

UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

EL DESPOBLAT DE GRAMENET DE BERANUI I LA MASIA DE BATLLE

Evolució i determinació de les estructures i el seu entorn

TREBALL FINAL DE GRAU D'ARQUEOLOGIA

CURS 2018/2019

GUILLEM CIVIT VIDAL

NIUB: 16842825

Arqueologia Medieval, Moderna i Contemporània

Tutora: Marta Sancho Planas

RESUM:

L'abandonament dels petits pobles a les zones de muntanya ha estat un fenomen que s'ha anat incrementant amb el pas dels darrers anys. L'objectiu d'aquest treball és la investigació documental i arqueològica de dos casos de la vall del Flamicell, els quals són el poble de Gramenet i la masia de Batlle. L'estudi, inèdit fins al moment, ha permès realitzar un seguiment de la història del poble i de la masia, des del moment en que apareixen en la documentació per primer cop fins al seu abandó, i un estudi arqueològic del paisatge, identificant estructures i altres espais relacionats amb les dues activitats econòmiques principals com en són la ramaderia i l'agricultura. S'han distingit sobre el terreny, a partir de la fotografia aèria i per mitjà dels Sistemes d'Informació Geogràfica, alguns prats, camps, bancals, tancats i orris que costen de veure avui en dia. Això ha permès veure totes les relacions existents entre el paisatge i les construccions fetes pels habitants de la zona i com aquests aprofitaven el que els donava la natura. L'aplicació del LIDAR també s'ha volgut fer, però degut a la morfologia del terreny, no s'han pogut obtenir resultats òptims.

Així doncs, el treball permet reflexionar sobre tots aquests petits llogarets que estan quedant oblidats però que amaguen una història al seu darrera que cal investigar, no només per mitjà de la documentació, sinó que, sobretot, a partir de l'arqueologia.

PARAULES CLAU: Gramenet, masia, orri, bancal, pedra seca, arqueologia del paisatge.

ABSTRACT:

The abandonment of small towns in mountain areas has been a phenomenon that has been increasing with the passage of recent years. The objective of this work is the documentary and archaeological investigation of two cases of the valley of Flamicell, which are the town of Gramenet and the *masia de Batlle*. The study, unpublished so far, has allowed us to track the history of the village and the *masia*, from the moment they appear in the documentation for the first time to their abandonment, and an archaeological study of the landscape, identifying structures and other spaces related to the two main economic activities such as stock breeding and agriculture. We have distinguished on the terrain, from aerial photography and through Geographic Information Systems, some meadows, fields, terraces, enclosures and *orris* that are difficult to see nowadays. This has allowed to see all the existing relationships between the landscape and the constructions made by the inhabitants of the area and how they took advantage of what nature gave them. The application of LIDAR also wanted to be done, but due to the morphology of the terrain, optimal results could not be obtained.

Thus, the work allows us to reflect on all these small villages that are being forgotten but which hide a history behind them. They must be investigated, not only through documentation but, above all, from archaeology.

KEY WORDS: Gramenet, *masia*, *orri*, terrace, dry stone, landscape archaeology.

AGRAÏMENTS

Durant el procés del treball, he pogut comptar amb l'ajuda d'una gran quantitat de persones que han estat al meu darrera per fer possible aquest treball. Per aquest motiu, els vull agrair el suport donat a tots aquests.

En primer lloc, donar les gràcies a l'Ivan de Casa Batlle, qui em va proporcionar una gran quantitat d'informació que m'ha sigut de gran ajuda a l'hora de redactar el treball. Agraïxo la seva disposició en tot moment i la col·laboració en el treball i espero poder continuar comptant amb ell.

Agrair a l'Ajuntament de la Torre de Cardener i a l'Eva, qui em va ajudar des del primer moment en que em vaig posar amb contacte amb ells i qui s'ha ofert a ajudar-me des de l'inici.

Donar les gràcies a la Marta Sancho, qui m'ha ajudat en la realització del treball i qui m'ha ajudat a cercar la informació necessària pel treball. També per resoldre els dubtes que m'han aparegut mentre estava fent el treball i que m'han ajudat a millorar el treball final i a millorar-me a i mateix.

Agrair als arxius comarcals del Pallars Sobirà, del Pallars Jussà i de la Seu d'Urgell, malgrat no hagi trobat cap informació en aquest últim. Gràcies per respondre a les meves qüestions i les meves consultes que us he fet.

Agraïxo sobretot als meus pares, la Maria Josep i l'Eugeni, per aguantar les hores que no he passat a casa i que m'he quedat fins les tantes de la nit fent aquest treball. A tu mama, per ajudar-me a fer les transcripcions dels textos, que tantes hores ens ha fet passar junts distrets intentant desxifrar aquelles lletres rares i per venir-me a preguntar com estava i com m'anava el treball cada dia. I a tu papa, per haver-me aguantat i per fer-me de xofer cap als arxius i cap allà on fos necessari, També donar-te les gràcies per ajudar-me a prendre les mesures i per acompanyar-me a les excursions. Gràcies als dos per donar-me tot el suport, no només en el treball, sinó en tot el llarg de la carrera i gràcies per fer-me descobrir nous mons.

Agrair també el suport de la meua família, tant als que estan com els que van marxar i que m'han acabat marcant la vida.

També vull donar les gràcies a la Cristina, qui des de l'estiu del 2018 m'ha hagut d'aguantar, des de les meves tonteries fins als dies que desapareixia jo per complet. Gràcies per donar-me tants ànims i per creure en mi en tot moment, per dir-me que encara que no ho veiés clar, tot es podia treure endavant i que me'n sortiria, i aquí estic. Agrair-te tots els moments que m'has fet passar i que m'has animat els dies malgrat estar tancat a casa pel treball, gràcies per ser qui ets i no canviïs mai. Aquest treball també va per tu, de part del Guille el *arqueólogo*. Gràcies per estar al meu costat cada dia, per fer-me riure quan menys ganes en tenia i per preocupar-te per mi, per fer, al cap i a la fi, que tot hagi estat més senzill. Simplement, gràcies.

Vull agrair als que han estat els meus companys de classe i també d'excavació, que m'han ajudat a fer el treball i amb els que hem patit moltes batalles però que sempre les hem acabat guanyant. Gràcies per estar allà quan més ho necessitàvem i sabeu, que per un altre cop, sempre podreu comptar amb mi. Agraeixo el suport al Nil, a la Irene, l'Estefania, a la Judit, a l'Adela, als Arnaus, a l'Eloi i a la Cristina morena. Gràcies nois i noies.

També vull aprofitar per donar les gràcies a tots aquells que estudien part dels Pirineus, aquells que li donen importància a les valls i els seus petits poblets que trobem escampats per les muntanyes i també a tots aquells que hi viuen i que són l'ànima dels Pirineus.

Gràcies a tots.

INDEX

1. INTRODUCCIÓ	6
1.1. Objectius	7
1.2. Metodologia	8
2. MARC GEOGRÀFIC: UNA VALL PIRINENCA	10
2.1. La Vall Fosca en el context pirinenc.....	10
2.2. Característiques geogràfiques i geològiques	11
2.2.1. <i>La geologia del terreny</i>	13
2.2.2. <i>El clima</i>	14
2.2.3. <i>La vegetació de la Vall Fosca</i>	14
2.2.4. <i>La Fauna del Flamicell</i>	16
2.3. Distribució de l'hàbitat: ubicació del poble	16
3. HISTÒRIA D'UNA VALL	19
3.1. La vall del Flamicell.....	19
3.2. El poble de Gramenet de Beranui al pas del temps	21
3.3. La Masia de Batlle: una masia oblidada de Gramenet	32
4. ANÀLISI ARQUEOLÒGIC DEL PAISATGE	33
4.1. Gramenet.....	33
4.2. La Masia de Batlle.....	38
4.3. L'arqueologia del paisatge.....	39
4.4. Les aplicacions del LIDAR a Gramenet: problemàtica.....	42
5. CONCLUSIONS	44
6. BIBLIOGRAFIA	47
ANNEX I: CORRECCIONS DEL FOGATGE DE 1497	50
ANNEX II: GRAMENET ALS MAPES DELS SEGLES XVIII I XIX.....	52
ANNEX III: DOCUMENTS.....	54
ANNEX IV: IMATGES	71
ANNEX V: PLÀNOLS.....	101

1. INTRODUCCIÓ

La despoblació de les comarques pirinenques ha estat un fet que s'ha anat repetint i generalitzant durant els darrers anys en el que la petita producció, tant agrícola com ramadera, ha estat deixada de banda per la població actual. A això se li suma l'aparició de les noves tecnologies i d'una concentració dels habitants a les grans ciutats i pobles més importants, tant a nivell econòmic com a nivell de comunicació i de treball, provocant el moviment de les persones cap a aquests nuclis. Aquest moviment ha comportat que algunes de les valls que trobem al llarg de tot el Pirineu català, hagin patit una despoblació força important, fent així que alguns pobles estiguin quedant deshabitats degut a la marxa de les famílies que, durant anys i anys, hi havien viscut. Però, són pobles que tenen la seva història, la qual s'ha anat escrivint amb el pas del temps, des del moment en que es va construir la primera casa fins al seu posterior abandonament i deixadesa. El fet que tinguin molts segles d'història al seu darrere, ens permet veure com va ser el començament d'aquests pobles d'alta muntanya i poder descobrir com era la vida en aquests llogarets en temps antics i que, avui en dia, estem perdent. És per aquest motiu que cal recuperar aquests llocs, no només des de la vida, sinó també des de la seva història i veure com han anat evolucionant amb el pas dels anys i saber tot el que aquests amaguen entremig dels seus carrers i cases.

L'abandó de les poblacions rurals es produeix a tot el Pirineu, des de la Vall d'Aran fins al Ripollès. Però, el cas que portem a estudi, ens hem volgut centrar en el Pirineu lleidatà, en concret al nord del Pallars Jussà, al que avui es coneix com la Vall Fosca, al municipi de la Torre de Capdella. Es tracta d'una vall que històricament va començar des dels períodes carolingis, però que, sobretot, es va formar durant l'Edat Mitjana. El fet que hagi estat una zona poc treballada històricament i arqueològicament, fa que em transmeti un interès per a estudiar-la, sobretot veient que cada cop va quedant menys gent als pobles i, de mica en mica, van quedant en l'oblit.

En aquest treball volem tractar un exemple d'una d'aquestes petites poblacions que han quedat deshabitades a la Vall Fosca. L'interès cap aquesta població ve donada, per una part, pel fet que es conservin gran part de les estructures de les cases en peu, cosa que permet veure l'organització del poble i entendre, al cap i a la fi, com era la vida en aquests llocs al mig de la muntanya. Per altra banda, el fet de que part de la meua família vingui de la zona i que

se m'hagi parlat d'aquest llogaret, fa que hi hagi un interès, per part meva, per descobrir la història d'aquest territori on la meva família a viscut tants anys.

El poble en qüestió és Gramenet, més conegut recentment per Gramenet de Beranui, degut a l'existència d'una altra població amb el mateix nom a la zona d'Isona i la Conca Dellà. Es tracta d'un petit poble que ocupa un turó, quedant així en un espai alçat des del qual es tenen unes grans vistes de tot el territori que l'envolta. Actualment, com ja s'ha comentat anteriorment, del poble se'n conserven nombroses parets de les cases que el conformaven. Això permet veure quina era l'organització d'aquest i com i de què es vivia allà. Al llarg del treball intentarem descobrir què amaga el poble, tant des d'un punt de vista històric, a partir de la documentació i informació trobada, i arqueològic, amb l'observació de la toponímia de la zona i de les estructures, camins i altres restes de l'activitat humana que es trobin sobre el terreny.

També incloem dins el treball una masia, la Masia de Batlle, la qual formà part d'una de les famílies que habitaven el poble de Gramenet i que se situa a pocs centenars de metres del nucli de Gramenet de Beranui. L'estat de conservació en què es troba és semblant al que veiem al poble. Per tant, ens facilitarà el coneixement d'una masia a l'alt Pirineu i com aquesta estava organitzada.

Per l'estudi dels espais, es farà ús de l'observació sobre el terreny, per tal de comprendre millor com estaven configurats i com s'hi vivia. S'aplicaran tècniques arqueològiques relacionades amb els Sistemes d'Informació Geogràfica sobre les zones que es volen estudiar per tal d'intentar veure totes aquelles empremtes deixades pels habitants de la zona sobre el terreny, ja es tracti de camins, murs, feixes o tancats, que, en el mateix estudi de camp, costen de visionar amb claredat.

1.1. Objectius

Els objectius que volem aconseguir a partir d'aquest treball són, com a punt central del treball, l'aplicació del mètode arqueològic sobre els pobles abandonats del Pirineu català i el paisatge que els envolta per tal de detectar antigues estructures que han quedat amagades per la vegetació o pel mateix terreny, mitjançant la prospecció aèria i l'ús del LIDAR. Amb

tot això, pretenem identificar nous llocs d'hàbitat i estructures relacionades amb els nuclis d'hàbitat per tal de comprendre l'organització del territori.

Per altra banda, seguint amb l'aplicació de l'arqueologia, intentarem descobrir si la informació proporcionada pels arxius i la documentació conservada del poble de Gramenet es representa amb el que s'observa en el seu paisatge, sobretot referit a elements com murs de camps de conreu, de propietats i de tancats pel bestiar, i poder fer una interpretació arqueològica referida al funcionament d'aquests hàbitats de muntanya.

També es té com a propòsit estudiar la masia de Batlle, d'acord amb la seva situació dins el territori i com aquesta es distribueix dins el paisatge que la rodeja. Els objectius respecte la masia són, per una banda, entendre com es vivia i com aquesta era organitzada estructuralment, és a dir, saber de quines parts es componia, i conèixer el funcionament d'una masia dels Pirineus de Lleida.

Per finalitzar amb els objectius d'aquest treball, es vol intentar mostrar la documentació que està dedicada al poble de Gramenet de Beranui i donar veu als petits pobles que, malgrat no tenir una gran rellevància històricament, poden mostrar com es vivia en aquelles zones durant el pas dels segles i poder veure els moviments dels habitants. També podrem veure quina era la vida econòmica, de què es vivia i la seva organització a partir d'un exemple força ben conservat.

1.2. Metodologia

La metodologia emprada és força variada. En aquest cas, l'ús de les noves tecnologies per a poder realitzar la base del treball, és a dir, l'estudi territorial amb metodologia arqueològica, ha sigut força important i necessari. Dins d'aquest espai, hi incloem el de l'observació directa, tant del poble com de la masia, realitzant diverses visites, entre els anys 2018 i 2019, per tal de documentar estructures i fer fotografies pròpies per tenir documentació gràfica dels diferents espais.

El primer pas que s'ha procedit a fer de tot el projecte d'estudi i per on es va decidir iniciar el treball, va ser la recerca d'informació, ja vingués de bibliografia i documentació publicada com de documents inèdits, els quals han estat transcrits per mi mateix, amb alguna excepció a causa del mal estat de conservació en el que es troba. La documentació ha estat extreta de

diferents articles i llibres on es parla, majoritàriament, de la població de Gramenet. Per altra banda, s'han consultat i transcrit documents inèdits localitzats en diversos arxius. Els arxius on estan els documents trobats són l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà, l'Arxiu Comarcal del Pallars Jussà, l'Arxiu de la Biblioteca Nacional de Catalunya i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Entre els documents localitzats, tant en trobem de publicats en alguna de la bibliografia consultada com d'inèdits, dels quals 4 han estat transcrits del document original tal com apareixen escrits per mi mateix. La cronologia dels documents és força variada, començant des del segle XI fins a mitjans del segle XIX, i entre els quals torbem censos, donacions, negocis, tractes i pactes, entre d'altres que es podran veure en l'Annex III.

Un cop realitzada tota la recerca bibliogràfica i documental possible, s'ha pogut comptar amb l'ajuda de veïns del poble, no de Gramenet, però si de gent que les seves famílies havien format part del poble, com l'Ivan de Casa Batlle de la Plana de Mont-ros. Alguns encara conserven materials i fonts escrites, però tenen el problema de que no estan ordenades i en tenen en gran quantitat, el que comporta realitzar un estudi amb més profunditat i més extens que no s'ha pogut realitzar de moment.

Posteriorment, hem realitzat la identificació de les diferents estructures esmentades i tota aquella informació obtinguda a partir de la documentació llegida i que fos o estigués relacionada amb el paisatge. Per a poder fer aquest pas, hem observat la zona a partir de les imatges obtingudes per mitjà de la fotografia aèria realitzada en els anys 1956, 1988 i 2017, que ens han ajudat a visualitzar camins, murs, camps, feixes o pastures i altres element. Amb aquests elements, hem pogut realitzar els plànols del treball.

També hem comptat amb l'ajuda de l'eina anomenada LIDAR, amb la qual es pot veure el terreny directament sense la capa de vegetació i que ajuda a observar nous elements que no es poden veure a simple vista. Per a poder fer totes aquestes vistes, hem utilitzat el programa QGIS, el qual ha permès realitzar tots els mapes mostrats en aquest treball.

Així doncs, al llarg del treball es podran veure els diferents recursos emprats per l'arqueologia per tal de visualitzar i tenir constància de diversos elements sense la realització d'excavacions i que ens permet mostrar que l'arqueologia no és només l'acció d'excavar un espai, sinó que hi ha un estudi previ que és bàsic per a l'estudi.

2. MARC GEOGRÀFIC: UNA VALL PIRINENCA

Per tal de poder entendre gran part del funcionament tant del conjunt de la vall com del poble i la masia, cal tenir presents diversos factors i elements que tenen a veure amb la geografia de la vall. Dins d'aquests factors hi trobem el relleu de les muntanyes o la climatologia que hi ha en les diferents zones de la vall. Es parla de diferents zones pel fet que al llarg de la vall existeix una gran varietat d'altituds, les quals, a partir d'altres factors, fa que es formin diversos paisatges i biòtops en una àrea relativament petita. Això es veurà reflectit en la seva fauna i la vegetació que es troben en els diferents nivells.

Existeixen altres factors que intervenen de manera destacada sobre els habitants i la seva forma de vida, veient afectada la seva activitat econòmica. Un d'aquests factors és el geològic. El motiu pel qual aquest és un factor que cal tenir en compte es deu a la varietat de sòls, ja que són indicadors de quina zona és més favorable per un tipus de cultiu o d'un altre. Aquest mateix component permetrà entendre la posició de les poblacions a partir d'un estudi del relleu de la vall i, així, també podrem entendre les transformacions i la formació d'aquesta. Un dels principals elements que donaran la morfologia a la vall és el seu riu Flamicell. Es podria dir que és l'eix vertebrador de la vall i on van a parar totes les fonts d'aigua i barrancs que modelen l'entorn.

Així doncs, a partir dels següents punts, mostrarem quines són les condicions de les quals gaudeix tota la vall, veure quines són les diferents zones en les quals es divideix aquesta vall pirinenca i donar pas a una descripció del paisatge en el qual es troba el poble de Gramenet. Dins d'aquesta descripció, donarem importància al lloc on està situat, és a dir, les fonts d'aigua pròximes i el paisatge que el rodeja, així com les característiques climàtiques.

2.1. La Vall Fosca en el context pirinenc

La Vall Fosca està situada a la comarca catalana del Pallars Jussà, a la província de Lleida. El Pallars Jussà és una comarca pirinenca que es localitza a la conca mitjana de la Noguera Pallaresa. És flanquejat pel Pallars Sobirà, al nord-est, i per l'Alta Ribagorça, al nord-oest. L'Alt Urgell li fa de límit est, mentre que la Baixa Ribagorça n'és el límit per l'oest i, pel sud, trobem la comarca de la Noguera.

La seva superfície és de 1.343,09km² i una població de 13.091 habitants¹ que, en els darrers cent cinquanta anys, ha anat patint una davallada important a causa de la concentració de nuclis. La població de la comarca es troba força disseminada per tot el territori.

En la mateixa comarca, s'hi troben dues unitats fisiogràfiques clarament diferenciades i que són les que configuren, pràcticament, tota l'àrea comarcal. Per una banda es troba la Vall Fosca i, per l'altra, la Conca de Tremp. La Vall Fosca està constituïda per totes les terres que drenen les seves aigües cap al seu riu principal, el Flamicell, afluent directe de la Noguera Pallaresa. La segona unitat, la que està conformada per la Conca de Tremp, és recorreguda per un dels principals rius de les valls pirinenques lleidatanes i un dels afluents més importants del riu Segre, la Noguera Pallaresa (Pladevall, 1993:17-20).

La Vall Fosca, per tant, és una vall que es situa en una zona del Pre-Pirineu, la qual compta amb unes característiques ambientals pròpies de l'Alt Pirineu (Galanó, 2008:38). La vall és travessada pel riu Flamicell, el qual és l'element geogràfic que dona forma a aquest accident geogràfic i que l'ha anat modelant amb el pas del temps.

La vall és composta per un total de 19 pobles que es troben repartits al llarg del riu Flamicell i relativament pròxims a ells. Les poblacions que conformen la Vall Fosca van des de la vila mercadal ramadera de la Pobleta de Bellveí, que es troba al sud, fins l'últim poble, Capdella, situat al final de la carretera que recorre el riu. Les poblacions són, doncs, la Pobleta de Bellveí, Estavill, Envall, Antist, Castell-estaó, Beranui, la Plana de Mont-rós, Astell, Oveix, Aguiró, Paüls, Pobellà, Mont-rós, Molinos, la Torre de Capdella, Aiguabella, Espui, la Central de Capdella i Capdella.

2.2. Característiques geogràfiques i geològiques

La comarca del Pallars Jussà està formada per quatre grans unitats de relleu que són el que es coneix com a Pirineu Axial, les serres que configuren el Pre-Pirineu intern, la Conca de Tremp i les serres exteriors dels Pre-Pirineus (Pladevall, 1993:17-20). D'aquestes quatre, cal destacar que, principalment, la part del Pirineu Axial és la que li correspon a la Vall Fosca. Tot i això, veiem que aquesta unitat no s'estén per tota la vall, ja que es considera que la part

¹ Dades extretes de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

situada més al sud, on hi ha poblacions com la Pobleta de Bellveí o La Plana de Mont-ros, té unes característiques més semblants a les que hi ha a les serres del Pre-Pirineu intern.

La zona determinada com a Pirineu Axial és formada per l'extrem nord de la Vall Fosca, on s'inicia el riu Flamicell. És un espai que, geològicament parlant, es compon per esquists i altres roques metamòrfiques, els quals tractarem en punts posteriors. Aquestes roques estan relacionades amb un relleu força abrupte, amb pendents d'una inclinació força important i on destaquen, per sobre de tot, cims d'alçàries considerables, com el pic de Peguera (2.982m.) i la serra de Sobremonestero, on l'alçada màxima arriba als 2.878m. Els vessants de grans inclinacions indiquen un origen glacial, ja que les glaceres les han anat conformant amb el pas del temps. Tot i això, observem que el riu també és un dels elements que ha anat modificant el relleu.

Al terme de la Vall Fosca també engloba altres valls més petites, que comuniquen amb ella i que aporten aigua al cabal del riu Flamicell. Els rius són els que han donat forma al relleu i, molts d'aquests, han acabat donant nom a aquestes formacions del relleu. Algunes de les valls secundàries més destacades són la vall de Filià i les valls d'origen glacial del riu Riquierna. La vall de Filià se situa al nord-oest de la Vall Fosca, de la qual en destaquem la seva pròpia biodiversitat i una geologia singular, característica d'una formació glacial. El punt més elevat de la vall de Filià és el Tossal d'Astell, el qual arriba als 2624m².

A les valls del Riquierna, situades en una àrea on el riu, del mateix nom, és l'eix vertebrador i rep les aigües dels diferents estanys que es situen en les parts més superiors d'aquest. Entre els estanys destaquen l'estany Tapat, l'estany Morera o l'estany Salado i que trobem per sobre els 2.000 m, de formació glacial. De pics ressalten el Cap de Reguera (2.797m) i el Pic Salado, elevant-se fins als 2.511m.

El nord de la Vall Fosca destaca per la gran quantitat d'estany d'origen glacial que existeixen, els quals arriben a superar la quarantena, i en destaquem l'estany Tort, l'estany Gento i l'estany de Saburó. Tots aquests estanys acabaran duent de les seves aigües al riu Flamicell, el qual presenta, al llarg del seu curs fluvial, un cabal de 8,5 m³/s. A mesura que es va

² La informació ha estat obtinguda de l'Inventari de Zones Humides de Catalunya del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural de la Generalitat de Catalunya.

descendint per la vall, s'arriba a una zona on la vall s'eixampla, creant una extensa àrea ideal pels prats de pastures i conreus (Galanó, 2008:39-41).

2.2.1. La geologia del terreny

La Vall Fosca és una àrea de gran reconeixement en l'àmbit geològic³, ja que té una gran importància per la interpretació de la formació dels Pirineus i una gran riquesa geològica.

Per tractar la Vall Fosca com a tal, cal primer parlar dels Pirineus. Són una formació geològica definida com a una serralada de plegament que es va iniciar i formar durant el que es coneix com a orogènesi⁴ alpina, produïda fa 144 milions d'anys. Es van produir un seguit de moviments corticals lents durant el cretaci inferior (des dels 146 fins als 100 milions d'anys), moment en que la placa tectònica ibèrica es va començar a distanciar de la placa eurasiàtica. Posteriorment, s'anirien plegant i aixecant durant l'eocè (fa 54,9 i 38 milions d'anys) degut a l'apropament i subducció de les dues plaques tectòniques. El moviment acabaria formant la serralada pirinenca del sistema de Tetis (Teixell, 2000).

Però, centrant-nos amb la vall del Flamicell, observem com al llarg del seu recorregut hi ha una gran varietat de formacions geològiques que són visibles gràcies al fet que el riu ha anat gastant i obrint el sistema rocallós que conforma el terreny. La zona que va des dels estanys fins a Beranui, s'hi constaten formacions de roques metamòrfiques, com esquistos o pissarres de formació cambroordoviciana⁵, que se situa entre els 520 i els 445 milions d'anys, i formacions de roques calcàries, com les calcàries noduloses rogenques, que foren formades durant l'era primària del paleozoic, el període geològic més comú al llarg del Flamicell.

De Beranui cap a baix, arribem a una zona de roques del triàsic (entre 248 i 213 milions d'anys), com ara lutites, gresos i conglomerats vermells. En latituds inferiors, com les que corresponen a la zona de la Pobleta de Bellveí, trobem formacions de conglomerats massius

³ La Vall Fosca des forma part del Geoparc Conca de Tremp – Montsec, inclòs a la Xarxa de Geoparc Mundials de la UNESCO des del 17 d'abril de 2018.

⁴ Formació de muntanyes i serralades que es produeix per la deformació compressiva dels sediments dipositats en una conca sedimentària o geosinclinal i acostumen a ser moviments discontinus.

⁵ És un període geològic en que els conjunts de sediments s'apleguen amb algunes intercalacions de roques ígnies, que se situa entre els gneis infrajacents i els primers materials que contenen matèria fòssil amb abundància. El conformen materials geològics com pissarres, esquists, quarsites, metarudites, marbres i amfibolites. Font: *La litologia de les comarques gironines* de C. Roqué, L. Pallí, I. Capellà i R. Linares (2013).

pertanyents a l'oligocè (entre els 33,9 i els 23,03 milions d'anys). La part més recent de l'estrat geològic es troba localitzat a les terrasses fluvials actuals, les quals pertanyen a l'holocè recent⁶ (Galanó, 2008:39-41).

2.2.2. El clima

El clima que hi ha a la Vall Fosca és força variat, ja que varia depenent de la zona, tot i que distingiríem una gran diferència entre la zona dels estanys glacials amb la resta de la vall. El primer grup climatològic el situem entre la Pobleta de Bellveí i la Torre de Capdella. En aquesta franja hi pertany un clima de tipus mediterrani d'alta muntanya, on els hiverns són més suaus i els estius són més calorosos, produint-se una major amplitud tèrmica i amb una quantitat inferior de precipitacions respecte als altres climes. A mesura que es va pujant pel Flamicell, ens va apareixent una climatologia que definiríem com a subalpina i alpina. Li correspon un clima força dur, on el fred i les ventades hi són ben presents durant tot l'any. En les zones situades per sobre els 1500m, hi trobem una mitjana anual de 5°C i unes precipitacions que sobrepassen els 1000mm anuals (Barrachina, 2011:48-49). A les zones més altes de la Vall Fosca, veiem com les precipitacions són constants i la temperatura cau en picat durant gran part de l'any (Galanó, 2008:38).

La varietat climatològica afectarà la vida de la fauna i de la vegetació que viu en tota la vall.

2.2.3. La vegetació de la Vall Fosca

Són diversos els factors que han fet de la Vall Fosca un paisatge singular, ja sigui per la seva geologia com per la seva fauna i vegetació. Aquests factors, com en són l'alçada, l'orientació, el tipus de terreny i de les característiques dels sòls, els microclimes existents i l'acció humana, han acabat creant biòtops únics, provocant l'existència d'espècies autòctones d'alguns racons de la vall. Són diversos els estudis realitzats sobre la flora i fauna del Flamicell, com els elaborats per autors com Galanó (2008) o Barrachina (2011) i treballs més específics de la flora dels Pirineus (Nuet, 2012) i de la mateixa Vall Fosca⁷. Així doncs,

⁶ Per a més informació detallada, consulteu el mapa geològic de Catalunya a partir de la pàgina web BETA PORTAL de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC): http://betaportal.icgc.cat/visor/client_utfgrid_geo.html

⁷ PINEDA, L., *Flòrula de la Vall Fosca (Pirineus centrals)*. Tesi de llicenciatura: Universitat de Barcelona, Facultat de Biologia, Departament de Botànica, 1986, pp. 233. Si bé la tesi no ha pogut ser consultada degut a que és exclosa de préstec, si que es fa menció en alguna de les bibliografies consultades i, per aquest motiu, s'ha cregut oportú mostrar-la degut a la

es podrien identificar fins a tres zones principals, encara que la que es troba en àrees més elevades es pugui subdividir. Les zones a les quals fem referència són l'estatge montà, situat entre els 800 i els 1600m, l'estatge subalpí, el qual es troba entre els 1600 i 2300m, i, per últim, l'estatge alpí, localitzat en la franja que va des dels 2300m fins vora els 3000m (Pladevall, 1993:17-20; Coca, 2002:42; Barrachina, 2011:49-52).

El primer estatge que trobem és el montà, situat entre els 1000 i 1600m, es localitza a la part baixa de la vall. En aquí hi trobem boscos de ribera, formats per xops, trèmols, freixes, àlbers o til·lers de fulla gran. En la mateixa cota però lluny de les proximitats del riu, trobem zones boscoses formades per roures, pins i algunes alzines (Galanó, 2008:42-44). També es poden trobar en les zones més assolellades i amb els sòls més pobres algunes carrasques (Barrachina, 2011:50). En alguns casos, l'acció humana ha substituït els boscos per pastures i boxedes de boix comú, estesos pels prats de la vall (Pladevall, 1993:17-20).

A mitja alçada de la Vall Fosca, ens trobem amb un nou paisatge, el del prat de dalla, és a dir, un paisatge de prats on hi creix l'herba que mantindrà el bestiar de la gent de la vall durant gran part de l'any i on hi identifiquem grandalles, orquídiess, rovells d'ou, còlquics i el liri del Pirineu, planta autòctona de l'àrea pirinenca (Galanó, 2008:42-44).

En el paisatge subalpí, el qual situem pels voltants dels 1600m, hi localitzem boscos de pi negre, on també hi identifiquem exemplars de bedoll comú, avellaners i l'arbre de moixera de guilla (Galanó, 2008:42-44). Al sotabosc s'hi troben matolls de neret. També són freqüents les clarianes, on la vegetació que hi observem és pròpia d'aquests espais. (Barrachina, 2011:49-52).

Per últim, l'estatge que es situa a les zones més altes de la vall és el paisatge alpí, el qual estaria per sobre dels 2000m d'altitud. Es tracta d'un estatge on les baixes temperatures hi són durant tot l'any. En aquí, el bosco ha desaparegut i només hi trobem herbes i algunes plantes petites, com la calta o la saxífraga estellada, les quals conviuen amb bardisses de boix i matolls de saüc. A mesura que es va pujant d'altitud, van desapareixent els matolls i afluïren

seva importància ja que es descriu tota la flora de la Vall Fosca. Així doncs, si es vol aprofundir en el tema, és de recomanable lectura.

herbes, plantes de flor, les quals donen color als paisatges, i plantes acostumades a habitar en medis humits, freds i de vents forts (Galanó, 2008:42-44).

2.2.4. La fauna del Flamicell

La fauna que habita en tota la vall és característica d'un paisatge i clima concret, com succeeix amb la vegetació i de la qual també en depèn la diversitat faunística.

A les aigües mitjanes del riu Flamicell hi trobem alguns peixos com la truita comuna, típica de la zona i de la cuina de la vall, amfibis, com la granota vermella, i larves d'insectes de la família dels tricòpters. Les aus que habiten les proximitats del riu en són varies, on hi destaquem les merles d'aigua, les cueretes blanques, els pica-soques blaus i les mallerengues (Galanó, 2008:42-44).

La fauna varia quan ens endinsem als boscos de roure i alzina, on hi conviuen porcs senglars, teixons, i rates cellardes, juntament amb algunes aus com pit-roigs, tudons, cucuts, xots i gamarussos.

Per sobre d'aquests boscos trobem els prats de dalla, on la fauna comença a ser més petita i hi destaquen la rata talpera, el talpó de prat o el llargardaix verd (Galanó, 2008:42-44).

Als boscos que identifiquem en els estatges subalpins de la vall, és freqüent trobar animals com els galls fers, les guineus i les martes i, a partir d'aquestes altituds, apareixen alguns animals tan característics dels Pirineus catalans com el tritó pirinenc (*Euproctus asper*), espècie que està en perill d'extinció, i la cuereta groga. A mesura que anem escalant per la vall i ja en nivells molt elevats, trobem un altre tipus de fauna que és característica de les zones poc boscoses i de la qual destaquem els cabirols, les llebres, els escurçons i algunes aus com el trençalòs, l'àliga daurada i diverses espècies de voltors. En les àrees on hi predominen les roques és freqüent observar grups d'isards i alguna marmota (Galanó, 2008:42-44).

2.3. Distribució de l'hàbitat: ubicació del poble

Com hem anat veient en els punts anteriors, la Vall Fosca és una vall de grans contrastos paisatgístics, on hi identifiquem una gran varietat tant geològica com climatològica, les quals acabaran afectant l'establiment de les poblacions al llarg d'aquesta.

Tot i això, observem que la gran majoria dels nuclis habitats es situen en llocs elevats, amb l'excepció d'alguns pobles com la Torre de Capdella o Aiguabella. També es troben vora el riu poblacions com la Pobleta de Bellveí, la qual és una vila que es fa nova amb els habitants de la vila antiga de Bellveí, o la Plana de Mont-ros i Molinos, poblacions que creixeran amb la construcció de les centrals hidroelèctriques.

El poble de Gramenet de Beranui, situat a les coordenades UTM31N – ETRS X: 334302.0 Y: 4694065.0⁸ (Plànol 1), és un poble que cobreix un petit turó, anomenat de Gramenet, que es situa a uns 1315,9m d'altitud (Plànol 2). El paisatge del qual es rodeja són boscos de roures, carrasques i alguns boscos de ribera, ja que se situen alguns barrancs i rierols en les seves proximitats. També s'hi troben prats i camps molt propers, com el camp de la Casa, que es situa just a l'est del poble (Plànol 3).

Els barrancs que localitzem prop del vilatge són el barranc de Gramenet i el barranc de les Garguenteres (Plànol 4). El primer es troba al sud de Gramenet i és el que té l'accés més còmode. Aquest barranc és alimentat per les aigües que provenen de tres barrancs que són el de la Roca Foradada, el del Ban i el del Bosc. Per altra banda, situat al nord del poble, hi ha el barranc de les Garguenteres que enllaça amb el barranc de Gramenet just superada la Masia de Batlle.

Prop del poblat s'hi localitzen tres fonts d'aigua pròximes que són la Font del Poble, la font de la Muntanyeta i la Font dels Llavirons.

Al sud del poble, s'hi localitza el Bosc de Gramenet, el qual ressegueix i és delimitat pel barranc del Bosc. Creuant el barranc, s'arriba a una àrea de poca vegetació anomenada la Solana del Corral, molt possiblement en referència a l'existència d'un corral, i a continuació, en direcció est, s'arriba al ban de Gramenet. Aquest es troba als peus de la Pomereta, un petit pendent no gaire pronunciada que s'estén fins a arribar al Serrat de Gramenet, on destaquen alguns punts elevats com la Roca de Pui Sidós (1.628m), el Pui Sidós (1.641m) i la Collada de la Ginebrera (1.628m). Al nord del ban de Gramenet es localitzen els bancals de les Cabanes, els quals es troben just a sota del barranc de la Roca Foradada. Sobre aquest barranc,

⁸ Informació extreta de l'Institut Cartogràfic i Geogràfic de Catalunya.

hi ha Sant Lleïr, un espai que dona nom a l'ermita de Sant Lleïr, la qual es troba en mal estat i només en queden alguns testimonis de parets.

Al nord de Gramenet, trobem dos vedats, el vedat d'Avall, situat més a l'oest, i el vedat d'Amont. Aquests formen part del solà de Gramenet, assentat al vessant sud del Serrat de Rascars. A l'oest dels vedats, trobem les solanes de Paüls, on hi localitzem les bordes de Pobellà i el Tossal dels Moros (Plànol 3).

En direcció oest, tot seguint les pendents marcades pels barrancs de Gramenet i de les Garguenteres, arribem a la Masia de Batlle, situada sobre un petit turó delimitat pels dos barrancs i que arriba als 1.043,8m d'altitud. Les coordenades en les que es situa són UTM31N X: 333366.8 Y: 4694221.3 (Plànol 1). A les rodalies de la masia, hi trobem un seguit de prats que són identificats com els camps de la Masia. En direcció est, a mig camí entre la masia i Gramenet, localitzem un conjunt de prats coneguts com les Planes. Al nord de la masia, un cop travessat el barranc de Garguenteres, arribem a la Rellasca, una zona força extensa coberta de boscos on, en el seu extrem oest, hi ha una petita clariana que rep el nom de la Vinyassa. A l'oest de la masia trobem més camps de pastura que es reben el nom dels Camps.

3. HISTÒRIA D'UNA VALL

3.1. La vall del Flamicell

De la història de la Vall Fosca se'n sap ben poc a causa del fet que són escassos els estudis realitzats sobre la història d'aquesta degut a la falta de documentació. Tot i això, és ben conegut que és una vall molt arrelada a l'època medieval, període del qual tenim la majoria de documentació i on es podrien situar els inicis del seu poblament. Però, és a partir d'aquí quan l'arqueologia agafa importància.

A partir de l'estudi arqueològic d'alguns punts de la vall, hem pogut conèixer que fou habitada ja en períodes prehistòrics, trobant-ne alguns vestigis, tant materials com estructurals, repartits per tota la Vall Fosca. En primer lloc, destacarem el dolmen de la Cabaneta a Envall, el qual és l'única construcció megalítica que trobem a la vall, encara que se'n troben de pròxims a Senterada, Montcortès i Sarroca de Bellera. També s'han localitzat algunes estructures de tancats o murs a la zona de l'extrem nord de la vall que han estat vinculades a períodes prehistòrics⁹. A més a més, ressalten les troballes materials, entre les quals destaquen una punta de sageta i fragments ceràmics de l'edat del ferro trobats a Beranui, molt pròxim al poble de Gramenet, dues puntes de sageta a Estavill (Coca, 2002:24) i fragments ceràmics del Bronze Inicial a Capdella, localitzats durant les intervencions arqueològiques a Sant Vicenç (Alegría, 2013; Alegría, 2014).

Respecte als períodes posteriors a la prehistòria, la informació que en tenim de la zona és inexistent, ja que no és fins al segle IX quan comença a aparèixer la documentació. Tampoc es té constància de cap jaciment de períodes anteriors a l'Edat Mitjana. L'únic element que podem destacar és la toponímia, ja que alguns autors com Bolòs (2012) han realitzat estudis sobre ella. A partir de la investigació dels noms dels pobles s'ha pogut donar un origen preromà i bascoide a la població de Beranui. Trobem també algun topònim creat en època romana com el d'Antist i el de Filià, així com un nom d'origen germànic com és el de

⁹ Formen part de les prospeccions arqueològiques promogudes pel Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici l'any 2006 sota el nom de "Prospecció i cartografia de la conca del Flamicell", que es troba dins el projecte *La vida prehistòrica a l'alta muntanya del Pallars Sobirà: de la cacera a la transhumància (9000 – 50 cal ANE)*, impulsat pel Consell Comarcal del Pallars Sobirà, el Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Associació Pirineus Viu.

Puiforniu, encara que, segons les fonts, aquest hauria rebut el nom de Montformit durant l'època medieval.

Ja en període alt-medieval localitzem les primeres referències documentals de la vall, sobretot fent referència als nombrosos castells que existeixen com el de Castell-estaó, un dels principals enclavaments carolingis de la vall. Amb el pas dels segles, veiem un increment de les viles i dels castells que comencen a aparèixer al llarg del riu Flamicell. Així doncs, l'ocupació humana es comença a veure reflectida, principalment, a partir del segle X, on apareixen diversos espais de la toponímia de la vall, com ara el nom del seu riu, anomenat *Flumen Cello* per Coca (2002: 44) o *Flumicellus* com diu Bofarull en la seva obra (1991:101), al qual li dona la traducció de “riuets”, al qual també hi fa referència Bolòs amb un document de 973 on apareix el nom de *amnem Flumicello* (2012:47).

A partir d'aquí es començaran a construir castells i la gran majoria d'esglésies a les poblacions de la vall. Respecte als castells, destaquen alguns com el de Mont-ros, el de Castell-estaó o el de Montformit¹⁰, dels quals no se'n conserva pràcticament res, mentre que d'esglésies en destaquen la de Sant Vicenç de Capdella o la de Sant Martí de Bavamoll, situada a l'actual població de la Torre de Capdella, les quals tenen un origen romànic. Durant el període medieval, la vall del Flamicell formarà part de diversos conflictes entre els comtats de Pallars Jussà i de Pallars Sobirà que es veuran reflectits en els documents de l'època, ja que es situa en una zona intermèdia i de comunicació entre ambdós comtats i, també, amb el de la Ribagorça (Pladevall, 1993).

La vall del Flamicell serà controlada, posteriorment, per diversos senyorius i baronies que dominaran els diferents nuclis habitats i les diferents propietats que hi ha a banda i banda del riu. Entre aquests senyors trobem els d'Erill, força presents a la Vall de Boí, els de Pallars i els de Bellera i, més tard, s'hi afegirà la de Claret i la de Senaller (Coca, 2002: 42).

Sobre la Vall Fosca, cal destacar-ne que en aquests períodes hi va haver un element que va tenir una gran rellevància i que marcarà l'època moderna. Es tracta dels casos de bruixeria,

¹⁰ Abans ha estat citat amb el nom de Puiforniu. Es creu que aquest nom fou donat més tard i que ambdós fan referència al mateix establiment.

que es concentren, sobretot, a la Coma de Mont-ros, zona on es van produir diversos casos de judicis sobre bruixes durant els segles XVI i posteriors (Castell, 2009; 2013).

Fins a finals del segle XIX i inicis del XX, la vida de la vall serà força monòtona, és a dir, no es produiran grans esdeveniments històrics ni canvis socials que siguin de gran rellevància. Serà en els segles indicats anteriorment, quan es percep un gran canvi que afectarà a tota la vall. Aquest canvi és el que es produeix amb l'arribada de les centrals hidroelèctriques a la vall del Flamicell. La primera de les obres va ser la central hidroelèctrica de Capdella, a la qual se li van sumar, anys després, les centrals hidroelèctriques de Molinos i de la Plana de Mont-ros. Aquestes construccions suposaran una regeneració de la vall, amb l'arribada d'un gran flux de treballadors de tot arreu del país i que, molts d'ells, s'acabaran establint als diferents pobles de la vall. Però, a la vegada, suposarà un canvi important en el paisatge que envolta el Flamicell (Coca, 2002).

Malgrat tota la revolució, que suposà la construcció d'una de les centrals hidroelèctriques més importants de Catalunya de tot el segle XX i tot el que va aportar a la vall, van durar ben poc aquells anys de llum on els pobles estaven plens de vida. A causa de la Guerra Civil espanyola, molts dels treballadors van haver de tornar o abandonar la vall per tal de lluitar als fronts, el que va suposar una gran davallada demogràfica que, sumat al fet que hagi quedat una mica aïllada i que ja no es visqui ni de la ramaderia ni del petit conreu, els pobles es vagin quedant sense gent. Però, actualment, una de les principals activitats econòmiques que es duu a terme és el turisme.

3.2. El poble de Gramenet de Beranui al pas del temps

Si bé s'ha vist que hi ha poca quantitat d'informació publicada sobre la vall, el petit poble de Gramenet no en serà menys. Així doncs, s'ha consultat tota aquella documentació trobada en els arxius i la bibliografia que està relacionada amb el poble de Gramenet. Això ens ha permès realitzar un estudi històric i demogràfic que veurem al llarg de tot aquest punt.

L'origen del nom de Gramenet, segons Bofarull (1991:228), prové de la paraula *gramenet*, la qual rep la següent definició de «Gespa de gram», és a dir, que fa referència als camps de la planta herbàcia dita gram, la qual trobem força extensa al llarg dels prats i és considerada una mala herba però que també té un ús medicinal (Ragal *et al.*, 2017). El seu significat en

llatí prové de la paraula *gramen*, paraula que significa prat o herba¹¹. Així doncs, es relaciona el nom del poble amb els prats de pastures amb herbes com els grams i sobre els quals situem la principal font econòmica de la zona, les quals són les pastures i la ramaderia.

Però, cal preguntar-nos sobre quin és l'origen i l'evolució que ha viscut el lloc de Gramenet amb el pas dels segles.

Per a alguns autors, el primer document que pot referir-se a Gramenet és una butlla papal del 966 a favor del monestir de Santa Maria de Gerri. En aquest document, es fa menció de diferents esglésies del Pallars, entre les quals s'hi citen Sant Martí d'Estaon, Sant Martí de Bavamoll i les esglésies de Sant Sadurní i Santa Coloma (Pladevall, 1993; Sànchez, 1995). Les dues últimes no indiquen el lloc al qual pertanyen, deixant enlaire la població on es estan situades. Per aquest motiu, alguns autors creuen que es podria referir a l'església de Sant Sadurní de Gramenet. Tot i això, hi ha altres autors com en Bolòs (2012), que situen aquestes esglésies a la població de Sellui, a la comarca del Pallars Sobirà.

El document on trobem la primera referència directa al poble de Gramenet és datat d'abans del 1082¹². Es tracta d'una querimònia realitzada per Ramon V, comte de Pallars Jussà, contra Artau I de Pallars Sobirà. En aquesta querimònia es presenten queixes per part de Ramon V sobre el trencament de pau que va realitzar el qui llavors era el seu cosí, Artau I, en atacar diferents poblacions que estaven sota el poder del Comtat de Pallars Jussà. En el cas de Gramenet, Ramon V expressa la següent queixa:

«Et ad Gramened, qui in mea baiulia erat, in tregua Domini occisit homines suas proprias manus.»

Ramon V ens diu que Artau I va matar, amb les seves mans, alguns homes de Gramenet. Això ens indica que era una població que ja feia temps que existia i que estava en disputa entre ambdós comtes, possiblement per la situació estratègica de l'enclavament. El document, doncs, permet afirmar que Gramenet és anterior al 1082, any d'escriptura del document (Pladevall, 1993).

¹¹ Definició del Diccionari Català, Valencià i Balear Alcover-Moll.

¹² Vegeu Doc. 9. 1, amb la referència ACA, per. Ramon Berenguer I, núm. 34.

Del 1082 també trobem un altre document¹³. Es tracta d'una donació que fa Artau I a Gerri i on hi apareixen les donacions d'un alou a Gurp, de les esglésies de Santa Eulàlia de Castellgermà, un alou a Sas, un alou a Espot, els delmes dels plets i presentalles d'Àneu i un capmàs a Gramenet, al qual s'hi refereix amb les següents paraules:

« [...]item dono infra terminos de Gramened capmansuum de Rostan cum uxore sua, cum suo servicio ab integrum et cum sua posterita; [...]»

Segons el fragment exposat, Artau I menciona un capmàs al qual s'hi refereix com a capmàs de Rostan, del que no se'n té cap més constància. Aquest capmàs estava en propietat de Gramenet o, si més no, se situava dins dels límits del poble fins a la redacció del text, moment en que passa a ser en propietat de Gerri. En la donació també s'hi inclou la seva dona, suposem que del tal Rostan, oferint el seu servei íntegre i per sempre.

Pel que fa al segle XII, no s'han pogut localitzar cap mena de documents. Així que queda un segle del qual no se'n sap res del vilatge de Gramenet.

Del 1221 trobem un document referit al poble. Es tracta d'una donació a Gerri, de la qual només se'n conserva la traducció de Francesc Llobet i Mas, recollida en l'obra de Puig (1991:145), on s'hi inclou un capmàs del castell de Montformit, un poble actualment abandonat que situem a poca distància de Gramenet. En aquest cas la relació amb Gramenet no és directa, sinó que es fa per mitjà del lloc d'origen d'un dels testimonis del document. El testimoni en qüestió és el de *Pedro de Gramenet Sacristan*¹⁴, del qual l'únic que se'n sap és la seva procedència i que actua de testimoni.

El següent document relacionat amb Gramenet és datat del 1223, el qual creiem de gran interès pel que fa a la informació que ens aporta, tot i que ens crea, alhora, certa confusió. El text tracta sobre uns dots i esponsalícis que són donats per part de Guillem de Miralles fill al senyor de Guiró, per tal de concebre matrimoni amb la seva filla Sança (Bonet, 2018). Al següent fragment veiem les donacions fetes per part dels Miralles, família senyorial gran poder del Pallars:

¹³ Vegeu Doc. 9. 2, amb la referència Arx. Gerri, caix. 2, llig. 2, n. 1.

¹⁴ Vegeu Doc. 9. 3, amb la referència Arx. Gerri, caix. 4, llig. 3, n. 6.

« Et ideo quia coniugium sine dote fieri non debet ad quam damus pro dote et sponsalicio tuo, scilicet, *chastrum et uila de Pignana*, hoc quos ibi habemus et habere debemus et *chastrum et uillam de Lastarri*, hoc quod ibi habemus et habere debemus. Et post dies dompna Beatriz, *chastrum et uilla de Gramaned*. Sic damus tibi predicta dompna Sanzia, predicta *chastra* in tua dote et in tuo sponsalicio ad bonam consuetudinem istius terre omnibus diebus uite tue cum suis exiis et regressiis et omnibus suis pertinentiis sine omni tuo engano.»¹⁵

Tal com llegim, s'efectuen diverses donacions de diferents llocs com Pinyana, Llastarri o Gramenet. Segons Guillem de Miralles es dona com a dot i esponsalici el *chastrum et villa de Gramened* quan Beatriu, mare de Guillem de Miralles, hagi traspassat. Amb el que ens quedem del text no és amb la forma de traspàs de la propietat, que no deixa de ser curiosa, sinó que en destaca el *chastrum*. Aquest és un mot que fa referència a un castell, és a dir, que aquest document, ens està indicant que a la població de Gramenet hi devia haver un castell o algun element relacionat amb una fortificació.

La problemàtica que ens presenta aquest document és que es tracta de l'únic document que s'ha trobat on es parla d'aquest *chastrum de gramened* que avui en dia se'n desconeix la seva localització.

El següent document per ordre cronològic consisteix en un escrit del 1224, on hi participen l'abat Frèdol de Gerri i Guillem de Miralles, el qual apareix en textos anteriors. El document explica un acord entre ambdós senyors respecte a posar en pau als vassalls que tenien a Gramenet i a Ancs¹⁶. La importància que té aquest document és pel fet de veure les relacions existents entre aquestes dues poblacions, l'una al Pallars Jussà i, l'altra, al Pallars Sobirà, de les quals ens diu que hi havia tensions entre ambdós pobles fins al punt de voler posar pau per part dels seus senyors. Les disputes es podrien relacionar amb la seva proximitat i que totes dues se situen vora la frontera dels dos comtats.

En aquests documents hem trobat diverses referències al poble, però, no n'hi ha cap que parli de l'església. Si bé és cert que tenim una probable referència a la butlla papal del 966 (Pladevall, 1993:29), no podem afirmar-ho del tot. No és fins al segle XIV quan trobem la

¹⁵ Vegeu Doc. 9. 4, amb la referència ACA, GPC, c. 9, doc. 319.

¹⁶ Vegeu Doc. 9. 5, amb referència Arxiu de Gerri, caix. 5, llig. 3, n. 4.

primera aparició de l'església de Sant Sadurní de Gramenet en la documentació. Es tracta de les visites pastorals al Bisbat d'Urgell fetes entre el 1312 i el 1315 (Fig. 1).

El 26 d'octubre de 1314 es va realitzar la primera de les dues visites pastorals a l'església de Sant Sadurní de Gramenet, llavors parròquia, per part de Nicolau de n'Elies (Fig. 2). A partir del document¹⁷, podem extreure un seguit d'informació força important com n'és el fet que Gramenet era una sola parròquia que no en depenia de cap altra. Respecte a l'església es diu que estava ben preparada i que el servei de l'església era bo, fet explicat per dos testimonis, entre els quals hi trobem un tal Miralles. Aquests expliquen que el capellà era un home bo i comenten que hi havia un cas de concubinatge¹⁸ i que, a més, tenia prole¹⁹ (Palau, 2009; 2015). Observem en altres documents com el concubinatge és un fet força estès al Pallars, tal com ho recull l'estudi realitzat per Palau (2009), on podem veure algun altre exemple com el d'Antist, de la visita del 1315, on el capellà té una relació de concubinatge amb una dona de Gramenet:

*«Interrogati de vita parrochianorum dixerunt quod Petrus Roval tenet publice concubinam nomine Guillelmam de Grememet. In aliis dixerunt omne bonum.»*²⁰

Aquest fet també es queda reflectit en la visita pastoral de Joan d'Oncès a la parròquia de Gramenet, realitzada el 14 d'octubre de 1315 (Fig. 3). En aquest escrit se'ns comenta que l'església està ben preparada però que el concubinat ja no existeix a causa de que aquests s'han barallat²¹.

«[...] quod capellanus consuevit tenere concubinam set modo rixati sunt ambo et non moratur cum dicto capellano a festo Pentecostes citra.»

Però, el concubinatge no era ben vist per tots, tal com s'explica en la visita pastoral de Montros del 1315, on el capellà de la població, no vol anar a la parròquia de Gramenet per culpa del concubinatge del capellà d'aquesta parròquia (Palau, 2015).

¹⁷ Vegeu Doc. 9. 6, amb referència ACV, Llibre de visites del bisbat d'Urgell, Calaix 31/41, Llibre IV, fol. 15r.

¹⁸ Relació entre dues persones que fan vida marital sense ser matrimoni.

¹⁹ És el conjunt de fills o descendència d'algú, en aquest cas, del capellà de Gramenet.

²⁰ ACV, Llibre de visites del bisbat d'Urgell, Calaix 31/41, Llibre V, fol. 9v.

²¹ Vegeu Doc. 9. 7, amb la referència ACV, Llibre de visites del bisbat d'Urgell, Calaix 31-41, Llibre V, fol. 11r.

Cal destacar que, al segle XIV, l'església de Sant Sadurní de Gramenet torna a aparèixer citada en els llistats de parròquies del bisbat d'Urgell de 1373 (Palau, 2015:124-125).

Un altre dels documents trobats on surt la localitat de Gramenet, es consultà a l'Arxiu Comarcal del Pallars Sobirà²². El seu mal estat, però, no va permetre realitzar una bona lectura d'aquest. Tot i això, es van identificar certs mots que poden servir d'ajuda per a la seva interpretació. Primer cal destacar el fet que hi apareixen dues dates diferents en el mateix document. La primera data donada és la de 4 de juny de 1394, mentre que, la segona, molt més posterior, és el 28 de setembre de 1574. El document, però, ressalta per ser una memòria sobre els emprius²³ als termes de Mont-ros i Gramenet, relatius amb el bestiar i els seus dominis. Sembla que al text també es parla d'unes mules, tot i que no acaba de quedar clar per la seva mala lectura.

A partir del segle XV, es començaran a configurar fogatges, cadastres i censos sobre la població. El primer exemple és el fogatge de 1497, recollit a l'obra d'Iglésies (1991), la qual presenta algunes problemàtiques respecte al poble de Gramenet²⁴. Aquests documents ens permeten fer una idea sobre quines famílies hi tenien les cases als pobles i el nom d'aquestes. En aquest cas, pel que fa a Gramenet, se'ns indica que hi ha dos personatges, segurament amb les seves respectives famílies, els noms dels quals són «*Pere Tartara de Gramanet*» i «*Johan Canut*», cognoms que veurem en documents posteriors.

Les properes referències a Gramenet les localitzem en dos documents del segle XVII, del 1668 i del 1683, ambdós relacionats amb els senyors de Senaller. El primer tracta sobre una procura que van fer els tutors i curadors dels hereus del difunt Mateu de Senaller, el qual era carlà²⁵ de Mont-ros i que tenia, sota el seu domini, els llocs de Paüls, Pobellà, Gramenet i Sellui, a favor de Josep Senaller, prevere d'Espui²⁶. El segon, fa referència a l'adjudicació de l'herència i els béns de Mateu Senaller major, qui era senyor de Gramenet, i Mateu Senaller

²² Referència del document: ACPS211-95-T2-477.

²³ Els emprius eren uns drets jurídics sobre l'aprofitament comunal d'uns béns rústics, com ara pastures, boscos i aigües per part d'un poble o d'una comunitat rural. (Enciclopèdia.cat)

²⁴ Vegeu Annex I: Correccions del Fogatge de 1497.

²⁵ Persona encarregada del govern, la defensa i la jurisdicció d'un castell en domini útil i possessió immediata, en nom del seu senyor o del sobirà amb obligació de defensar-lo. (Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans)

²⁶ Referència documental: ACPJ350-88-T2-1244.

menor²⁷. Si bé aquests documents no ens diuen res del poble, sí que ens indiquen que Gramenet pertanyia als senyors de Senaller.

Serà en ple segle XVIII quan es veurà reflectit la relació entre els Senaller i Gramenet.

Alguns dels documents on s'observa aquesta relació són, principalment, causes contra algunes persones o institucions, com un document del 1710 en el que Mateu Senaller de Gramenet es posa contra la universitat i els prohoms de l'Arboç²⁸, o un altre del 1722, on es fa una causa per part d'Antoni Senaller contra un tal Antoni de Berenguer i Catellgermà per l'herència de Mateu Senaller. Aquest escrit és important perquè diu que Antoni Senaller és Baró de Gramenet, la qual cosa indica que la baronia ja existirà a inicis d'aquest segle. També trobem causes contra els Senaller, com un document escrit el 1765²⁹, en que Josep Pera de Cruilles, qui era el tresorer general de les reials rentes del principat de Catalunya, realitza una causa contra qui era el procurador jurisdiccional de Gramenet i Serraspina, Antonio Senaller i Jordana, per la venda i compra d'uns béns. Per tant, veiem com és una família força important pel que fa al poder.

Un dels documents més importants d'aquest segle és el cadastre d'Aparici³⁰. En aquí apareix la certificació del pagament de la contribució realitzat pels habitatges de Gramenet el dia 2 de novembre de 1714³¹. El text explica les propietats que fa constar al cadastre Ramon Soldevila, batlle del poble i on hi consten tres cases. Aquestes són la de Canut, la de Soldevila i la de Baró. Cal destacar els testimonis que hi participen com en són en Josep Canut pare i Pere Soldevila, qui era pagès, ja que permet veure qui és qui i a què es dediquen.

Per altra banda, un any després, es torna a efectuar el cadastre sobre els habitatges de Gramenet el 31 de juliol de 1715³². Qui respon al cadastre és el batlle de Gramenet, Ramon Tartera i Soldevila, el qual fa constar l'existència de tres cases. Les cases que apareixen en el document són la casa de Carlos Canut, la qual és acomodada, la casa de Ramon Tartera i

²⁷ Referència documental: ACA, REAL ACADEMIA, Pleitos civils, 17993.

²⁸ Referència documental: ACA, REAL ACADEMIA, Pleitos civils, 9841.

²⁹ Referència documental: ACA, REAL ACADEMIA, Pleitos civils, 387.

³⁰ El cadastre d'Aparici fa referència a Josep Aparici i Fins, qui va ser geògraf reial i comerciant.

³¹ Vegeu Doc. 9. 8, amb la referència: Biblioteca de Catalunya. Cadastre Caixa 1, Doc. 39.

³² Vegeu Doc. 9. 9, amb la referència: Biblioteca de Catalunya. Cadastre Caixa 2, Doc. 67.

la casa de Bastista Baró, les quals són cases pobres. Per tant, observem com dins del poble hi ha la família dels Canut que són els que tenen més poder.

El 1749, es durà a terme un cens, el qual rep el nom del cens de l'Ensenada. Aquest, va ser estudiat per Planes (2000) i explica que el poble de Gramenet, com a tal, no apareix, però que, en canvi, si que està inscrit Beranui i, l'autor, indica que hi pot haver la possibilitat que Gramenet depengués d'aquest. Aquesta afirmació la fa a partir de la quantitat de persones que habiten la petita població de Beranui, la qual comenta que és massa elevada per a pertànyer a un sol poble.

De documents que trobem sobre el poble de Gramenet en són varis i de temàtiques diferents i, si més no, curioses, com el que es va escriure el 1757³³. Aquest consisteix en una concòrdia feta entre Aleix Soldevila, veí del poble de Gramenet, i Esteve Colom, pagès del poble de Llarvén, on s'arriba a diferents pactes respecte a l'anul·lació d'un acord sobre Esteve Colom, el qual estava sota els serveis d'Aleix Soldevila. En el text hi apareixen certes referències amb les quals cal quedar-nos. En primer lloc, en Soldevila diu que li tornarà a Colom la seva roba:

«[...] este quede desobligat, y en son primitiu estat, com si dit acte fet no fos, y promet/ entregarli tota la roba de son vestir y calsar, com es Gambeto³⁴, Jupas³⁵, Calsas, Ca=/ misolas y camisas, y ab jurament.»

Això ens permet fer-nos una idea de quines eren les peces de roba que es portaven llavors. Per altra banda, un dels altres pactes a què s'arriba és la donació, per part de Colom, de les seves dues millors vaques que té en propietat. Altrament, també s'arriba a un pacte amb els seus camps de cultiu, els quals són sembrats de blat. Per tant, ens ofereix més informació sobre la vida al poble, com en són la incorporació de dues vaques al bestiar de l'Aleix Soldevila i quins són els cultius que s'hi fan vora el poble de Gramenet.

³³ Vegeu Doc. 9. 10, amb la referència ACPS210-93-T2-3030.

³⁴ Capot llarg fins a mitja cama, sense valona i amb mànegues útils o simulades, que duïen els homes en l'hivern els dies de festa i que encara s'usa en certs balls i cerimònies oficials arcaïques. (Font: Alcover-Moll)

³⁵ Peça de vestit d'home que era duta entre els segles XVIII i XIX i que cobria des del coll fins a la cinta o un poc més avall amb faldons. (Font: Alcover-Moll)

El 1762 fou escrit un document sobre la relació de sis cases delmeres³⁶, de les quals, una, és a Gramenet i pertany a Simon Canut Bayle. El document va ser redactat per Francisco Borrell, prevere i procurador del baró de Claret, Ramon d'Areny, contra Josep Grau, procurador de Fèlix Magarola i de Josep Casanovas, per tal de revocar l'elecció de tres de les sis cases delmeres. Per tant, el document indica que a Gramenet hi ha una casa delmera i que és la que correspon als Canut, que és la casa més gran.

El 1787 es va elaborar el cens del Comte de Floridablanca, recollit en dos volums per Iglésies (1969). En aquest cas, sí que apareix el poble de Gramenet, pertanyent a la parròquia de Beranui. El cens dona informació sobre la gent que viva a les poblacions, la seva franja d'edat i la seva dedicació. En el cas de Gramenet (Fig. 4), observem que hi ha un total de vuit habitants, dels quals dos són llauradors, un és jornaler i un altre és un criat. Segons les dades ofertes, sembla indicar que hi hauria, com a mínim, dues famílies al poble.

Un altre document important del segle XVIII són les respostes al qüestionari de Zamora que, si bé no es va preguntar directament al poble de Gramenet³⁷, sí que es fa una breu descripció. En primer lloc, comenta que el seu origen és força antic i indica com són els habitatges del poble:

«Las casas, medianamente compuestas pero de buenos materiales de piedra y yeso cubiertas de losas.»

Això, ens permet entendre com eren fetes les cases i ens possibiliten realitzar una comparació amb les estructures conservades actualment. Zamora diu que no hi ha cap bosc proper i que, per aquest motiu, els habitants cultiven arbres a les seves terres, com ara freixes, àlbers, roures i arbres per a llenya. També ens fa menció del fet que a Gramenet es cultiva blat segolós i sègol en gran extensió. A més hi havia llegums, fesols, faves, cigrons, llenties, guixes, ordi i civada. Respecte a la fauna, la qual entenem que és per a la caça, comenta que s'hi poden veure perdius, llebres i conills, i que hi ha pastures per a bestiar (Boneta, 1991:154). També se'ns mostra una imatge del mapa que va realitzar Francisco de Zamora en fer els viatges (Fig. 5), el qual ens indica que no hi havia gaires cases, segons els seus

³⁶ Referència documental: ACPJ350-88-T2-505.

³⁷ Vegeu Doc. 9. 11.

dibuixos, en comparació amb la resta de llocs de la vall, cosa que dista de la idea que plantegen alguns mapes del mateix segle³⁸.

Ja canviant de segle, a principis del segle XIX, es va realitzar el cadastre de Patiño del 1830³⁹, on, com succeeix amb el cadastre d'Aparici, es realitzen un seguit de qüestions a les quals respon el batlle de Gramenet. Aquest proporciona poca informació però, a la vegada, dona dades importants com ara que hi viuen 10 persones dividides en dos veïns, la qual cosa entenem que es refereix a dues famílies o cases. De la mateixa manera, parla del bestiar en el qual hi distingeix un total de 25 caps de bestiar de llana, 18 cabres, una cavalleria major i un jou de treball, el qual són un parell de burros. Pel que fa als cultius, comenta que hi ha cultius de sègol, patates i alguns llegums.

En referència a la població de Gramenet, també en parla Ceferí Rocafort a la seva obra de 1913. En ella ens indica que el 1831 forma part del Corregiment de Talarn amb uns 10 habitants i que pertany del senyoriu de Senaller.

Posterior als qüestionaris de Zamora i al cadastre de Patiño, apareix un personatge força destacat, Pascual Madoz, el qual va fer un diccionari geogràfic d'Espanya entre els anys 1846 i 1850⁴⁰. En aquest diccionari apareix la població de Gramenet, de la que explica que es compon de tres cases i que hi viuen uns 14 habitants. Sobre les cases afegeix que no tenen cap comoditat i que hi ha una església, a la qual li adjudica el nom de Sant Romà. Tanmateix diu que, a les proximitats, hi ha una capella on es venera la imatge de Nostra Senyora de l'Assumpció. El terra el descriu com de poca qualitat. Tot i això, ens fa saber que, tal com hem vist en documents anteriors, s'hi cultiva sègol, llegums i alguna hortalissa i afegeix que hi ha pastures abundants pel bestiar oví i boví i que es practica la caça de llebres, conills i perdius. Per altra banda, explica que l'estat dels camins que comuniquen amb les altres poblacions estan en mal estat.

Al *Nomenclátor de los Pueblos de España* (1858) (Fig. 6), torna a aparèixer Gramenet dins de l'ajuntament de Mont-ros. En aquí trobem que les dades són força diferents si ho comparem amb el que portàvem veient fins ara, ja que ens fa saber que hi ha fins a 8 cèdules

³⁸ Vegeu Annex II: Gramenet als mapes dels segles XVIII i XIX.

³⁹ Vegeu Doc. 9. 12, amb la referència: AHL260-19-T2-2086.

⁴⁰ Vegeu Doc. 9. 13.

inscrites, el que entenem que es refereix a les cases que componen la població. Respecte al nombre d'habitants de Gramenet, observem que s'hi indica la quantitat de 45 persones, fet que mostra una gran divergència en referència a les 14 persones que apareixen a l'obra de Madoz (1850), la qual va ser escrita només vuit anys enrere.

Per acabar amb la documentació consultada per a poder descobrir la història del poble de Gramenet, ens topem amb un document datat d'entre el 1857 i 1862, on es deixa constància del reconeixement del títol de Baró de Senaller i de Gramenet. Aquest reconeixement va ser efectuat amb la presència d'Antonio Canut, Jose Soldevila i Antonio Senaller, veïns de Gramenet, i amb Guillermo de Plandolit i d'Areny, qui serà el Baró de Senaller i de Gramenet.

Ja durant el segle XX, observem un canvi, primer pel que fa al moviment de la població cap a altres pobles propers com la Plana de Mont-ros o Beranui, o per la marxa a altres llocs més allunyats. Els motius d'aquest desplaçament ve provocat per la construcció de la central hidroelèctrica, tant de Capdella com de la Plana de Mont-ros, ja que es farà la carretera principal a la vora del riu. Això comportarà que el poble de Gramenet quedi aïllat. Tot i això, el 1913 hi constaran encara 11 cases i 23 habitants (Rocafort, 1913:716).

Per altra banda, tal com succeeix a la resta de la vall, el despoblament coincidirà amb la Guerra Civil i amb la concentració cap a les poblacions més grans. Causant el seu abandó entre les dècades de 1960 i 1970.

Aquest abandonament, segons diuen les fonts orals i que recullen les llegendes, vingué promogut per culpa d'un càstig de Déu, el qual va causar mal temps durant uns anys. El motiu del càstig el trobem amb la font propera a l'església. Es comenta que la font va ser construïda a partir de pedres que van treure de l'església, fent així que el Senyor s'enfadés i provoqués sis anys de fortes pedregades. Això va comportar que es fessin malbé les collites i que gran part de la població acabés marxant.

També destaquem l'obra d'Amades (1955), que explica que la Nostra Senyora de la Plana fou descoberta per un bou en una cova de Gramenet, del terme de Beranui. Per tant, ens diu que hi ha una cova prop de Gramenet que no hem sabut localitzar.

3.3. La Masia de Batlle: una masia oblidada de Gramenet

Sobre la Masia de Batlle se'n té poca informació a nivell històric, ja que no existeixen o no s'han pogut localitzar documents sobre aquesta masia. Tot i això, trobem informació en algun escrit com al qüestionari de Zamora, en el qual es fa menció d'un mas més avall de Gramenet (Boneta, 1991:143-144), del que es diu que és d'un particular que, a partir de fonts orals i de la pròpia observació, podem saber que era propietat dels Canut, els que posteriorment serien els Batlle, principals propietaris de les terres de Gramenet. Segons les fonts orals consultades, la masia va ser construïda com a lloc on estava la família de Canut durant els estius mentre es duia a terme la sega dels camps de conreu.

4. APLICACIONS ARQUEOLÒGIQUES

4.1. Gramenet

El poble de Gramenet, com hem anat veient en la documentació presentada amb anterioritat, va ser una població que va créixer amb el pas dels segles. Però, per a aquest estudi, no podem seguir, únicament, la documentació escrita, sinó que també cal tenir en compte el poble com a tal, aquell on s'hi feia la vida. Per a poder entendre millor el funcionament del poble i l'aprofitament dels recursos naturals, s'ha comptat amb l'ajuda de l'Ivan de Casa Batlle, al qual li agraeixo la seva disponibilitat.

Gramenet, actualment, es troba abandonat des de fa anys i això ha comportat que la vegetació hagi entrat dins els habitatges, els quals queden coberts per elles i fa que l'accés a alguns espais sigui complicat. Les cases que formen el lloc de Gramenet, estan en molt mal estat, de les que no en queda cap que s'aguanti sencera, tot i que algunes conserven les seves parets.

L'organització del poble, com veiem en les imatges (Fig. 7), es troba dalt d'un turó que s'eleva sobre els 1315,9m., sobresortint de tot el paisatge. Les cases que formen el poble, es troben aglomerades al capdamunt d'aquest turó (Fig. 8), aprofitant la zona més plana, on l'edificació de les cases era més fàcil de fer i que permetia dur a terme les activitats necessàries amb normalitat. Observem que es tracta d'un punt elevat que destaca per sobre del paisatge que l'envolta, sent així, un punt de control i de vigilància de l'àrea. A continuació, tractarem diferents aspectes de la població, com ara les cases o l'església i com està organitzat aquest.

Iniciem l'estudi del poble a partir de les cases, ja que són l'element principal que conforma l'entitat. Les cases estan fetes de diversos materials que són de fàcil obtenció, com els gresos rojos, la calç, el guix i la fusta. Els gresos vermells, freqüents en la geologia del Pirineu i de la zona, van ser utilitzats per a la construcció de les parets de les cases. Aquestes blocs, com observem, estan lligades per una mena d'argamassa que, a parer nostre, sembla estar composta de calç, juntament barrejada amb alguns altres materials com pedres petites, no superiors a 1mm, i petits carbons que han estat agregats per a crear aquesta argamassa. Les parets, com comprovarem en algunes imatges, són cobertes amb un revestiment blanquinós que, molt probablement, es tracta de guix i que serviria com a aïllant per les baixes

temperatures de l'hivern. Per altra banda, en destaca la utilització de la fusta com a llistons de les finestres o com a bigues. Per tant, queda ben representat l'aprofitament directe del bosc per a la construcció del vilatge.

L'organització del poble la trobem referenciada a partir d'un petit espai obert que se situa a la part més alta i central del turó. Les cases estan relacionades entre elles per mitjà de carrers costeruts que intenten salvar el desnivell del petit puig. Els carrers són fets sense lloses, encara que hi ha algunes pedres que podrien formar part del paviment, i, en els llocs on hi ha un excés de pendent, s'empra la tècnica de la pedra seca per tal de contenir la terra i construir els carrers en forma de ziga-zaga per salvar el desnivell (Fig. 9).

Pel que fa a les cases, en primer lloc, tractarem la casa de Canut o, també anomenada, de Batlle (Fig. 10). Es tracta de la casa més gran del poble, localitzada al vessant sud-oest del turó. Tal com es pot observar des de la vista aèria (Fig. 8), distingim com està conformada per tres grans espais. El primer és l'era (Fig. 11), situada al costat de la pista forestal que condueix al poble, és l'entrada principal a la propietat. És l'espai on estaria el bestiar com ara vaques, mules o ovelles, els quals devien tenir un cobert, ja que trobem diverses restes al mig de l'era que així ho indiquen, com unes columnes i bigues de fusta caigudes. Tot i això, podria ser aprofitat com a paller com el que s'ha identificat a la masia i del qual en parlarem més endavant.

Just a la dreta de l'era, es situen unes grans estructures que, segons les fonts orals, haurien estat utilitzades com a paller o com a magatzem de farratges (Fig. 12). Aquest fet queda reflectit en una paret lateral de la banda dreta, on hi ha una porta de grans dimensions que indicaria l'accés de bestiar o d'elements grossos. Avui en dia, la porta està tapiada per l'esfondrament de terra que n'ha acabat cobrint gran part, impedit el pas a l'interior. Tot i això, remarcuem que és un conjunt dividit en tres espais que, segons semblen indicar, els situats més a l'oest són els més recents. En una de les parets exteriors que dona al vessant, s'hi va descobrir el que sembla ser una espitllera (Fig. 13 i 14). Coincidiria amb un punt des d'on es pot controlar tota l'àrea del riu Flamicell i els pobles de Castell-estaó i d'Antist. Per tant, aquest fet reforça la idea de que es tractaria d'una casa de cert poder tant econòmic com de domini i que tindria aquest element de casa forta. A la dreta d'aquestes estructures, es

situa un edifici de dues plantes on hi viuria la família. Es tracta d'una construcció força més senzilla i petita en comparació amb la resta de la propietat (Fig. 15).

Si ens tornem a situar al centre del turó, just abans de trobar la casa de Batlle, ens apareix un altre edifici que s'ha identificat com la Casa de Madalena (Fig. 16). Construïda a la part més elevada del turó, la seva entrada se situaria de cara a l'era de Batlle, quedant les dues propietats separades per un carreró que va des de la plaça fins a l'entrada de l'era.

Al vessant sud del turó i just abans del pendent del barranc de Gramenet, es localitzen les cases que són propietat de la família Baró. Dividides en dues parts diferenciades, de les quals, la que es situa més a prop de la Casa de Canut, resulta ser una estructura d'una sola planta i espaiada, la funcionalitat de la qual desconeixem (Fig. 17). Per altra banda, l'altre sector són els edificis on es feia vida (Fig. 18). Es tracta d'una casa partida en dos blocs de tres plantes i un soterrani cadascun. Se'n conserven senceres la façana, la paret nord i oest, la qual separa els dos blocs, i part de la paret sud de l'estructura situada més a l'oest. A l'interior de l'edifici, ressalten algunes empremtes marcades a les parets, per exemple forats de les bigues, avui caigudes, o els armaris encastats (Fig. 19). Hi destaca un carreu situat al mig de la façana on hi ha gravada una inscripció (Fig. 20). En aquesta s'hi llegeix el següent escrit: «1940 J. B. S.». El gravat ens comporta certa confusió sobre l'any indicat, ja que és massa recent per a pertànyer a la construcció de la casa, perquè, segons les fonts orals, fa més anys que va ser construïda. Això ens faria suposar que es tractaria d'una remodelació de l'edifici. A l'altre bloc, identifiquem al centre de l'estructura una columna que serviria de punt de suport de les bigues, el qual relacionem amb un cobert pel bestiar situat a la planta baixa, tot i que el mal estat en què es troba, no ens ho permet confirmar amb claredat.

Just davant de la Casa de Baró, quedant al sud-est de l'espai obert central, es localitzen dos edificis que estan junts i que, possiblement, formessin part de la mateixa família, tot i que ho desconeixem. Per aquest motiu, l'anomenem casa "A". Totes dues es troben en un estat de deteriorament molt avançat, de les quals en queda alguna part de les parets que encara perduren. L'estructura situada més a l'oest, és la més petita (Fig. 21). De base quadrangular (Fig. 22), en subsisteixen alguns pocs metres de paret i la porta d'entrada, sostinguda per una llinda de fusta. La porta dona pas al carrer que prové de la plaça i que es dirigeix cap a

l'església. Per a la seva construcció, es va aprofitar part de la roca mare del turó per a utilitzar-la de paret i sobre la qual s'aguantarien la resta de parets.

L'altre estructura que trobem just al costat de la construcció anterior, és de planta rectangular i més gran, però es troba en pitjor estat de conservació i costa distingir-ne, per culpa de la vegetació, quina és la seva estructura sencera i la funció que tenia aquest àmbit (Fig. 23).

Al costat de les cases que hem vist prèviament, se situa un altre edifici, amb el sostre caigut, del qual en desconeixem el nom. Per aquest causa, se l'anomenarà casa "B" (Fig. 24). La seva planta és força rectangular. Igual que succeeix a les anteriors cases comentades, l'estructura és recolzada sobre el turó per l'oest, aprofitant el desnivell per construir-hi la paret principal. La paret que dona a l'altra banda, s'observen unes petites finestres entremig de les quals veiem el que seria part d'una xemeneia. Damunt els finestrons, trobem una filera de retalls de forma quadrada que rodeja tot l'interior de l'edifici i que és on anirien col·locades les bigues de l'edifici. La paret que s'adossa al turó va caure dins de la casa, provocant que el terra s'esllavissés i cobris gran part del seu interior.

Al nord de la plaça central, localitzem dues cases més, aquest cop, separades. La primera, de més difícil accés, es troba en una posició més nord-est respecte del centre del turó. La vegetació i el seu mal estat, no permeten realitzar una bona interpretació d'aquesta i tampoc s'ha pogut accedir ni realitzar fotografies d'aquesta. Tot i això, en la visita que es va fer al poble, es va veure que la construcció s'aguanta força bé però que, com totes les cases del poble, el sostre és caigut. L'altra casa és la que ha estat identificada com a Casa Andreu (Fig. 25). D'aquesta casa en queden les parets i algunes bigues caigudes que permeten veure com aquestes estaven col·locades per tal d'aguantar el pis superior o la teulada.

Pel que fa a l'església (Fig. 26), se situa a l'est del poble, just al costat del camí d'accés a Gramenet. Es tracta d'una església d'una sola nau, a la qual trobem adossada una torre que seria el seu campanar, actualment caigut. El campanar queda ubicat a la dreta de l'església, banda on també es troba el cementiri. Va ser construïda de la mateixa manera que la resta de cases, amb blocs de gres vermell i revestides amb una capa de guix a l'interior, on identifiquem algunes traces de pintura blava (Fig. 27). El seu interior el trobem totalment desaparegut a causa de que el sostre va esfondrar-se. Tot i això, encara es conserven a les

parets interiors alguns vestigis de diversos arcs i d'alguns elements decoratius fets de guix que cobreixen l'interior de la construcció (Fig. 28).

Per saber com ha anat evolucionant del deteriorament de l'església, comptem amb diverses fotografies en les quals queda ben reflectit aquest fet. La primera imatge és on la veiem més sencera (Fig. 29), possiblement fou realitzada quan encara el poble estava habitat, ja que l'altra imatge que tenim (Fig. 30), extreta de l'obra de Gavín (1981), observem que la torre de campanar és caiguda. Aquesta última fotografia va ser feta el 1978, el que ens permet saber que ja feia temps que va ser abandonada.

Just fora l'església, trobem la font del poble on hi ha una data gravada corresponent al 1882, any en que es devia construir (Fig. 31).

A l'exterior del poble, situat en direcció nord i travessant un prat per pastures, localitzem un conjunt de cases (Fig. 32). Es tracta de les Cases d'en Pep, una agrupació de tres cases adossades entre elles i que se situen just al camí que porta a Pobellà (Fig. 33). Segons les fonts orals, és un barri de la perifèria de Gramenet que es va construir als afores a causa de la falta d'espai dintre del poble i per la falta de llum, ja que a Gramenet només hi quedava lloc a l'obaga. Aquest és un element que cal tenir en compte amb referència al procés de construcció del poble, encara que no en tinguem les dates. Sembla indicar que, les cases que estan millor ubicades i que no queden en l'obaga, són les més antigues.

Els camins d'accés al poble són varis (Plànol 5), en els quals trobem elements constructius com murs de pedra seca que marquen el camí pel bestiar (Fig. 34). Això ho observem millor en el camí antic de Gramenet i Beranui, ja que hi ha diverses zones de prats on és necessari guiar als animals perquè no s'escapin. Són el que es coneix com a carrerades, tot i que observem que és el camí d'accés al poble adaptat per al bestiar amb murs de pedra. El camí no és massa costós i tampoc és gaire ample, el que ens indica que no hi passaven carros, sinó que el mitjà de transport utilitzat eren mules o matxos, els quals permetien pujar els pendents amb gran facilitat i portar càrregues a llocs elevats. Observem que al llarg del camí antic és tallat per una pista forestal que s'emporta, al seu pas, gran part dels murs de pedra que resseguien el camí i, en alguns trossos, és complicat seguir el camí antic. Però, gràcies al cadastre, s'ha pogut visualitzar el traçat original del camí de Beranui a Gramenet.

4.2. La Masia de Batlle

Es tracta d'una masia que s'ha datat vora el segle XVIII, a partir de la referència bibliogràfica de Zamora del 1790 (Boneta, 1991:143-144) i per un carreu d'una de les parets de la casa on hi ha inscrit «1719.D.CANT» (Fig. 35). Això ens indica dues coses. En primer lloc, l'any de construcció de la masia o bé sigui una remodelació de l'estructura. I en segon lloc, ens indica a qui pertany, corresponent així a la família Canut, els que actualment són els Batlle, d'aquí el nom de la masia. Sobre la masia es va realitzar un estudi de la seva estructura general i, a partir de la consulta oral amb l'Ivan, hem pogut determinar quins eren els seus espais.

La masia se situa, com el poble de Gramenet, sobre un turó on hi ha fonts d'aigua pròximes. Com observem al llarg de la construcció i amb la fotografia aèria (Fig. 36), s'aprofita tot el turó i s'evita el desnivell d'aquest mitjançant l'anivellament de les construccions, on veiem l'adaptabilitat de l'estructura sobre terreny. A la masia s'hi accedeix des d'un camí que surt de la pista forestal. El camí es divideix en dos a mesura que ens acostem a la masia. La primera desviació, condueix a l'entrada de la masia, on hi trobem un desnivell força important que s'aprofita per accedir, des del mateix camí, tant al paller com a l'entrada principal, que queda més avall. L'altre camí condueix darrere l'era.

Pel que fa a l'organització de la masia està distribuïda en dues plantes. La primera és d'on més informació tenim i amb la qual hem dibuixat gran part de la planta de la masia a partir de l'obtenció pròpia de les mesures dels diferents àmbits (Fig. 37). Per tal d'explicar les diferents parts del conjunt, anirem fent-ho a partir d'un recorregut que anirà des de la porta d'entrada fins l'era, lloc des d'on es distribueixen tots els àmbits. Anant pel camí principal, arribem a la façana de la masia (Fig. 38), on hi ha una porta de grans dimensions que dona pas a un passadís des del qual es distribueixen les diferents parts.

A banda esquerra de l'entrada, trobem el que serien els habitatges (Fig. 39 i 40). Consisteix en un bloc de dos pisos i una planta baixa que està dividit en dues parts, com si es tractessin de cases independents però que, per l'interior, estan comunicades per mitjà d'una porta. Dins els habitatges, observem alguns retalls a les parets que servien com a estanteries o armariets, semblants als que trobem a Casa Baró de Gramenet.

Just passada l'entrada, arribem a l'era, la qual té una forma semicircular i és tancada amb un mur que actua com a delimitador de la construcció. El seu terra és cobert de lloses de gres vermell, les quals mesuren vora els 40cm de llargada i els 20cm d'amplada, tot i que actualment són cobertes per vegetació que fa impossible observar amb claredat el terra. És des d'aquí on es pot accedir a totes les parts de les quals es compon la masia, com ara els habitatges, els quals, tal com veiem a la planta de la masia, tenen un accés directe des de l'era.

Si ens girem en direcció nord-oest, ens trobem amb el corral o cobert de l'era, l'espai on hi havia el bestiar que tenia la masia. Sobre aquest cobert, hi trobaríem el paller, que va des de l'entrada fins a arribar a l'altre corral i que l'identifiquem per mitjà de les bigues que suportarien una estructura de fusta, adient per a posar-hi palla (Fig. 41). Aquest segon corral s'ubica al costat esquerre de l'era, en direcció nord-oest, i queda més enfonsat. Es compon de dos accessos. El primer es troba dins l'era i, el segon, se situa a l'exterior, on s'hi arriba per mitjà del camí que voreja la masia. A l'exterior de la masia, ubicada a la paret lateral on hi ha l'entrada al corral, s'observa una línia que separa aquesta estructura de la masia, indicant que el corral va ser afegit posteriorment a la construcció de la resta (Fig. 42). En els corrals, s'hi veuen uns bancs que s'adossen a la paret, els quals servien com a menjadores pels animals on es posava la palla o el gra.

A la masia se li suma el fet que hi ha una capella dedicada a Sant Antoni Abat. Es tracta d'una petita capella que no té campanar, que fa uns 5m d'allargada per 4m d'amplada i que, actualment, no té teulada (Fig. 43). En el seu interior observem com les parets estan revestides amb guix o algun altre material blanquinós, on s'hi aprecien algunes decoracions arquitectòniques i algunes restes de sanefes pintades (Fig. 44). A l'exterior, sobre la porta, hi trobem un petit rosetó de pedra damunt del qual hi ha un petit carreu treballat on hi ha una inscripció, de la qual només en distingim una part, «1811», que és la data de quan fou construïda la capella (Fig. 45). Dalt de l'any, apareixen uns altres gravats que no hem aconseguit identificar.

4.3. L'arqueologia del paisatge

Com hem vist en els darrers punts, es poden saber moltes coses a partir de l'observació directa i de la documentació, però se'ns oblida un element que és molt important

com és el paisatge. La millor forma d'estudiar-lo és a partir de la toponímia, la documentació i la fotografia aèria, els que permeten veure com el paisatge ha canviat i com l'ésser humà l'ha anat utilitzant amb el pas del temps i entendre, una mica més, com es vivia al poble.

La toponímia de la zona ens ha permès identificar la funció que tenien els diferents espais que se situen pròxims (Plànol 3). En mirar els plànols, descobrim que són nombrosos llocs relacionats amb Gramenet, com el Bosc de Gramenet, el Ban de Gramenet i el Solà de Gramenet. Referit al bosc, s'interpreta que era propietat del poble i que, per tant, el seu ús era de tots els habitants. Hi trobem pins negres i boixos, la fusta dels quals devia ser aprofitada per fer les bigues o utensilis de fusta. Pel que fa al Ban de Gramenet, es situa a l'est. Un ban fa referència als prats i boscos situats a les muntanyes properes a un poble i que estaven protegides pels senyors. Per tant, era una zona que era propietat dels senyors de Gramenet i era utilitzat per diferents funcions relacionades amb l'explotació forestal i ramadera. Relacionat amb el ban, hi ha el Barranc del Ban.

A les proximitats de Gramenet, hi ha altres mots que fan referència a prats i planes que han estat utilitzats com a conreus o pastures. Alguns exemples en són el Camp de la Casa, els Planellets, la Planella i, propers a la masia, les Planes i els Prats de la Masia.

Pròxim a la masia, es localitza el topònim de la Vinyassa, el qual ens indica una possible utilització per a la plantació de vinyes i al qual es relacionaria la producció de vi a la zona, tal com succeeix en altres casos del Pirineu.

A partir de les fonts podem determinar quins eren els conreus i els cultius que s'hi feien. En primer lloc, parlarem dels cultius que hi havia pròxims al poble (Plànol 6). Segons les fonts consultades, es conreaven camps de blat, sègol, civada i ordi, els quals són cereals que aguanten força els canvis de temperatura que hi ha a la zona. També se'ns fa menció del cultiu de lleguminoses com lleties, cigrons, faves, fesols, guixes i, fins i tot, de patates que, evidentment, serà un cultiu que s'estendrà durant el segle XVI. Respecte als arbres fruites, es sap que són freqüents les pomeres, les pereres, les nogueres, les moixeres i els prinyoners, una mena de prunes petites comunes als Pirineus.

Observant les fotografies aèries dels vols realitzats el 1956 (Plànol 7) i el 1988 (Plànol 8), veiem com el paisatge canvia totalment en molt poc temps. Identifiquem prats, camps i

algunes zones on s'observen marques de bancals i alguns murs de pedra seca (Fig. 46). Aquestes modificacions del paisatge, es veuen força clares en les imatges i ens adonem que els boscos actuals no existien, sinó que eren zones per a la pastura del bestiar. El bestiar que tenien per a la ramaderia eren ovelles, cabres, vaques, cavall i mules, dels quals, els dos últims, eren utilitzats com a animals de càrrega i de força. Destaquem que les ovelles eren el bestiar més abundant de la ramaderia de la zona.

La ramaderia era i és la principal font econòmica. Per aquest motiu, és fàcil de localitzar estructures relacionades amb aquesta activitat com ara murs de pedra seca que tant delimiten els camins dels ramats com els vedats. En trobem alguns vestigis d'aquests en el paisatge, sobretot prop de Gramenet. L'exemple més clar el trobem al camí d'accés a Gramenet des de Beranui. Al llarg del recorregut, visualitzem murs de pedra seca a banda i banda del camí, sobretot localitzats a la primera part del camí on hi ha alguns prats. Aquests murs servien per guiar als ramats per tal que no es desviïn i poder portar-los a les pastures de més amunt. Aquest camí, com la resta de camins que han deixat empremta en el paisatge, els identifiquem a partir de la fotografia i per mitjà del cadastre i dels plànols antics, com els realitzats el 1914 (Plànol 9 i 10) o el 1969 (Plànol 11), on s'indica el camí cap a Gramenet des de Beranui.

Pel que fa a la transhumància es coneix, gràcies a les fonts orals i al mapa realitzat per Vila el 1950 (Plànol 12), que un d'aquests camins ramaders passava prop del poble de Gramenet.

En direcció nord-est de Gramenet, observem una estructura feta de pedra que sembla tractar-se d'un tancat que tindria una entrada en forma d'embut (Fig. 47). La seva funció no ha acabat de ser identificada, encara que pensem que pot tractar-se d'un orri, és a dir, un tancat per munyir ovelles, el qual tindria sentit si tenim en compte que els xais eren el bestiar més comú de la vall. Just al costat esquerra d'aquest orri, hi identifiquem unes estructures, sobretot si mirem les imatges del vol de 1956, que semblen ser camps de conreu distribuïts en feixes i delimitats per murs de pedra seca (Fig. 48). En les proximitats, situant-nos més al nord, localitzem una estructura rectangular a la zona del Serrat de Rascars, de la qual no hem pogut identificar-ne la funció (Fig. 49).

A la fotografia aèria del vol de 1988, observem les restes d'una construcció al centre del turó, les quals, avui en dia, no es conserven (Fig. 50). Sí que és cert que s'hi observen restes d'enderroc, identificat a partir de fragments de morter de calç i alguns blocs de gres vermell.

Les fotografies també ens permeten identificar els camins. On més en reconeixem és a Gramenet, ja que són camins que comuniquen amb els pobles més pròxims com Beranui, Ancs i Pobellà.

Així doncs, contemplem com, al cap i a la fi, tot el paisatge de muntanya que trobem a la zona de Gramenet i la Masia de Batlle ha estat modificat per l'home. Els boscos actuals, no existien anteriorment, sinó que eren zones de pastures, tal com s'observa en el vol de 1956. El seu desús ha provocat que hi acabin creixent arbres, igual que succeeix al poble de Gramenet, on la vegetació ha entrat dins les cases i ha acabat cobrint les estructures. És per aquest motiu que és necessària la visualització de les fotografies fetes amb els vols de mitjans del segle passat per tal de veure aquests canvis en el paisatge respecte al que trobem avui en dia.

4.4. Les aplicacions del LIDAR a Gramenet: problemàtica

Per al treball, es volien emprar algunes eines informàtiques relacionades amb els Sistemes d'Informació Geogràfica, com n'és el LIDAR. Aquest element ens permetria realitzar un estudi més profund respecte al paisatge i el terreny i entendre el perquè un element estava construït en un lloc o en l'altre. Alguns dels estudis que es volien realitzar eren el pendent i l'orientació de la zona a partir dels Models d'Elevació del Terreny. Per altra banda, es volia aplicar el LIDAR per a poder localitzar estructures que no es vegin amb la vista aèria.

El fet que es parli en condicional es deu al fet que no s'ha pogut realitzar. El motiu pel qual no s'ha pogut dur a terme és, bàsicament, la morfologia del terreny, ja que és una zona de barrancs molt pronunciats que fan que, la forma de funcionar el LIDAR, no sigui l'adequada per aquest terreny. Per entendre-ho, cal explicar el funcionament del LIDAR. Es tracta d'un mètode que funciona per mitjà d'uns raigs làser emesos per un aparell situat en un transport aeri. Aquests raigs són llançats sobre el terreny i, quan arriben a la superfície terrestre, reboten cap a l'aparell donant informació sobre el que trobem en el nivell superior del terreny.

El fet que es treballi en un terreny ple de pendents pronunciats i de barrancs molt propers, fa que els raigs làser emesos no retornin correctament. Per resoldre aquest problema, cal fer una passada amb el LIDAR de forma més concreta, és a dir, que l'àrea que sobrevolava l'aparell

seria més reduïda, concentrant els làsers emesos per aquest i, així, evitant que la morfologia del terreny afecti als resultats. La millor manera de realitzar aquesta solució és a partir de l'ús de *drons*, als quals se'ls incorpora un aparell que permet realitzar el LIDAR. El problema que ens apareix és que es tracta d'un sistema molt costós, el qual no ens podem permetre.

5. CONCLUSIONS

Al llarg del treball hem pogut anar veient diversos punts de vista sobre l'estudi d'un poble del Pirineu, a partir de l'aplicació històrica i, sobretot, de l'arqueològica. Amb el treball, hem pogut saber quina és la història que amaga aquest petit poble del riu Flamicell, des de la seva primera menció confirmada feta el 1082 fins al moment del seu abandonament a mitjans del segle passat. Es tracta d'un poble no massa gran, el qual ha viscut diversos esdeveniments com ara tractats i enfrontaments per part dels diferents comtes i senyors que en tenien propietat.

Els senyors n'han estat diversos, des dels de Pallars i els de Claret fins als de Senaller. Aquests últims són els que acabarien fent, de Gramenet, una baronia, l'anomenada Baronia de Senaller i Gramenet, sent tota una curiositat com, un poble rural no massa gran, pot formar una sola baronia.

Però, amb l'observació dels terrenys a partir de la fotografia aèria, tant la vigent com la feta en els vols del passat segle, ens ha permès veure que Gramenet es rodeja de grans extensions de prats de pastures i camps de conreu. Aquests, per mitjà de diverses fonts orals i escrites, n'hem pogut identificar quins cultius hi havia i quins eren els animals que es tenien per a la ramaderia, on hi destaquen, principalment, les ovelles. També es pot observar la manera d'organització dins el territori, on hi veiem algunes zones de bancals que aprofiten els pendents del terreny i que identifiquem a partir de la disposició dels arbres. Els arbres són els que ens permeten identificar, en moltes ocasions, les alteracions del terreny fetes pels humans com alguns els bancals que hem vist.

Pel que fa al poble, hem arribat a la conclusió de que no és tant petit com sembla ser, ja que estava conformat per unes 9 cases de grans dimensions i una església, la de Sant Sadurní. Destaquem, com a curiositat, el barri fora el poble que hi ha al costat del camí, ja que indicaria un excés de població que comportaria el desplaçament de la construcció de les cases cap a llocs allunyats del poble. Això també es faria per tal d'aprofitar al màxim la llum del sol, ja que el poc terreny que queda per a edificar, o bé ha estat utilitzat com a pastures o queda amagat darrera el turó, fent que la llum no hi arribi pràcticament. Si bé observem com hi ha una casa que destaca per sobre de totes, la qual ha estat identificada com la de Canut, una de les primeres famílies que trobarem en la documentació i que ha viscut al poble fins al seu

abandó. Com a tret que ressaltem, és el fet de que les cases són més altes que amples, ja que trobem algunes que arribarien a tenir fins a tres pisos.

El problema que presenta actualment el poble de Gramenet és que, degut al seu abandó, molts dels sostres i algunes parets de les cases han caigut, donant un aspecte força decaïgut i, fins i tot, trist. Però això ha permès poder accedir en algunes d'aquestes cases i realitzar un petit estudi arqueològic i interpretatiu del seu estat.

Per altra banda, el camí d'accés ha pogut ser identificat per mitjà de plànols i de l'observació directa que es va fer a partir de realitzar el seu recorregut a peu. Durant el trajecte, hem detectat elements constructius com els murs de pedra seca que localitzem al llarg del camí. Però, també veiem com la realització d'una pista forestal per tal d'accedir a alguns camps, ha fet desaparèixer part del traçat antic, així com els murs de pedra que el guiaven.

Sobre la masia, remarcuem el seu bon estat de conservació en el que es troba actualment. Si bé és cert que no es conserven les teulades, l'esquelet d'aquesta sí que ha perdurat i aguantat el pas del temps. Això ha permès poder fer una planta de tota la masia que, a partir de les fons orals, hem pogut identificar els espais que la conformen i veure quina era l'organització d'aquesta.

Destaquem, també, la qüestió que ens sorgeix a partir de la documentació de 1223, on es parla d'un *chastum* a la vila de Gramenet i que no hem pogut localitzar.

També afegim que la idea principal era la d'utilitzar el LIDAR per a identificar noves estructures que han quedat amagades sota la capa vegetal i que no podem observar a simple vista. Però, aquesta idea no s'ha pogut realitzar degut a que el terreny no ho permet i, per compensar el relleu, caldria realitzar un altre sistema per a l'ús del LIDAR que implicaria haver de gastar una gran quantitat de diners en aparells i que els resultats obtinguts, no sabríem si serien positius o negatius.

Per finalitzar, recalquem la utilització de les fonts per a complementar l'estudi arqueològic, ja sigui referit a les fonts escrites, com ara documents i bibliografia, fonts gràfiques, com les fotografies, fonts topogràfiques i les fonts orals. Aquestes últimes són de les més importants, ja que ens permeten entendre, en moltes ocasions, el funcionament de certes construccions, estructures o eines que, amb el pas del temps, han anat quedant oblidades i pocs són els que

en recorden el seu ús. També destacar l'ús de la fotografia aèria per tal de poder estudiar el paisatge i els seus canvis evolutius amb el pas del temps i que, a partir del qual i com hem vist al llarg del treball, podem identificar camps, pastures o estructures relacionades amb l'activitat humana.

6. BIBLIOGRAFIA

- ALEGRÍA, W.; CASTELL, P., “L’evolució d’una església romànica del segle XII al Pirineu: Sant Vicenç de Capdella” A: Vila, J. M. (ed.), *V Congrés d’arqueologia medieval i moderna de Catalunya: Actes. Volum II. Intervencions arqueològiques 2010 – 2014: Món rural*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, ACRAM , 2015, pp. 667-674.
- ALEGRÍA, W.; MARTÍNEZ, P., “L’evolució d’una església romànica del segle XII al Pirineu: Sant Vicenç de Capdella.”. A: Gallart, J. (ed.), *Primeres jornades d’arqueologia i paleontologia del Pirineu i Aran: Coll de Nargó i la Seu d’Urgell, 29 i 30 de novembre de 2013*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2015, pp. 238 – 243.
- AMADES, J., Imágenes marianas en los Pirineos orientales (conclusión) A: *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de la Lengua Española, 1955, Tomo 11, nº 3, pp. 275-307.
- BARBAL, M., *Camins de quietud: un recorregut literari per pobles abandonats del Pirineu*. Barcelona: Edicions 62, 2001, pp. 105-107.
- BARRACHINA, M., *Perspectives per a la ramaderia del Pirineu català. Anàlisi multidimensional dels seus condicionats a partir de l’exemple de la Vall Fosca (Pallars Jussà)*. Barcelona: Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Geografia, 2011, pp. 315.
- BOFARULL, M., *Origen dels noms geogràfics de Catalunya: Pobles, rius, muntanyes, etc.* Barcelona: Editorial Millà, 1991, col. Biblioteca popular Catalana Vell i nou, 30, pp. 283.
- BOLÒS, J.; HURTADO, V., *Atles dels comtats de Pallars i Ribagorça (v806-v998)* Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2012, pp. 167.
- BONET, M.; SANMARTÍ, M., *Els hospitalers al Pallars i a l’Urgell (segles XII-XIII): Diplomatarí. Comandes i societat*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida; Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira, Col·lecció El Comtat d’Urgell, 2018, pp. 374.
- BONETA, M., BOIXAREU, R., *Respostes de la Vall de Cabdella al qüestionari de Francisco de Zamora (1790)*. Lleida: Pagès Editors, Centre d’Estudis del Pallars, Ajuntament de la Torre de Cabdella, 1991, pp. 154.

- CASTELL, P., *La persecució senyorial de la bruixeria al Pallars: un procés contra bruixes i bruixots a la Vall Fosca (1548)*. A: JOU, L. (dir.), *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*. Barcelona: Col·legi de Notaris de Catalunya, Fundació Noguera, núm. XXVII, 2009, pp. 121-250.
- CASTELL, P., *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)*. Barcelona: Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2013, pp. 347.
- COCA, J., *La Vall Fosca. Històries i paisatges*. Barcelona: Viena edicions, 2002, pp. 105.
- GALANÓ, S., *Itineraris a peu per la Vall Fosca*. Valls: Cossetània Edicions, col. Azimut, núm. 99, 2008, pp. 144.
- GAVÍN, J. M., *Pallars Jussà. A: Inventari d'Esglésies*. Barcelona: Arxiu Gavín, 1981, vol. 8, pp. 185.
- IGLÉSIES, J., *El Cens del Comte de Floridablanca 1787 (Part de Catalunya)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969, vol. I i II.
- IGLÉSIES, J., *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991, vol. II, pp. 378.
- MADOZ, P., *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid: La Ilustración, Est. Tipográfico-Literario Universal, 1847, vol. VIII, pp. 640.
- *Nomenclátor de los pueblos de España*. Madrid: Imprenta Nacional, Comisión Estadística General del Reino, 1858, pp. 998
- NUET, J., *Plantes montanes dels Pirineus*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, col. Cavall Bernat, núm. 68, 2012, pp. 192.
- PALAU, J. M., *La moralitat dels clergues i laics als comtats de Pallars a través de les visites pastorals de 1314 i 1315*. Barcelona: Treball de recerca, Universitat de Barcelona, 2009, pp. 164.
- PALAU, J. M., *El bisbat d'Urgell a l'inici del segle XIV (A través de la visita pastoral de 1312 a 1315)*. Barcelona: Tesi Doctoral, Universitat de Barcelona, 2015, vol. 1, pp. 407.

- PLADEVALL i FONT, A., El Pallars, A: *Catalunya Romànica*, XV. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1993, pp. 52-81.
- PLANES, J. M.; PUIG, R., Un fragment del cens de la Ensenada referit a Catalunya: El Bisbat d'Urgell l'any 1749. A: *URTX: Revista Cultural de l'Urgell*. Tàrraga: Museu Comarcal de l'Urgell, Institut Ramon Muntaner, 2000, núm. 13, pp. 103-135.
- PUIG, I. M., *El Monestir de Santa Maria de Gerri (Segles XI-XV). Estudi Històric. Vol. I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991, pp. 574.
- PUIG, I. M., *El Monestir de Santa Maria de Gerri (Segles XI-XV). Col·lecció diplomàtica. Vol. II*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991, pp. 517.
- RIGAT, M.; GRAS, A.; VALLÈS, J.; GARNATJE, T., Estudis etnobotànics a la comarca del Ripollès (Pirineu, Catalunya, península Ibèria). A: *Collectanea Botanica*, vol. 36:e003, 2017, pp. 304.
- ROCAFORT, C., Provincia de Lleyda. A: CARRERAS, F. (dir.), *Geografia General de Catalunya*. Barcelona: Establiment Editorial de Albert Martín, 1913, pp. 991.
- SÀNCHEZ, J., *Seguiment d'obres i desmuntatge del teulat de l'església de Sant Martí de la Torre de Capdellà*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, col. Memòries d'Excavació Arqueològica, 1995, pp. 26.
- TEIXELL, A., Geotectónica de los Pirineos. A: GRACIA, F. (dir.), *Investigación y Ciencia*. Barcelona: Prensa científica S.A., núm. 288, 2000, pp. 54-65.

ANNEX I: CORRECCIONS DEL FOGATGE DE 1497

En el recull del fogatge de 1497 d'Iglésies, trobem un problema que just ens apareix a l'hora de fer referència a la població de Gramenet. El problema prové del fet que, al municipi d'Isona i la Conca Dellà, existeix un altre poble amb el nom de Gramenet, actualment referit com a Gramenet de Benavent. Suposem que, en els documents que va mirar l'autor, no s'hi feia aquesta distinció que trobem en l'actualitat entre Gramenet de Beranui i Gramenet de Benavent de la Conca. Això va portar a la confusió a Iglésies, identificant erròniament les dues poblacions. Aquest fet que duria a un intercanvi dels noms entre ambdues poblacions, és a dir, que els noms que estan apuntats a Gramenet de Beranui són els que pertanyen a Gramenet de Benavent i viceversa.

Des d'un primer moment, en observar els noms i cognoms que apareixien en el fogatge, no ens vam adonar d'aquest error de l'autor ja que no vam tenir en compte la resta de localitats properes i els respectius noms i cognoms d'alguns dels seus habitants. Així doncs, quan vàrem voler mirar, per simple curiositat, quins eren els noms que apareixien a les poblacions més pròximes i veure quines eren les relacions de família i parentesc que existien a la zona nord del Pallars Jussà, vam ser conscients de l'equivocació d'Iglésies quan va transcriure el fogatge. Per tal de comprovar-ho, vam decidir mirar els cognoms de les persones que apareixien en ambdós Gramenets en el fogatge per poder-los comparar amb els cognoms de les poblacions veïnes.

Amb aquest petit estudi de comparació, ens vam fixar amb un cognom que apareix en gran mesura al nord del Pallars Jussà, tan a l'actual municipi de la Torre de Cadella com al municipi de Sarroca de Bellera. Aquest cognom tant freqüent és el de Canut. En el mateix fogatge el trobem repartit a la *Pobla de Belví* (Pobleta de Bellveí), on apareix escrit un tal «*Pere Canut*»; a *Erden* (Erdo), on es fa referència a «*Guillem Canut hereu de la casa Canut*»; a Antist, on surt escrit «*[Sal]vador Canut*» i «*... Canut*»; a *Stavil* (Estavill), on el trobem en quatre dels sis noms que hi ha inscrits i els quals són «*Guillem Canut balle hereu e tots los següents*», «*Barthomeu Canut*», «*Pere Canut*» i «*Arnau Canut*»; i, per últim, Perves, en el qual està anotat el nom de «*Pere Canut*» (Iglésies, 1991: p. 124-128). Si situem en un plànol tots aquells pobles en els quals hi consta algun habitant que porti el cognom Canut (Plànol 13), ens apareix que es tracta d'un cognom que està molt concentrat a la zona

de la part mitjana del curs del Flamicell, on comença la Vall Fosca, i a la banda est de la Serra de la Bastida o, també anomenada, de Bellera.

Per tant, podem afirmar, a partir de la documentació i la comparació amb la resta de pobles de la zona, que es tracta d'un cognom força comú per la zona nord del Pallars Jussà i del sud de l'Alta Ribagorça, ja que és l'àrea on només es localitza aquest cognom a finals del segle XV. Així doncs, es confirma la nostre teoria de que les poblacions de Gramenet a les que Iglésies atribueix uns noms, estan intercanviades, segurament promogut pel fet que en la documentació que va consultar l'autor, no s'hi especifica la població exacte, sinó que només hi hauria escrit el nom de Gramenet.

ANNEX II: GRAMENET ALS MAPES DEL SEGLE XVIII I XIX

El poble de Gramenet, malgrat tractar-se d'un petit poble de muntanya, apareix en els mapes geogràfics de Catalunya que es dugueren a terme entre els segles XVIII i XIX. Els primers plànols en els quals localitzem la població de Gramenet, van ser realitzats el 1720. El primer que presentem és un del qual l'autor es desconeix (Plànol 14). En aquest plànol s'hi observa com el poble de Gramenet està situat entre les poblacions de Pauils i de Castell-estaó. En aquest cas, Beranui no hi surt representat, fet que ens estranya ja que és una població força gran i que surt en la documentació anterior. Per altra banda, del mateix any tenim un plànol que va ser fet per Josep Aparici (Plànol 15), l'autor del qual seria el mateix que realitzar el Cadastre d'Aparici el 1714. En aquest cas, si que ja apareix la població de Beranui. En aquí, destaquem el fet que apareix identificat Gramenet com a un lloc gran, fet que ens estranya perquè altres pobles que són més grans, com Mont-ros o Beranui, no tenen el símbol que els identifica com a lloc gran. És en aquest plànol en el qual es posa Gramenet al mateix nivell que la Torre de Capdella respecte a la importància d'aquests.

Per altra banda, resulta curiós comentar que no és un fet únic, sinó que veiem com en els plànols realitzats durant tot el segle XVIII i XIX, existeixen altres casos en què es fa referència a Gramenet com a un lloc gran. Aquests casos són el mapa realitzar pel mateix Josep Aparici de 1769 (Plànol 16) i els dos realitzats per Ramon Indar el 1824 (Plànol 17) i el 1834 (Plànol 18). Això ens permet dir que ambdós autors, malgrat haver-hi més d'un segle de diferència entre la realització dels plànols, decideixen identificar Gramenet com a un lloc gran.

Per altra banda, també hi ha alguns altres autors que no ho consideren així o, si més no, no fan aquesta diferenciació de lloc gran i lloc petit. Aquests en són els casos de Francesc Xavier de Garma (Plànol 19), el qual va publicar un plànol el 1764 en el qual no fa distincions, sinó que només es dedica a identificar les poblacions i a referenciar-les dins els mapes. Un altre cas és el de Tomás Lopez (Plànol 20), qui realitzà un plànol el 1776 i en el que tampoc fa les distincions d'Aparici i d'Indar. Per tant, tenim aquesta dualitat dels plànols d'aquests segles, el que ens comporta fer les següents possibles interpretacions.

Llavors, les interpretacions que realitzem al respecte són, en primer lloc, que Gramenet fos realment un poble important dins de la vall durant els segles XVIII i XIX, on, segons els

fogatges, censos i cadastres, semblen indicar un augment de la població força important. Però que, en observar les altres poblacions de la vall, veiem que grans poblacions com la Pobleta de Bellveí o Espui, no apareguin assenyalades de la mateixa manera.

També entraria la possibilitat que fes referència a les propietats que pertanyien al llogaret, ja que, com hem vist al llarg del treball, són diversos els camps i pastures que se situen dins el terme de Gramenet.

Per altra banda, podria suposar que es tractés d'un lloc fort, és a dir, que hi hagués una fortificació o un castell, tal com ens indica el document consultat de 1223⁴¹, on s'hi indica la presència d'aquest tipus d'estructura. Però, com succeeix anteriorment, hi ha altres pobles que tenen castells més importants i on es coneix del cert la seva existència, com n'és el cas de Mont-ros.

Així doncs, és curiós observar com la cartografia d'una mateixa franja de temps i feta per diferents autors, indiquen que Gramenet es tracta d'un lloc gran, el qual tindria la seva importància.

La cartografia antiga ens ensenya a veure elements dels quals no tenim informació com ara saber quina era la visió que es tenia sobre un element, en aquest cas el d'un poble, sobre el qual se'ns mostra la importància que aquest tenia. També ens permet veure els camins antics, els quals molts d'ells ja no es veuen a causa del fet que la vegetació els ha anat guanyat terreny.

Per tant, cal tenir ben present la cartografia antiga per a poder complementar tant els estudis arqueològics com els estudis històrics, ja que ens transmeten un altre punt de vista de l'època i ens mostren toponímia avui perduda o ens indiquen elements que han desaparegut.

⁴¹ Vegeu Doc. 9. 4, amb la referència ACA, GPC, c. 9, doc. 319.

ANNEX III: DOCUMENTS

- Document 9. 1.

Ref.: ACA, perg. Ramon Berenguer I, núm. 34

Data: v. 1082

Descripció: Querimònia que el comte de Pallars Jussà, Ramon V, formula contra el seu cosí el comte Artau I de Pallars Sobirà sd. (abans del 1082)

Transcripció:

Hec est scriptura rememoracionis ex rancuras quas habet Raimundus comes Paliarensis d. Artallo de treguam Domini quod ei fregit postquam concordaverunt et finirunt ad Castelione. In primis, per treguam Domini tulit ad illum ipso castro de Segur. Et in alia vice cavalcavit ad Assoa per treguam Domini et accepit ibi predam. Et in tertia vice, per treguam Domini, subtus Gallinero assalli illo vicecomite et tulit ei suos equos. Et in quarta vice et multas alias, cavalca ad Tenriu et accepit ibi predas maximas vices. Et ad Talarinn iterum ille ipse et suos homines fecit similiter, totum in tregua Domini. Et fregit tregua Domini ad Iozfret Maier, que tulit ei suos cavallos et uno cavallario. Et fregit tregua Domini ad Mala et ad Enesess. Et fregit tregua Domini ad Correncui. Et fregit tregua Domini ad Adonz. Et fregit tregua Domini requisivit Artallo Petro Remundo et apreendit suos cavallarios et tuliteis eorum cavallos. Et fregit tregua Domini ad Puio Maions, que suas manus proprias occissit ibi homines. Et ad Toralla per tregua Domini fregit ipsos sacrarios. Et super Remon Bernardo ad Agremont in tregua Domini fregit sacrarios. Et fregit tregua Domini ad Claverol. Et in alia vice ad Según fregit tregua Domini et sacrarios. Ad ipsa serra de Claverol fregit tregua Domini et sacrarios. Et ad ipsa Petra multas vices fregit tregua Domini et occisit homines. Et ad Espillos multas vices fregit tregua Domini. Et ad Clareto fregit tregua Deo. Et ad Anauu per multas vices fregit tregua Domini. Et in alia vice ad Remon Bernard per tregua Domini tulit ad illum suos cavallos et spadas. Et ad Arinnio per tregua Deo accepit uno cavallario et tulit ei suos cavallos. Et ad illo Midiano fregit tregua Domini et sacrarios. Et ad Olb per tregua Domini accepit homines et preda. Et in tregua Domini requisivit Bernardo Guillelmo et tulit ei suos homines et cavallos. Et in tregua Domini aprehendit Arnall Bernard et Remon Ademar. Et per tregua Deo cavalcavit et Siarb

et fregit sacrarios. Et as Saort fregit sacrarios in tregua Deo. Et ad Monte.ros fregit tregua deo ille et suos homines. Et fregit tregua Domini ad Durri. Et per tregua Domini et super placitum de sua fide, aprehendit Remon Guillelm de Ioval, et Mir Guillem, et Remon Odger et Isarn Borrel. Et per tregua Domini ad Badanui occisit homines et fregit sacrarios. Et ad Sars aprehendit preda per tregua Domini et multas vices. Et per tregua Domini aprehendit ipsa spelunca de Gurb. Et ad ipsa valle de Escos fregit tregua Domini et sacrarios. Et fregit tregua Domini ad Solanell. Et fregit tregua Domini ad Sancta Columba et traxit inde intus cum ipse altare homines. Et Arberto, suo de Artallo, per tregua Domini aprehendit homines ad Astell. Et sui homines de illo Codon aprehenderunt homines per tregua Domine multas vices et multos alios malos. Et ad Enrres fregerunt sui homines tregua Domini et sacrarios. Et per tregua Domini aprehenderunt sui homines ad Cabdella homines. Et ad Castel Iermano fregit tregua Domini et sacrarios. Et suos homines de Leort fregerunt tregua Domini ad homines de Anauu. Et in illo die veneris que aprehendit Remon Guillelm de Ioval, aprehendit multos alios homines. Et per tregua Domini aprehendit Evenzinio, qui erat in pignora, et aprehendit ipso castellano qui eum tenebat. Et de Rubion, qui erat in pignora, aprehendit per tregua Domini ipsa (sic) castellano et tulit mihi ipso castro. Et Salasss similiter. Et per tregua Domini fregit sacrarios in ipsa villa de Mancui. Et tregua Domini in ipsa turre de Cabdella, que erat mea baiulia, fregit tregua Domini. Et ad Gramened, qui in mea baiulia erat, in tregua Domini occisit homines suas proprias manus. Et fregit tregua Domini ille et suos ad ipsa Tella. Et suos homines aprehenderunt uno homine de Sancta Maria de Mur in alodium dominicum de ipsa ecclesia, et tulerunt ei omnia que abebat et fecit illum redimere. Et fregit tregua Deo ad Ugo Mir, que tulit illi uno cavallo et fecit bauzare uno homine. Et fregit tregua Deo a Guido Ato, que tulit illi uno mulo et fecit bauzare uno homine. Et fregit tregua Deo a Roger Hubert, que tulit illi duas equas et fecit bauzare duos omnes. Et postquam aprehendit placitum ipso episcopo inter me et Artall, fregit tregua Deo de Beariz. Et fregit tregua Deo de preda de Areni. Et fregit tregua Deo ad ipsa vicecomitisa, que aprehendit eam et suos cavallarios. Et fregit tregua Deo a Remon Bernard que aprehendit duos homines. Et fregit domino de Castellaz es tui homines occiserunt mihi uno homine in tregua Deo. Et in tregua Deo aprehendit ipso preposito de Sancta Maria de Lavalls. Et in tregua Domini aprehendit captivos et predam ad Liminiana. Et fregit tregua Deo ad Claverolo.

Traducció:

Aquesta és la relació de queixes que Ramon, comte de Pallars, té d'Artau sobre la treva del Senyor que va infringir després d'haver-la acordat i definit a Castelló. En primer lloc, durant la treva del Senyor li va prendre el castell de Segur. Un altre cop cavalcà a Àssua, per la treva del Senyor, i hi va fer botí. En una tercera ocasió, per la treva del Senyor, assetjà sota el castell de Galliner el vescomte i li prengué els seus cavalls. En una quarta ocasió i en moltes altres, cavalcà a Tendrui i va fer-hi botí moltes vegades. A Talarn molts cops ell i els seus homes feren el mateix, tot durant la treva del Senyor. I trencà la treva del Senyor a Jofré Maier, a qui va prendre els seus cavalls i un cavaller. I trencà la treva del Senyor a Mala i Enrens. I trencà la treva del Senyor a Corronqui. I trencà la treva del Senyor a Adons. I per la treva del Senyor, Artau va perseguir a Pere Ramon, es va apoderar dels seus cavallers i els va prendre llurs cavalls. I trencà la treva del Senyor a Puigmanyons, on amb les seves pròpies mans va matar homes. I a Toralla, per la treva del Senyor, va violar els sagrers. I a més Ramon Bernat a Aramunt va violar la treva dels senyors i els sagrers. I trencà la treva del Senyor a Claverol. I una altra vegada a Segur va violar la treva del Senyor i els sagrers. A la serra de Claverol va violar la treva del Senyor i es sagrers. I a Saperia molts cops va transgredir la treva del Senyor i va matar homes. I a Espills va infringir moltes vegades la treva del Senyor. I a Claret trencà la treva del Senyor. I a Àneu moltes vegades trencà la treva del Senyor. I en una altra ocasió, per la treva del Senyor, va prendre a Ramon Bernat els seus cavalls i les seves espases. I a Areny, per la treva del Senyor, s'apoderà d'un cavaller i li va prendre els cavalls. I a Meià violà la treva del Senyor i els sagrers. I a Olp, per la treva del Senyor s'apoderà d'homes i de botí. I durant la treva del Senyor, va perseguir Bernat Guillem i li va prendre els seus homes i els cavalls. I durant la treva del Senyor va capturar Arnau Bernat i Ramon Ademar. I per la treva del Senyor cavalcà a Siarb i violà els sagrers. I a Sort va violar els sagrers durant la treva de Déus. I a Mont-rós ell i els seus homes van transgredir la treva de Déu. I trencà la treva del Senyor a Durro. I per la treva del Senyor i havent donat la seva paraula, va capturar Ramon Guillem de Ioval, Mir Guillem, Ramon Otger i Isarn Borrell. I per la treva de del Senyor va matar homes a Badanui i va violar els sagrers. I a Sas va capturar botí durant la treva del Senyor i en diverses ocasions. I per la treva del Senyor va apoderar-se de la cova de Gulp. I a la vall d'Escós va violar la treva del Senyor i els sagrers. I va trencar la treva del Senyor a Solanell. I va violar la treva del Senyor a Santa Coloma i s'endugué de

dins , a més de l'altar, homes. I Albert , vassall d'Artau, per la treva del Senyor va capturar homes a Astell. I els seus homes de Codony capturaren homes durant la treva del Senyor i causaren molts altres danys. I a Enrens els seus homes violaren la treva del Senyor i els sagrers. I per la treva del Senyor els seus homes capturaren homes a Capdella. I a Castellgermà violà la treva del Senyor i els sagrers. I els seus homes de Lleort van trencar la treva del Senyor als homes d'Àneu. I el divendres en què va capturar Ramon Guillem de Ioval, capturà molts altres homes. I per la treva del Senyor s'apoderà d'Enviny, que estava en penyora, i capturà el castlà que el tenia. I a Rubió, que era en penyora, durant la treva del Senyor capturà el castlà i em va prendre el castell. I el mateix a Salàs. I per la treva del Senyor va violar els sagrers a la vila de Mencui. I per la treva del Senyor a la Torre de Capdella, que estava sota la meva batllia, infringí la treva del Senyor. I a Gramenet, que estava sota la meva batllia, durant la treva del Senyor va matar homes amb les seves pròpies mans. I ell i els seus trencaren la treva del Senyor a Tella. I els seus homes capturaren un home de la senyoria de l'església de Santa Maria de Mur, el capturaren amb tot el que tenia i el feren rescatar. I trencà la treva de Déu a Hug Mir, al qual va prendre un cavall, i obligà un vassall a cometre forfet. I trencà la treva de Déu a Guiu Ató, al qual va prendre un mul, i obligà un vassall a cometre forfet. I trencà la treva de Déu a Roger Hugbert, al qual va prendre dues eugues, i obligà dos vassalls a cometre forfet. I després que el bisbe fes un judici entre Artau i jo, va trencar la treva de Déu a Beatriu. I violà la treva de Déu fent botí a Areny. I trencà la treva de Déu a la vescomtessa, capturant-la a ella i els seus cavallers. I trencà la treva de Déu a Ramon Bernard, a qui va prendre dos homes. I trencà la treva al senyor de Castellars. I els seus homes mataren un dels meus homes durant la treva de Déu. I durant la treva de Déu, va capturar el prepòsit de Santa Maria de Lavaix. I durant la treva del Senyor, va agafar captius i botí a Llimiana. I trencà la treva de Déu a Claverol.

Transcripció i traducció realitzada per Lydia Martinez Teixidó (Pladevall, 1993)

- Document 9. 2.

Ref.: Arxiu de Gerri, caix. 2, llig. 2, n. 1

Data: 1082, abril, 13

Descripció: El comte Artau I dona a Gerri la tercera part dels plets de Corts, i li retorna la meitat dels «lexivos»; també li dona l'alou de Borrell i Vives a Gurp, les esglésies de Santa Eulàlia de Castellgermà amb l'alou i un home, un altre alou a Sas, un capmàs a Gramenet, un altre a Enviny, un altre a Espot i els delmes dels plets i presentalles d'Àneu.

Transcripció

In Christi nomine. Ego Artallus gratia Dei comes dono et reddo domino Deo sancteque Marie cenobii vocitum Gerr, de ipsos placitos de Corts ipsam terciam partem, de homines rusticos sive de franchos sive etiam et de milites, quicquid placitavero vel de placitatum adquirere potuero de omnia dono et reddo ipsam terciam partem sine ullo engan domino Deo et sancte Marie et monachie ibidem Deo servientibus, propter remedium (sic) anime mee, in tali modo ut nec ego, nec filii mei, nec ullus de gente mea, nec aliqua subrogata persona, liceat tollere, commutare, diripere vel rapere hec omnia superius scripta Domino Deo et sancte Marie et monachis illinc comorantibus; quod si evenerit quod absit ut nullus de posterita mea frangere aut tollere voluerit hec omnia superius scripta, primitus iram Dei omni potentis incurrat et beate Marie cum omnibus sanctis ante Deum querelator ipsius qui hoc voluerit perpetrare existat et cum Iuda, qui Dominus tradidit, pars eius iniqua remaneat; insuper etiam dono et reddo de ipsos lexivos ad donum Sancte Marie ipsam mediatem sicut tenebat et tenere debet in Corts, cum suis terminis et affrontacionibus; dono etiam in Gurb ad domum Sancte Marie ipsum alodem de Borrel et de Vivas cum ilorum servicio ab integrum sine ullo engan; simili modo in Castel Yerman ipsas ecclesias vocitatas Sancta Eulalia cum ipso homine nomine Galin, et dono et concedo ipsum alodem ab integrum cum suo servicio, sicuti tenebat Miro cum uxore sua in die que obiit; item in Sass, Martin Asner cum suo alode et suo servicio et sua posterita ab integrum; item dono infra terminos de Gramened capmansuum de Rostan cum uxore sua, cum suo servicio ab integrum et cum sua posterita; item Evezin dono et concedo Arnal Ioan cum servic quod facere debet ipse et sua posterita ab integrum; item Espot dono atque concedo Seguinum cum suo alode et servicium quod facere debet ad

cenobium Sancte Marie cum omnia sua posterita; item in Anavo dono ipsas decimas de placitis que re abere potuero sic dono ipsa decima, de ipso ponte de Orast in porto de Centaras, et de ecclesia sancte Crucis de Stais usque in porto de Areole.

Si+g+num Artal filii eius.

Facta ista carta elemosinaria in mense aprilio, idus aprilis, anno .XXmo. rege Philippo regnante.

Sig+num Artallus + comes.

Galindus levita, rogatus scripsit die et anno + quo supra.

Transcripció realitzada per Francesc Llobet i Mas (Puig, 1991)-

- Document 9. 3.

Ref.: Arxiu de Gerri, caix. 4, llig. 3, n. 6

Data: 1221, setembre, 9

Descripció: La comtessa Gillemma dona a la sagristia de Gerri un capmàs al castell de Montfromit (vora Ancs), sense el dret de cavalcada, perquè cremi un llum a la missa de santa Maria.

Traducció:

A V de los Idus de Setiembre del año MCCXXI la misma Condesa [Guillema] dio a la Sacristia de Gerri el Capmanso de Pedro Isarn en el Castillo de Montfromid, con todos sus derechos excepto el de cavalcada, para que ardiessse una vela en la Missa de la Virgen, lo que testifico Pedro de Gramenet Sacristan.

Traducció realitzada per Francesc Llobet i Mas (Puig, 1991).

- Document 9. 4.

Ref.: ACA, GPC, c.9, doc. 319

Data: 1223, maig, 19

Descripció: Guillem de Miralles, amb el consell del seu pare, Guillem de Miralles, i la seva mare, Beatriu, accepta per muller Sança, filla d'Arnau, senyor de Giró, i de Raimunda. Li dona el castell i la vila de Pinyana, així com el de Llastarri, com a dot i esponsalici. A més, li donarà el castell de Gramanet quan hagi traspassat la seva mare, Beatriu.

Transcripció:

Notum sit cunctis omnibus tam presentibus quam futuris, quod ego Guilelmus de Mirallas cum concilio et uoluntate pater meus Guilelmus de Mirallas et mater mea, dompna Beatriz, accipio tibi Sanzia, filia Arnalldus, senior de Giro, et de dompna Raimunda per legitima uxore sic lex precepere et in ecclesia Dei constitutum est in tempore nupciarum. Et ideo quia coniugium sine dote fieri non debet ad quam damus pro dote et sponsalicio tuo, scilicet, chastrum et uila de Pignana, hoc quos ibi habemus et habere debemus et chastrum et uillam de Lastarri, hoc quod ibi habemus et habere debemus. Et post dies dompna Beatriz, chastrum et uilla de Gramaned. Sic damus tibi predicta dompna Sanzia, predicta chastra in tua dote et in tuo sponsalicio ad bonam consuetudinem istius terre omnibus diebus uite tue cum suis exiis et regressiis et omnibus suis pertinentiis sine omni tuo engano. Quod est actum X^oIIII^o kalendas iunii anni Domini M^oCC^oXX^oII^o. Sig+num Guilelmi Mirallas. Sig+num Guilelmus de Mirallas. Sig+num dompna Beatriz, nos omnes qui hanc scripturam dotis rogamus scribere, et firmamus, et concedimus, et testes firmare rogamus. Sig+num Bernardus de Aziscle. Sig+num Bernardus de Buira. Isti sunt testes cum literis suprapositis in tercio regulo et rasis et emendatis in VIII° regulo.

Petrus Iohannes, presbiter, qui est Montaniane scripsit et hoc (Senyal) fecit propter precibus supra dicti auctoribus et testes.

Transcripció realitzada per Maria Bonet i Donato (Bonet, 2018)-

- Document 9. 5.

Ref.: Arxiu de Gerri, caix. 5, llig. 2, n. 4

Data: 1224, febrer, 12

Descripció: L'abat Frèdol de Gerri fa un acord amb Guillem de Miralles sobre les qüestions que tenien llurs vassalls respectius de Gramanet i Ancs.

Traducció:

A II de los Idus de Febrero del año MCCXXIII, Don Fredelon, Abad de Gerri hizo una concordia con Guillem de Miralles sobre las pretensiones que tenian sus respectivos vassallos de Gramenet i de Anch, a quienes se empeñaron a hacer volver en paz dentro de veinte días en caso de nuevo rompimiento, lo que testifico Guillem de Gerri.

Traducció realitzada per Francesc Llobet i Mas (Puig, 1991).

- Document 9. 6.

Ref.: ACV, Llibre de visites del bisbat d'Urgell, Calaix 31/41, Llibre IV, fol. 15r.

Data: 1314, octubre, 26

Descripció: Visita a l'església parroquial de Sant Sadurní de Gramenet

Transcripció:

Gremanet

Anno quo supra, VII° kalendas novembris, predictus Nicholaus visitavit ecclesiam Sancti Saturnini de Gremanet et invenit ecclesiam bene paratam.

Super aliis testes recepit, silicet, Staphanum de Gremanet et Bernardum de Mirayes qui, iurati et interrogati super servicio ecclesie responderunt quod bene fit.

Interrogati de vita capellani, responderunt quod tenet publice concubinam ex qua habet prolem.

Interrogati de vita parrochianorum una cum capellano responderunt in omnibus bene esse.

Debet pro procuratione XIII solidos et pro concubinato VI solidos ut supra alias extunc et cetera.

Debet XX solidos. Solvit.

Traducció realitzada per Josep Maria Palau i Baidell (Palau, 2015).

- Document 9. 7.

Ref.: ACV, Llibre de visites del bisbat d'Urgell, Calaix 31/41, Llibre V, fol. 11r.

Data: 1315, octubre, 14

Descripció: Visita a l'església parroquial de Sant Sadurní de Gramenet.

Transcripció:

Gremanet

Eadem die et anno, predictus frater Iohannes, autoritate qua fungitur, visitavit ecclesiam Sancti Saturnini de Gremanet et invenit ipsam bene paratam.

Super aliis recepit in testem capellanum de Baranuyl qui iurati et interrogati super omnibus articulis dixit omne bonum excepto quod capellanus consuevit tenere concubinam set modo rixati sunt¹ ambo et non moratur cum dicto capellano a festo Pentecostes citra.

Debet XV solidos. Solvit XIII solidos Andree.

Traducció realitzada per Josep Maria Palau i Baidell (Palau, 2015).

- Document 9. 8.

Ref.: Biblioteca de Catalunya. Cadastre Caixa 1, Doc. 39.

Data: 1714, novembre, 2

Descripció: Certificació del pagament de la contribució fet pels habitatges de Gramenet.

Transcripció:

Pàgina 1:

Dia dos del mes de igbre de 1714 en lo lloch de Gramenet bisbat de Urgell lo honorable Ramon Soldevila Balle del lloch de Gramenet ha fet fe y verdadera relació mediant jurament sobre seny los quatre Sants Evangelis com lo lloch de Gramenet se composa de tres cases lo es casa de Canut, casa de Soldevila y casa de Baró los quals an pagat de la primera contribució coranta dos rals de vuit y tres rals de dos y de la segona contribució ques demane nova de sexanta rals de vuit, ne anem pagat per la primera paga quinze la qual es estada taxada entre les tres cases en esta forma casa Canut quatre, casa Soldevila dos, casa de Baró un. En la qual resolucio són estat presents y testimonis lo R^{mt} Joseph Canut pare y Pere Soldevila paigès tots de dit lloch de Gramenet, 8 In quorus fides facio ego Petrus Bonet R^{or} loci de Beranuy et Gramet et meus quo utor in piblicy claudendis appno Sig+num

Pàgina 4:

«Gramanet... 3

Relatio

Al Sr Veguer de Pallàs

Gramanet»

Transcripció realitzada per Guillem Civit Vidal.

- Document 9. 9.

Ref.: Biblioteca de Catalunya. Cadastre Caixa 2, Doc. 67.

Data: 1715, juliol, 31

Descripció: Certificació dels habitatges existents a Gramenet.

Transcripció:

Pàgina 1:

Univensis et Singulis 8 fas fecit verdadera relació lo Pere Serra per la Autoritat Apostolica monj. publich de la Vila de Talarn Bisbat de Urgell infrascrit com vuy que contam al trentay un dia del mes de Juriol del Any present del Mil set cents y quinze enpresencia d'Emanuel Bayo Farrer y de Joseph Forns estudiant los dos de Talarn testimonis per est efecte cridats lo honorable Ramon Tartera y Soldevila Batlle del lloch de Gramenet del Bisbat de Urgell fa relació mediant jurament a Deu Nostre Senyor y los quatre Sants Evangelis prestat en mon poder com en lo dit lloch de Gramenet no hi ha si nó es tres cases de les quals les dos son pobres y la altra acomodada les quals son del Senor

Pàgina 2

seguint los noms de aquelles.

Prima la Casa de Carlos Canut

Item la Casa de Ramon Tartera.

Item la Casa de Batista Baró

de les quals les dos últimes son les pobres la qual relació ha fet mediant dit jurament. Y pera que ales sobredites cases totes y sengles tant en judici com fora ell sel dona tota fe y credit lo dit Pere Serra monj. sobredit y poso mon solity acostumat posar Sig + ne dia y any sobredits.

Pàgina 4

Fogatge de Gramenet

Transcripció realitzada per Guillem Civit Vidal.

- Document 9. 10.

Ref.: ACPS210-93-T2-3030

Data: 1757, febrer, 4

Descripció: Concòrdia entre Aleix Soldevila, pagès de Gramenet, i Esteve Colom, pagès de Llarvén.

Transcripció:

Sello Quarto, veinte Maravedis, ano de mil setecientos y cinquenta y siete

Sobre las diferens suscitades per y entre Aleix Soldevila als Matheu pages del Poble de Gramenet Bisvat de Urgell, de una, y Esteve Colom, Pages del Poble de Llarvent del dit Bisvat pares de altra: Pretenene lo dit Colom, qß no obstant, qß ab acte rebut en poder de Joseph Miró nouf. put. de la bila de Gerri als quinse de novembre del any, mil set cents, sinquanta, y quatre se doná, y obligá en servir de criat tot lo temps de sa vida natural, ab los pactes, y Reservas (?) en dit acte contengudas, ă qß se han relació, que fou acceptat per dit Soldevila, y només cumplir, ab duramt., y Respecte de que lo dit Colom té la marevella, y sens forçar, ă cuyas assistents deu acudir y desitjant revocar d^a donació y apartanse del dit contracte, haja obtingut/ lo benefici de la absolució de son juramt com a par de las lletras authenticas expedidas de la Curialg^{ca} del Urgell lo dia vint y sis de janer prop passat y així pretengués ressindir dit contracte y lo dit Soldevila lo contrari, sobre qß se esperava un plet reñit entre dues parts, las quals desitjant evitarlo, y fugir a gastos, son vingut a la concordia y pactes següents.

Prim^t lo dit Sildevila per lo qß baix ab altro capitol lo dit Colom li prometia, cancellar y annullar per sa part lo dit acte de donació, y apartar de tots lo dret y acció que en virtut de ell tenia per obligar al dit Colom en sa observansa y així vol qß este quede desobligat, y en son primitiu estat, com si dit acte fet no fos, y promet entregarli tota la roba de son vestir y calsar, com es Gambeto⁴², Jupas⁴³, Calsas, Camisolas y camisas, y ab jurament.

⁴² Capot llarg fins a mitja cama, sense valona i amb mànegues útils o simulades, que duïen els homes en l'hivern els dies de festa i que encara s'usa en certs balls i cerimònies oficials arcaïques. (Font: Alcover-Moll)

⁴³ Peça de vestit d'home que era duta entre els segles XVIII i XIX i que cobria des del coll fins a la cinta o un poc més avall amb faldons. (Font: Alcover-Moll)

Juf. lo dit Colom per lo qß dit Soldevila li ha promès ab lo precedent capitol y desitjant evitar litigis, se aparta del referit contracte de donació, y cancella també per sa part aquell, y totas las forças, pactes y obligacions, y en esta attenció cedeix al dit Soldevila dos vacas de las millors té en sas parcerias té dit Colom, quedant la ellecció al dit Soldevila, y ab jurament.

Juf. es pacte entre ditas parts qß lo blat cullit, y qß es en gra de las bohigas⁴⁴, y que altramnt. tinga lo dit Colom, quede a son favor, però los sembrats té en bohigas, y altrás parts del terme de dit poble de Gramenet, quede a favor del dit Soldevila, y ab jurament.

Y així ditas parts llohan, aproban, y ractifican los dits capitols, y quiscun de aquells en la Vila de Sort del dit Bisvat de Urgell dia quatre/ del mes de febrer any de la Nativitat del Sr de Mil Set Cents, Sinquanta, y Set y las ditas parts (quals dono fe coneixer) ho firman ço es lo dit Soldevila de ma sua propria y per lo dit Colom, qß no sap de escriurer, altro dit Testimonis, que foren presents lo hon. Manuel Grau y Manuel Gayó Causidich los dos de d^a vila de Sort. [Firma] Aleix Soldebila

Per lo dit Colom Manuel Gayo

En poder de mi Agustí Ciutat y Benav^t Roger

Transcripció realitzada per Guillem Civit Vidal.

- Document 9. 11.

Ref.: -

Data: 1790

Descripció: Respostes de la Vall de Cabdella al qüestionari de Francisco de Zamora

Transcripció:

El lugar de Gramenet, del Corregimiento de Talarn, está situado en un hondo que hacen las montañas; por las partes de mediodía que tiene la Serraspina y por septentrión la del mismo lugar que confina con el término de Ancs, del Abadio de Gerri. Está en un montecito pequeño

⁴⁴ Tros de terra comunal que un conrea per compta seva, però sense adquirir-hi cap dret. (Font: Alcover-Moll).

en donde están edificados las tres casas que tiene y entre el lugar y el monte de Serraspina, que tiene delante, hay un barranco muy hondo.

Mira a mediodía y cerca de dichas casas por la parte de septentrión pasa el Camino Real, que va desde Peramea y lugares de Plandecorts a los lugares de la Coma y Valle de Cabdella.

Este lugar es muy antiguo y se ignora su fundador. Dista de Barcelona 24 leguas i del mar 17. Las casas, medianamente compuestas pero de buenos materiales de piedra y yeso cubiertas de losas. No tiene ningún bosque y los vecinos para maderas crían en sus tierras algunos fresnos, álamos y robles, como también para leña para hacer fuego que necesitan en invierno, por ser un terreno muy frío, que se carga mucho de nieve.

Es terreno sano y tienen una fuente de agua para beber muy fresca y buena. Los días claros, sin nieblas, pero también suceden muchas tempestades de truenos, rayos y pedregadas. Se coge trigo centenoso y centeno y cada medida que se siembra produce unos años con años cinco. Se coge también legumbres y judías, habas, garbanzos, lentejas (...⁴⁵) cebada y avenas. Tiene un manso más abajo del lugar que es de un particular. Abundan perdices, liebres y (...⁴⁶). Lo demás en cuanto a pastos, cría de ganado, mantenimientos les falta hacen (...) los demás lugares de este terreno.

La jurisdicción espiritual es del Obispo de Urgel, la temporal del Señor Barón Senaller, en donde nombra un Baile para la Admón. de justicia y pleitos y causas se sigue ante el Pror. Jurisd. Que tiene nombrado dicho Barón y para apelación al Juez a la Rl. Auda.

Transcripció realitzada per Martí Boneta i Carrera (Boneta, 1991).

⁴⁵ Possiblement es tractin del que Francisco de Zamora anomena *guixes*, les quals són mencionades a l'apartat de Beranui del mateix qüestionari.

⁴⁶ Possiblement es tractin de conills, ja que en l'apartat de Beranui del mateix qüestionari de Zamora, hi explica que hi ha *perdices*, *liebres* y *conejos*, cosa que es pot aplicar també al poble de Gramenet degut a la seva proximitat.

- Document 9. 12.

Ref.: AHL260-19-T2-2086

Data: 1830

Descripció: Respostes generals de Gramenet, del Corregiment de Tàrragona.

Transcripció:

Respuestas dadas por el Bayle único Yndividuo del Ayto. del Pueblo de Gramenet al Interrogatorio del Yl. Yntendte comunicado (...) Pueblo en 1830.»

Capítulo 1.º

Art.º 1.º El Bayle unico Yndividuo del Ayto del Pueblo de Gramenet sufraganea de Beranuy del Corregimto de Tàrragona con intervencion de su cura Parroco dice: Que en él y su termino hay 2 vecinos con 10 personas esto es 4 var. y 6 hem. todos del citado llano: su termino se extiende a lo largo de oriente a poniente un cuarto de legua, y de mediodia a norte medio cuarto de legua: tiene en la actualidad 25 cabezas de ganado lanar y 18 de cabrio, una cavalleria Mayor y dos menores con una yunta de labor (esto es un par de burros): Produce centeno, y patatas y pocas legumbres. La industria de sus habitantes consiste en un poco de ganaderia.

En este pueblo no hay propios ni por ellos le compete al Ayto dñro alguno.

Artículo 2º No teniendo propios, este comun carece de los titulos qe expresa la pregunta.

Art.º 3.º Nada producen porque no las tiene.

Art.º 4.º Se refiere a las respuestas anteriores.

Art.º 5.º Se refiere a la respuesta del art.º 3.º

Art.º 6.º Apesar de no haver Propios en este Pueblo esta sujeto al Comun y pagan sus vecinos por reparto 35 r. 10 mar. vñ por el titulo de Bayle.

Art.º 7.º Aunque no haya Propios debe repartirse anualment por un quinquenio 176 r. 15 m. entre los vecinos para pagar la carga expresa la respuesta que antecede (...) (...) suplir los

Pàgina 2

pagos que (...) de las ordenes comunicadas (...) tiene que hacer, a saber, porel sueldo de (...) 5,7 r. 3m. por el de Alcalde Mayor 21 r. 12 mar. Por el de veredero 8 r. 8m. por la Ymprenta 16 r. 4 mar. por manutencion de presos 42 r. 12 mar. y por penas Camara 6 r.

Capitulo2º

Art.º 1.º *Este Ayuntamiento no (...) alguno.*

Art.º 2.º *Se refiere a la procsima anterior respuesta.*

Art.º 3.º *Se refiere a las procsimas respuestas.*

Art.º 4.º *No se producen pues no las usan.*

Art.º 5.º *Se refiere a lo dicho en este capitulo.*

Art.º 6.º *El producto qe da el aguardiente por encabesamiento, son 7 r. no habiendo este Ayuntam^{to} pervebido la tercera parte que serian dos r. 11 mar. v^{on}.*

Art.º 7.º *Aeste Ayuntam^{to} nole ocurre medio alguno qe manifestase para acudir alas cargas comunales sin reparto general.*

Alanota: Este Pueblo no tiene contra su Comun censo ni censal alguno.

Transcripció realitzada per Guillem Civit Vidal.

- Document 9. 13.

Ref.: -

Data: 1847

Descripció: Gramenet

Transcripció:

GRAMENET: *l. dependiente del ayunt. de Beranuy, y ambos del de Peramea, en la prov. De Lérida (24 h.), part. jud. de Sort (4 1/2), aud. terr. y c. g. de Barcelona (48), dióc. de Seo de Urgel (12): se halla SIT. en la cima de un montecito de poca elevacion, cuya base*

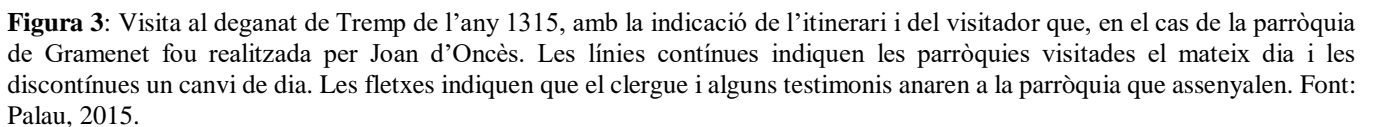
descansa en la falda de una montaña que tiene el mismo nombre del pueblo, entre dos barrancos que corren por der. é izq. Se compone de CASAS sin ninguna comodidad, con una igl. (San Roman), aneja de la de Beranuy; confina el TÉRM. por N. Pobellá (½); E. Anchs (½); S. Ambals (1), y O. Beranuy (½), encerrando en su circunferencia algunas fuentes de aguas fuertes de que se sirven los vec. para beber y demas usos domésticos. Como á ½ hora del pueblo, en direccion O. Sobre la márg. der. del r. Uzia que atraviesa el térm., existe una capilla en que se venera la imágen de Ntra. Sra. de la Asuncion, y cuya festividad se celebra todos los años en el mismo dia de la Asuncion. El TERRENO es de inferior calidad, pedregoso y erizado de montañas, con varios CAMINOS que conducen á los pueblos circunvecinos en malísimo estado: recibe la CORRESPONDENCIA en la estafeta de Gerri, donde van los interesados á sacarla dos veces á la semana. PROD.: centeno, legumbres y alguna hortaliza, con pastos abundantes para el ganado lanar y vacuno, y caza de liebres, conejos y perdices. POBL.: 3 vec., 14 alm. CAP. IMP.: 4,448 rs. CONTR. : el 14,28 por 100 de esta riqueza.

Transcripció realitzada per Guillem Civit Vidal del llibre de Pascual Madoz *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar* (1846-1850).

ANNEX IV: IMATGES

Figura 1: Mapa de les possibles parròquies del deganat de Tremp al segle XIV. En aquest mapa s'hi pot observar com hi apareix la parròquia de Garamenet, situada a la frontera del deganat de Gerri i entre les parròquies de Mont-ros pel Nord, Beranui i Montformit pel Sud, Oveix i Castell-estaó a l'oest i Ancs i Sellui a l'est. Font: Palau, 2015.

PARROQUIA DE BERANUI

CORREGIMIENTO DE TALARN

	SOLTEROS		CASADOS		VIUDOS		TOTAL DE EDADES
	VAR.	HEM.	VAR.	HEM.	VAR.	HEM.	
Hasta 7 años	—	—	—	—	—	—	—
De 7 a 16	—	1	—	—	—	—	1
De 16 a 25	1	—	—	1	—	—	2
De 25 a 40	1	—	1	—	—	—	2
De 40 a 50	—	—	—	—	—	—	—
De 50 arriba	—	—	1	1	—	1	3
Total	2	1	2	2	—	1	8
Total de estados	3		4		1		
Total general	8						

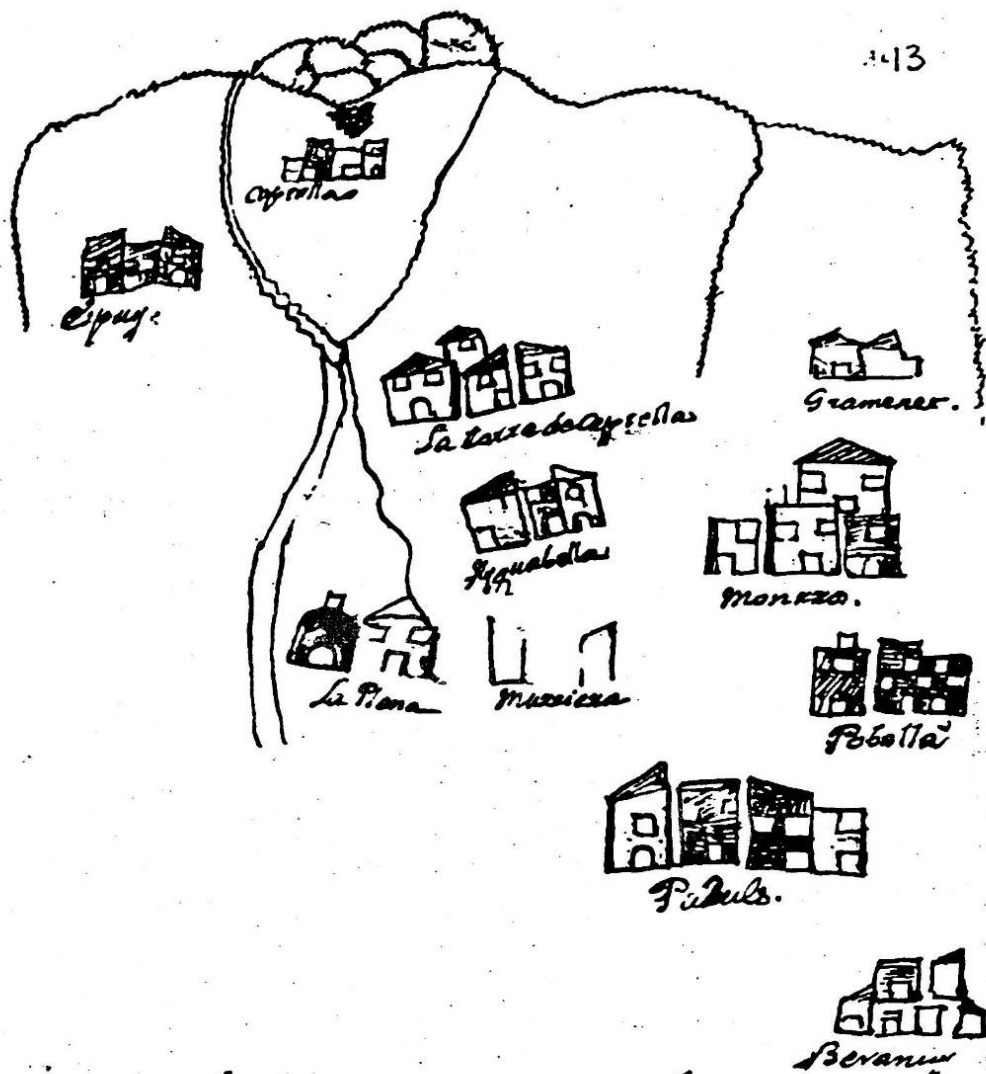
Labradores → 2

Jornaleros → 1

Criados → 1

Figura 4: Gràfica amb els resultats obtinguts amb el cens del Comte de Floridablanca de 1787, on se'ns indica la població total de Gramenet, especificant el sexe, l'edat i l'estat civil. També s'hi indica quina era la professió d'alguns dels habitants del poble. Font: Iglésies, 1969, vol. I.

Descripción del Valle de Capella y Coma de Monzón

El número. Interrogatorio se responde que el Valle de Capella y Coma de Monzón, es del Obispado de Vique, Corregim^{to}. de Talarr Partido de Pallás es lugar de Capella a 18 de la Ciudad de Bar^{na} 22. Leguas y del clax 18. es de la Suavidad Temporal del Conde de Lail y de Comarcal del Obispo de Vique esta Situado en la falda de un monte muy alto mira a medio día tiene 11. Casas y está encerrada por ser quasi con peñascos, mallas de las y mallas de la tierra a tierra porque no hay terreno

Figura 5: Dibuix d'un plànol realitzat per Francisco de Zamora el 1790 en el qüestionari que va fer a la Vall de Cabdella. Observem que la posició en la qual situa la població de Gramenet no concorda amb la realitat, ja que el trobem situat entre les poblacions de Beranui i de Pabls. Font: Boneta, 1991.

AYUNTAMIENTOS.	NOMBRE de los Pueblos, Aldés, Caseríos y demás Lugares comprendidos en su jurisdicción.	CLASE de las poblaciones.	NÚMERO de cédulas inscritas.	NÚMERO de habitantes.	TOTAL DE CÉDULAS.	TOTAL DE HABITANTES.
ESTERRI DE CARDÓS.....	Arrós.....	Pueblo.....	15	74	66	314
	Benante.....	Caserío.....	3	21		
	<i>Esterrí de Cardós</i>	Pueblo.....	37	145		
	Ginestarre.....	Pueblo.....	11	74		
FARRERA.....	Burch.....	Pueblo.....	35	187	116	591
	<i>Farrera</i>	Pueblo.....	42	221		
	Montescladó.....	Pueblo.....	26	125		
	Mallolis.....	Lugar.....	13	58		
GERRI.....	Enséu.....	Lugar.....	13	72	167	716
	<i>Gerri</i>	Villa.....	154	644		
ISIL.....	Alós.....	Pueblo.....	54	304	147	824
	Arréu.....	Pueblo.....	13	75		
	<i>Isil</i>	Pueblq.....	80	445		
JÓU.....	Berrós Josa.....	Pueblo.....	16	94	78	445
	Berrós Subirá.....	Lugar.....	10	52		
	Dorbe.....	Pueblo.....	20	88		
	<i>Jóu</i>	Pueblo.....	32	209		
LLABORSÍ.....	Arestuy.....	Pueblo.....	18	89	207	956
	Aydí.....	Pueblo.....	12	74		
	Bayasca.....	Pueblo.....	39	236		
	<i>Llavorst</i>	Villa.....	72	328		
	Montcuarts.....	Pueblo.....	37	103		
	Romadriu.....	Pueblo.....	20	77		
	San Romá de Tabescan ó Tabernolas.....	Pueblo.....	9	49		
LLESUY.....	<i>Llesuy</i>	Pueblo.....	123	600	152	746
	Sauri.....	Pueblo.....	29	146		
MONCORTÉS.....	Anchs.....	Pueblo.....	19	131	151	711
	Bretuy.....	Pueblo.....	14	94		
	Mentuy.....	Caserío.....	4	37		
	<i>Moncortés</i>	Pueblo.....	33	175		
	Peracals.....	Pueblo.....	37	163		
	Selley.....	Pueblo.....	24	111		
MONRÓS.....	Brenuy.....	Pueblo.....	18	126	128	691
	Gramenét.....	Pueblo.....	8	45		
	<i>Monrós</i>	Pueblo.....	46	237		
	Pauls.....	Pueblo.....	24	127		
	Povellá.....	Pueblo.....	32	156		
NORIS.....	<i>Noris</i>	Pueblo.....	14	65	14	65
PERAMÉA.....	Balastuy.....	Lugar.....	8	62	108	603
	Compte.....	Caserío.....	14	60		
	Coscastell.....	Pueblo.....	47	89		
	<i>Peraméa</i>	Villa.....	64	336		
	Pujol.....	Lugar.....	5	56		

Figura 6: Fotografia de la pàgina 115 del Nomenclàtor de los Pueblos de España, on hi apareix el poble de Gramenet, el qual s'inclou dins de l'ajuntament de Mont-ros. En la fotografia podem veure com hi ha un gran nombre d'habitants a les poblacions que no trobem en els censos i cadastres d'anys anteriors. Font: *Nomenclàtor de los Pueblos de España*, 1858.

Figura 7: Fotografia del poble de Gramenet presa des del camí antic de Beranui a Gramenet, on s'observa com aquest es troba al capdamunt del turó. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

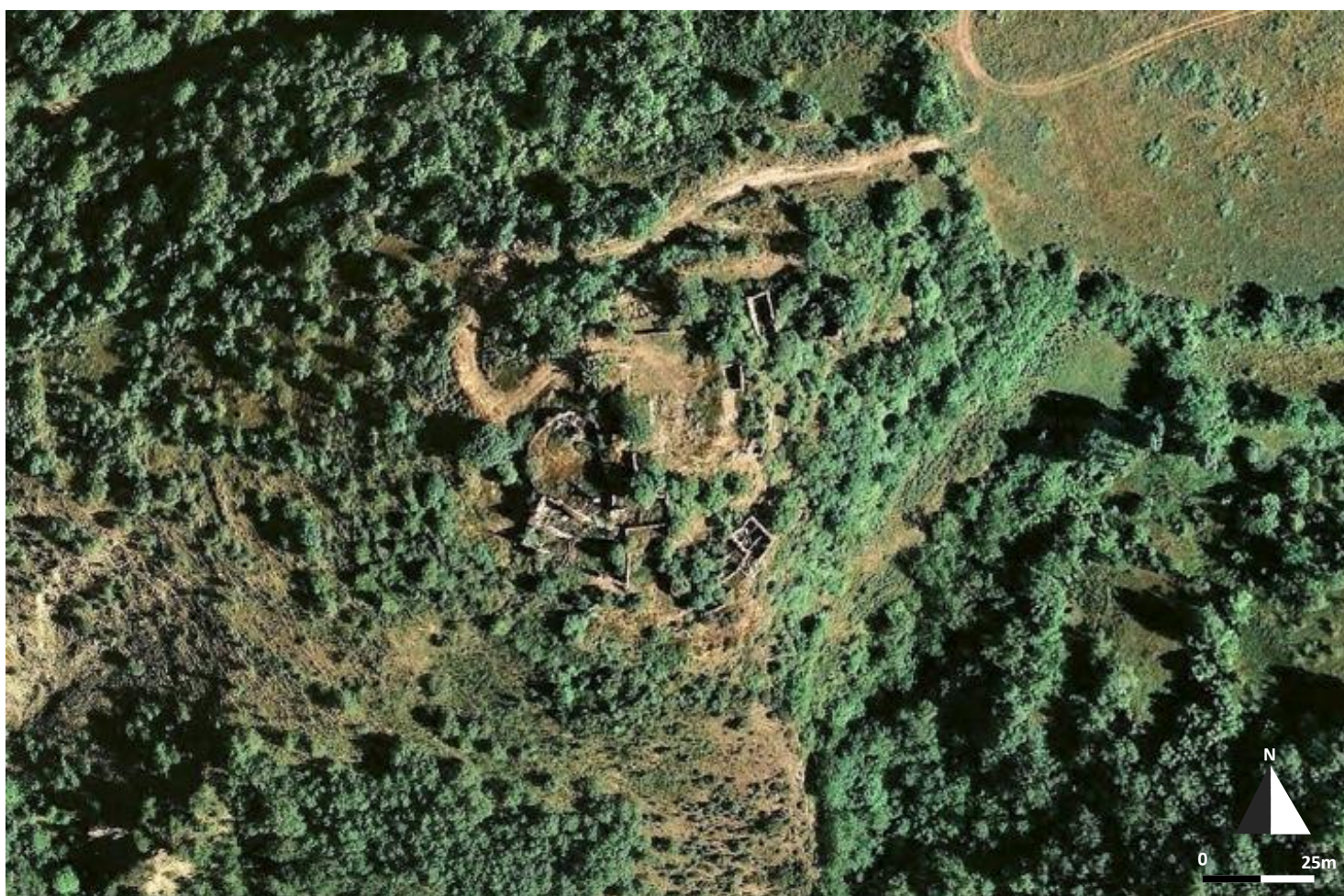

Figura 8: Fotografia aèria del poble de Gramenet on podem veure la distribució, l'organització i la morfologia de les cases que el conformen. Font: Google Earth. Realitzat per Guillem Civit.

Figura 9: Fotografia d'un dels carrers que condueix cap a la plaça del poble, on observem els murs de pedra seca que contenen el terra i com s'utilitza una pendent suau gràcies a la seva forma de corbes. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 10: Fotografia de l'exterior de la casa de Canut, realitzada des de la vesant oest del turó, on l'edifici s'adapta al terreny, i veiem que es tracta d'un edifici de grans dimensions. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 11: Fotografia panoràmica de l'era de casa Canut, on veiem com es des del punt on es distribueix tot el conjunt. A la dreta de la imatge, es situaria l'edifici on hi habitaria la família. Al centre de la imatge, hi ha un pilar que suporta unes bigues de fusta que indiquen la presència d'un cobert o un paller. A l'esquerra, hi ha l'entrada a l'era des de la plaça, així com també hi ha un carrer que passaria entre casa de Canut i casa Magdalena. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 12: Fotografia de detall de l'interior de la casa de Canut, en concret de la zona utilitzada com a magatzem de farratge. Fora de la foto, encara quedaria un altre mur que seria la paret exterior. A la imatge, s'hi distingeixen les diferents parts en les quals està dividida aquesta zona de la casa. També ens permet fer una idea de les dimensions que té l'estructura, tret que l'identificaria com la casa principal del poble. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 13: Fotografia de l'espitllera localitzada a la façana oest de la casa de Canut. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 14: Detall de l'espitllera localitzada a la façana oest de la casa de Canut. De l'interior no s'ha pogut realitzar degut a la vegetació. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 15: Fotografia de l'edifici on hi feia vida la família de casa Canut. A l'esquerra de la imatge, s'hi pot veure la porta que dona als magatzems. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

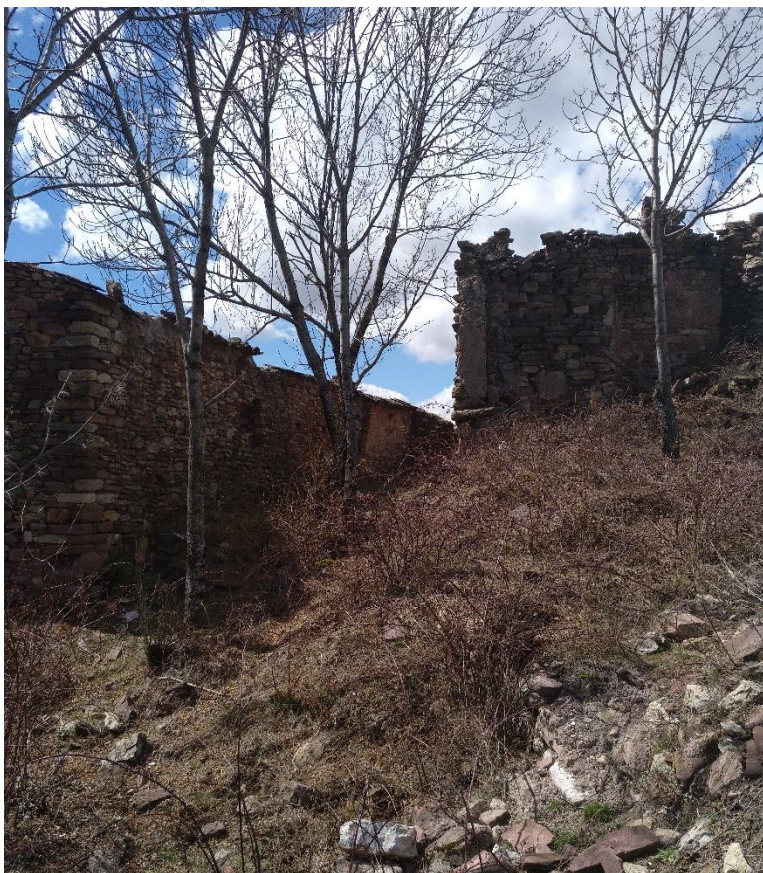

Figura 16: Fotografia d'una de les poques parets que resten de peu de la casa Madalena, situada a la dreta de la imatge. A l'esquerra, es troba la casa de Canut i, entremig, trobem el carrer que passa pel costat de l'era. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 17: Fotografia d'una de les estructures que conformen casa Baró. La vegetació no deixa veure del tot com és l'edifici, però la imatge permet veure com consta d'una porta força gram de fusta per on podria passar el bestiar. Es conserven algunes lloses de la teulada sobre la paret. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 18: Fotografia de l'exterior de la casa Baró, on observem la façana i l'entrada principal. La façana ens permet veure els pisos que tenia la casa i com aquesta era construïda. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 19: Fotografia de l'interior de la casa Baró, on observem l'arrebossat intern que tenen totes les cases. La imatge ens permet veure els armaris encastats a la paret del fons o els forats de les parets que suportaven les bigues que trobem caigudes en primer pla. També observem les finestres i la seva grandària, ja que permetien obtenir una major quantitat de llum. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 20: Fotografia del carreu situat al centre de la façana on hi apareix gravat: «1940 J. B. S.». Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 21: Fotografia de la casa “A” on s’aprecia com la casa s’adossa a la roca i com aquesta és utilitzada com a paret principal. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 22: Fotografia realitzada des de la plaça del poble, des d'on ens permet observar com és la planta de la banda oest de l'edifici de la casa "A". Com observem, és un edifici més petit que la resta, però que sembla ser força alt ja queles parets indiquen una continuació. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 23: Fotografia realitzada des de la plaça del poble, des d'on es pot observar com és l'estructura est de l'edifici de la casa "A". Les parets estan molt caigudes, el que no permet realitzar una bona identificació de l'habitació. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 24: Fotografia realitzada des de la plaça del poble sobre la casa “B”. La imatge ens permet veure com eren les finestres i com era aguantat amb bigues el que sembla ser l’últim pis. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 25: Fotografia feta de la casa d’Amadeu des de la pista forestal que accedeix al poble. Com observem, la vegetació s’ha menat gran part del seu espai i l’accés a aquest edifici és força complicat. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 26: Fotografia de la façana de l'església de Sant Sadurní. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 27: Detall de la pintura blava trobada en la paret del fons. Sembla indicar que hi hauria més pintura al llarg de tota l'església. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 28: Fotografia de l'interior de l'església on hi veiem alguns elements decoratius i els començaments dels arcs.
Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 29: Imatge de la façana de l'església de Sant Sadurní realitzada el segle XX. L'autor de la qual es desconeix. Font: coneixercatalunya.blogspot.com.

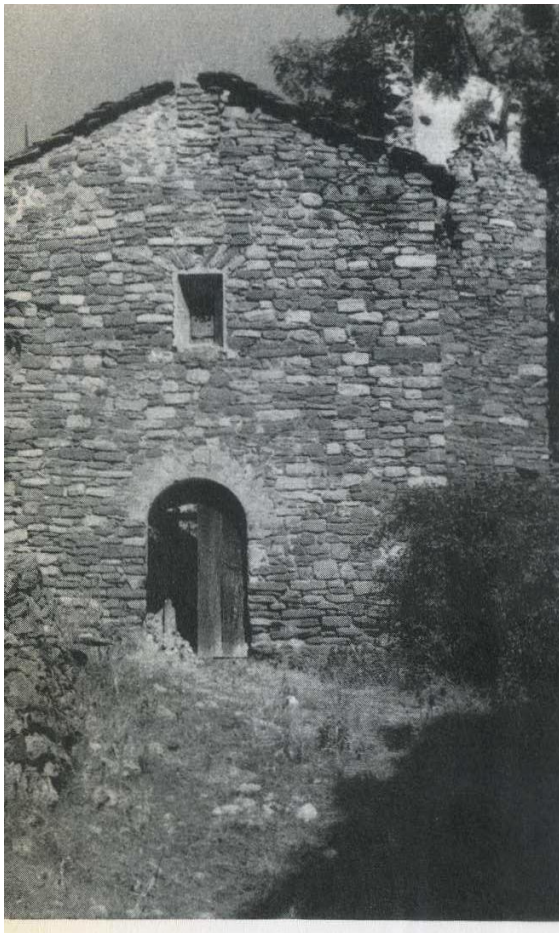

Figura 30: Imatge de la façana de l'església de Sant Sadurní realitzada el setembre de 1978. Font: Arxiu Gavín.

Figura 31: Fotografia de la font del poble, la qual es troba coberta de vegetació. Al centre s'hi localitza el gravat amb l'any de construcció. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 32: Fotografia del conjunt de les cases de Pep feta des del Camp de la Casa. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

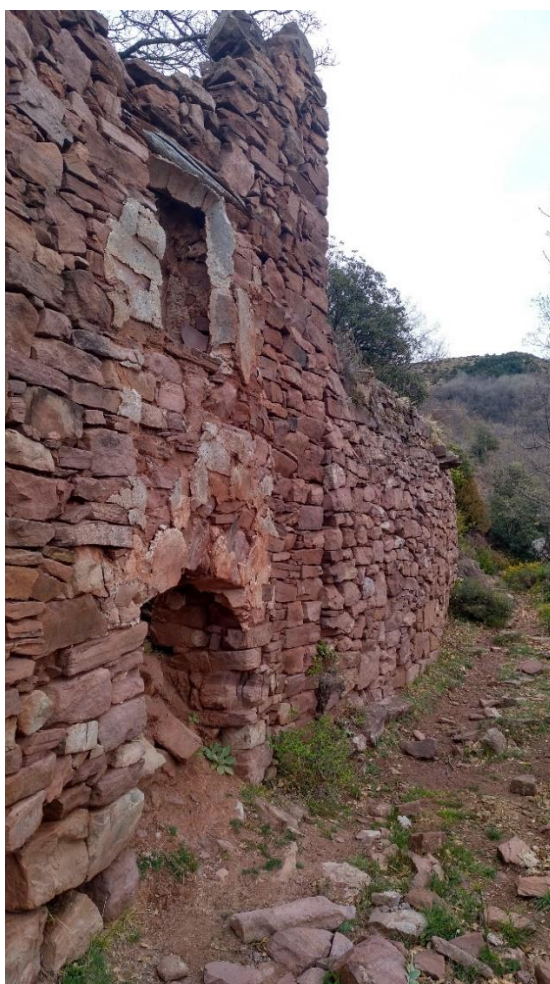

Figura 33: Fotografia d'algunes de les cases que formen part de les cases de Pep. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 34: Fotografia d'alguns dels murs de pedra que ressegueixen els camí antic de Beranui a Gramenet. L'exemple que veiem a la imatge, es situa just a l'entrada del poble un cop s'ha creuat el barranc de Gramenet. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2019.

Figura 35: Fotografia del carreu de la masia on hi ha inscrita la data de construcció i el nom de la família a qui li pertany la masia. El carreu, es situa en una cantonada externa de l'estructura on s'hi vivia. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 36: Fotografia aèria de la Masia de Batlle, on podem veure la distribució, l'organització i la morfologia de les estructures que la conformen. Font: Google Earth. Realitzat per Guillem Civit.

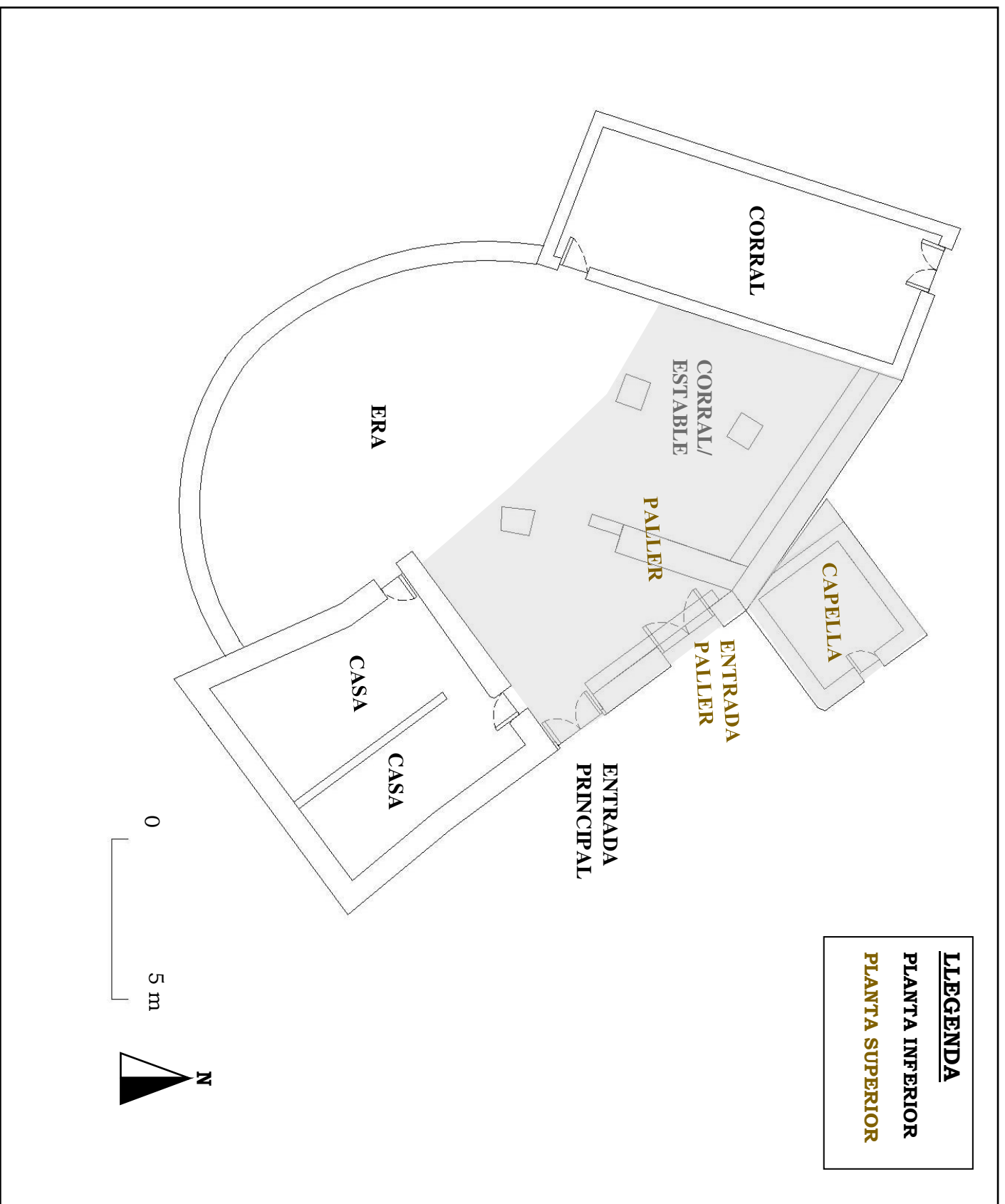

Figura 37: Planimetria de la planta de la Masia de Batlle. S'ha ressaltat amb gris flux tot aquell espai que forma part, únicament, d'un nivell superior, ja que la masia es troba sobre un turó i no totes es parts que la conformen es localitzen a la mateixa alçada. Respecte el paler, s'ha indicat també quin era l'espai que cobria. Font: Elaboració pròpia. Any de realització: 2018 - 2019

Figura 38: Vista general de l'exterior de l'entrada principal de la masia on hi apareixen, a l'esquerra, els habitatges, al centre, les dues portes, de les quals la de l'esquerra és l'entrada principal i, l'altre, és la porta del paller. A la dreta, hi ha la capella de Sant Antoni Abat. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 39: Fotografia de l'exterior de l'edifici d'habitatge de la masia. A la imatge s'observa com l'estructura s'adapta al desnivell del turó amb la construcció d'un pis inferior. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 40: Fotografia de l'exterior de l'edifici d'habitatge de la masia des de la vesant sud-oest. En la imatge observem les dimensions de l'estructura i els pisos que la conformen. L'alçada en la qual es troba l'entrada principal, la trobem al nivell de l'era, que queda a l'esquerra de la imatge. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 41: Fotografia des de l'interior de l'era de la masia en direcció nord. Al centre de la imatge es troba el cobert i, sobre aquest, les restes de bigues i les columnes que les aguantaven pel pallar del pis superior. A l'esquerra, es troba el segon corral de la masia. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 42: Fotografia de l'exterior del corral, a la dreta de la imatge, i part del paller. Hi observem una com al centre de la paret hi ha una línia que divideix la construcció del corral amb la resta de l'estructura de la masia. Això indica una construcció posterior. La imatge també mostra com es va construir sobre la pendent del turó. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 43: Fotografia de la capella dedicada a Sant Antoni Abat de la Masia de Batlle. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 44: Detall de pintura en una de les parets interiors de la capella de Sant Antoni Abat. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 45: Detall del petit rosetó i de la pedra tallada amb el gravat que es troben a la façana de la capella de Sant Antoni Abat. Font: Guillem Civit. Any de realització: 2018.

Figura 46: Fotografia aèria del bancals que es localitzen al nord del poble de Gimenet. La imatge ens permet identificar les feixes que componen el cultiu i que les trobem separades per alguns murs de pedra que s'observen amb claredat a l'oest i al nord-oest del bancal. Font: Google Earth. Realitzat per Guillem Civit.

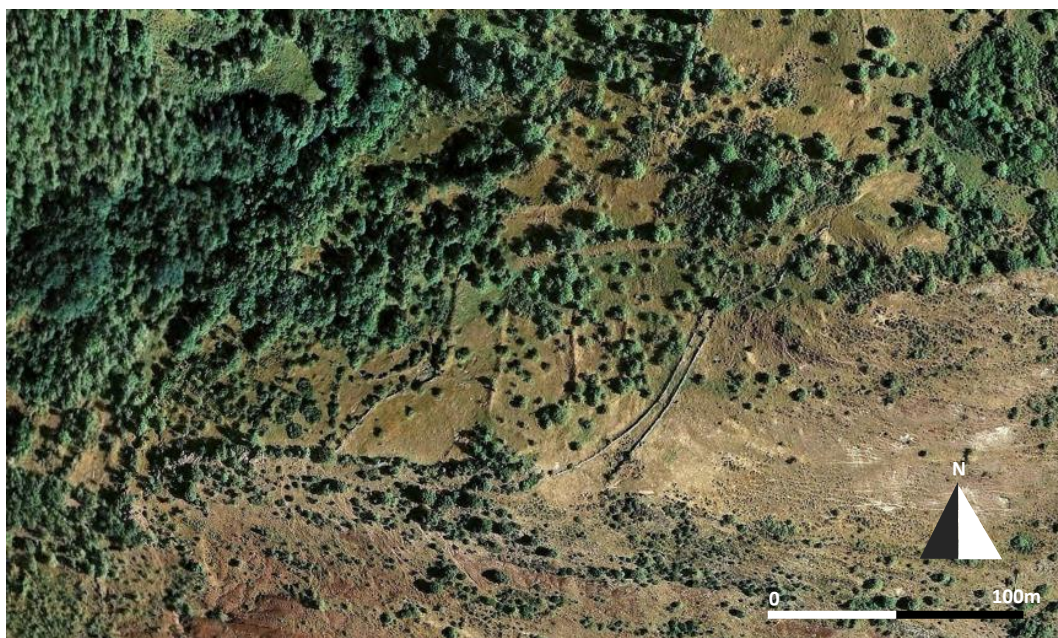

Figura 47: Fotografia aèria de les estructures que es localitzen al nord del poble de Gimenet, sobre els bancals. A la imatge, es pot veure com destaca una estructura de grans dimensions amb forma d'embut. A l'esquerra de l'estructura principal, sembla que es localitzin algunes altres estructures que serien murs de pedra seca. Coordenades de localització: UTM31N – ETRS89 X: 334669.3 Y: 4694493.5. Font: Google Earth. Realitzat per Guillem Civit.

Figura 48: Detall de la fotografia aèria del poble de Gramenet realitzada durant el vol de 1956. A la imatge, identifiquem unes estructures allargades que semblen ser uns antics camps de conreu distribuïts en feixes. A la dreta, observem l'orri. Coordenades de localització: UTM31N – ETRS89 X: 334669.3 Y: 4694493.5. Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

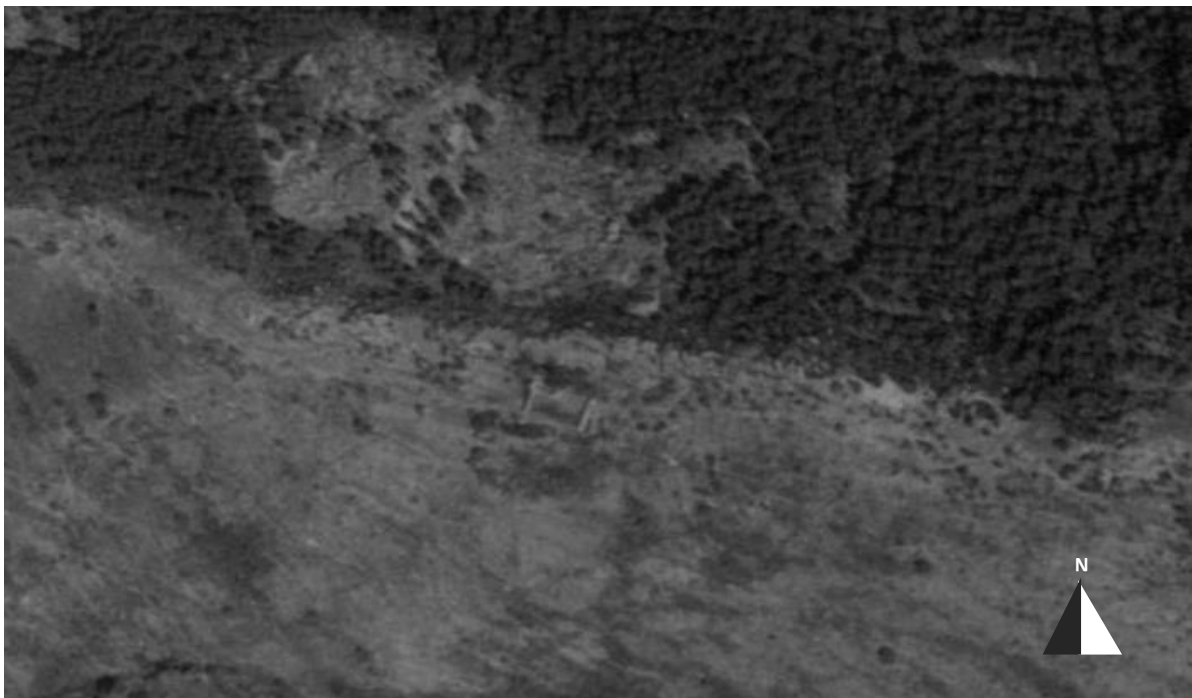
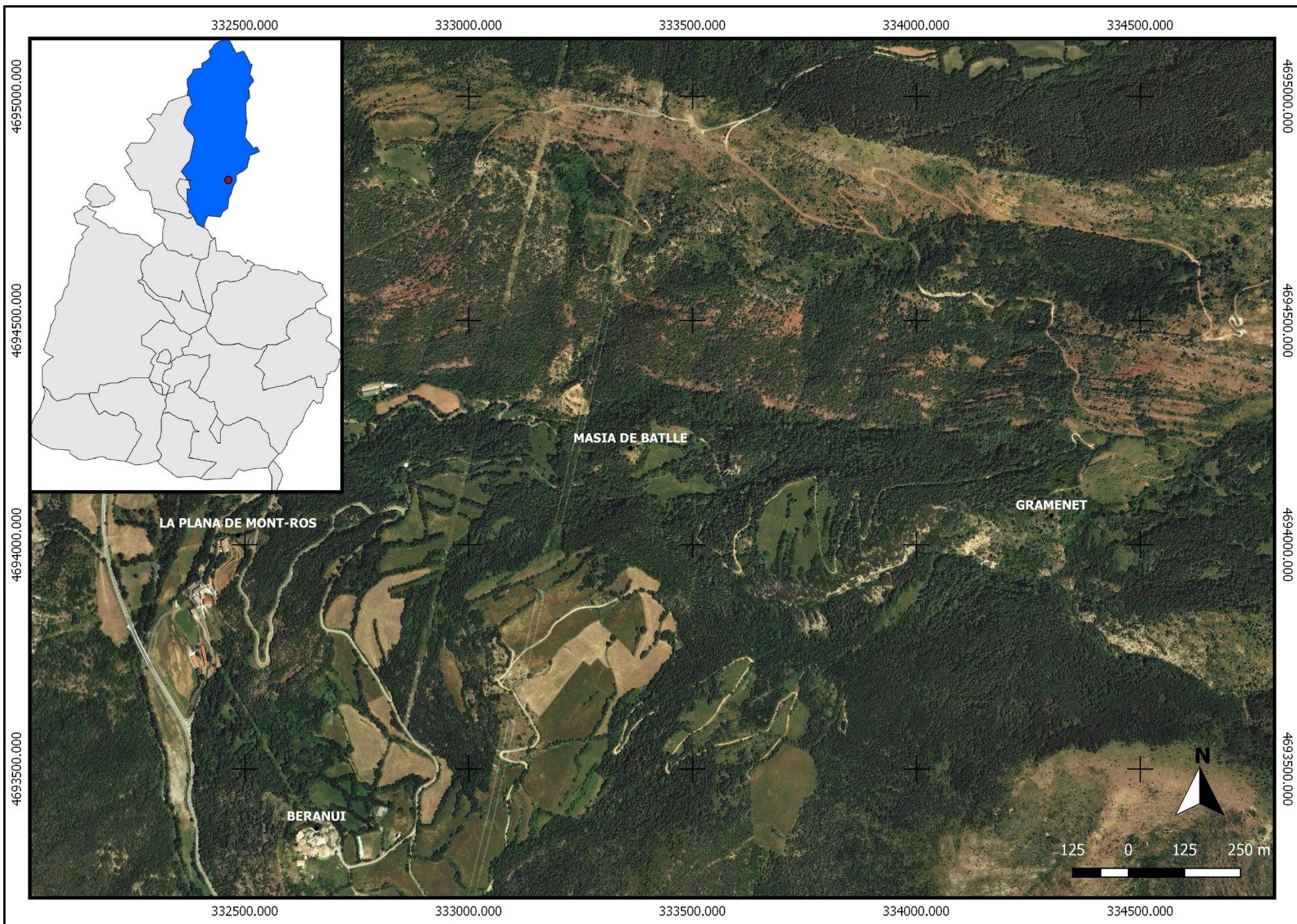

Figura 49: Detall de la fotografia aèria del poble de Gramenet realitzada durant el vol de 1988. Al centre de la imatge, es visualitza una petita estructura de pedra que no s'ha pogut identificar la funció. Coordenades de localització: UTM31N – ETRS89 X: 334220.8 Y: 4694811.5. Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

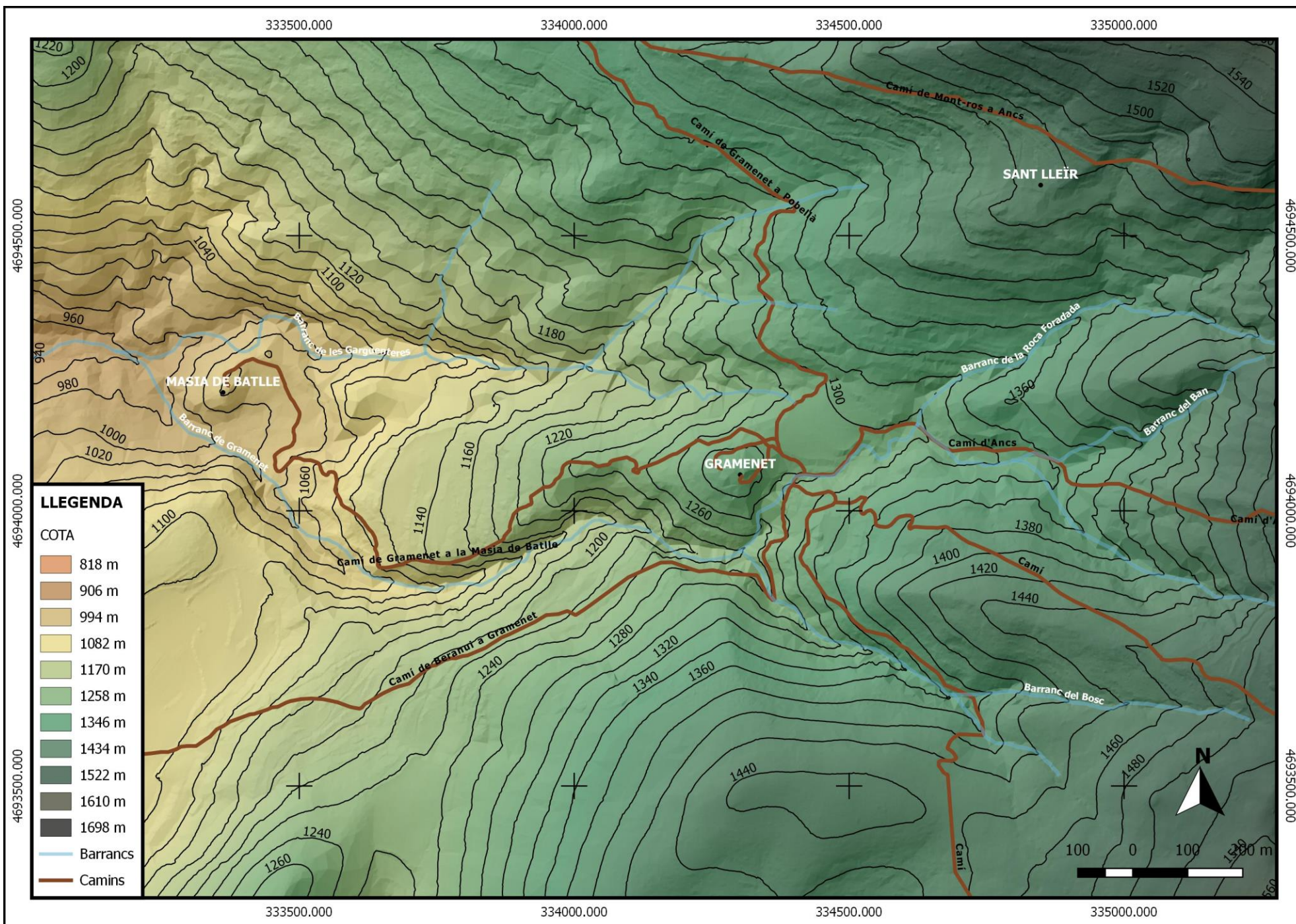

Figura 50: Detall de la fotografia aèria del poble de Gramenet realitzada durant el vol de 1988. A la imatge, identifiquem unes estructures que ocuparien l'actual plaça del poble, les quals no es veuen en l'actualitat. Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

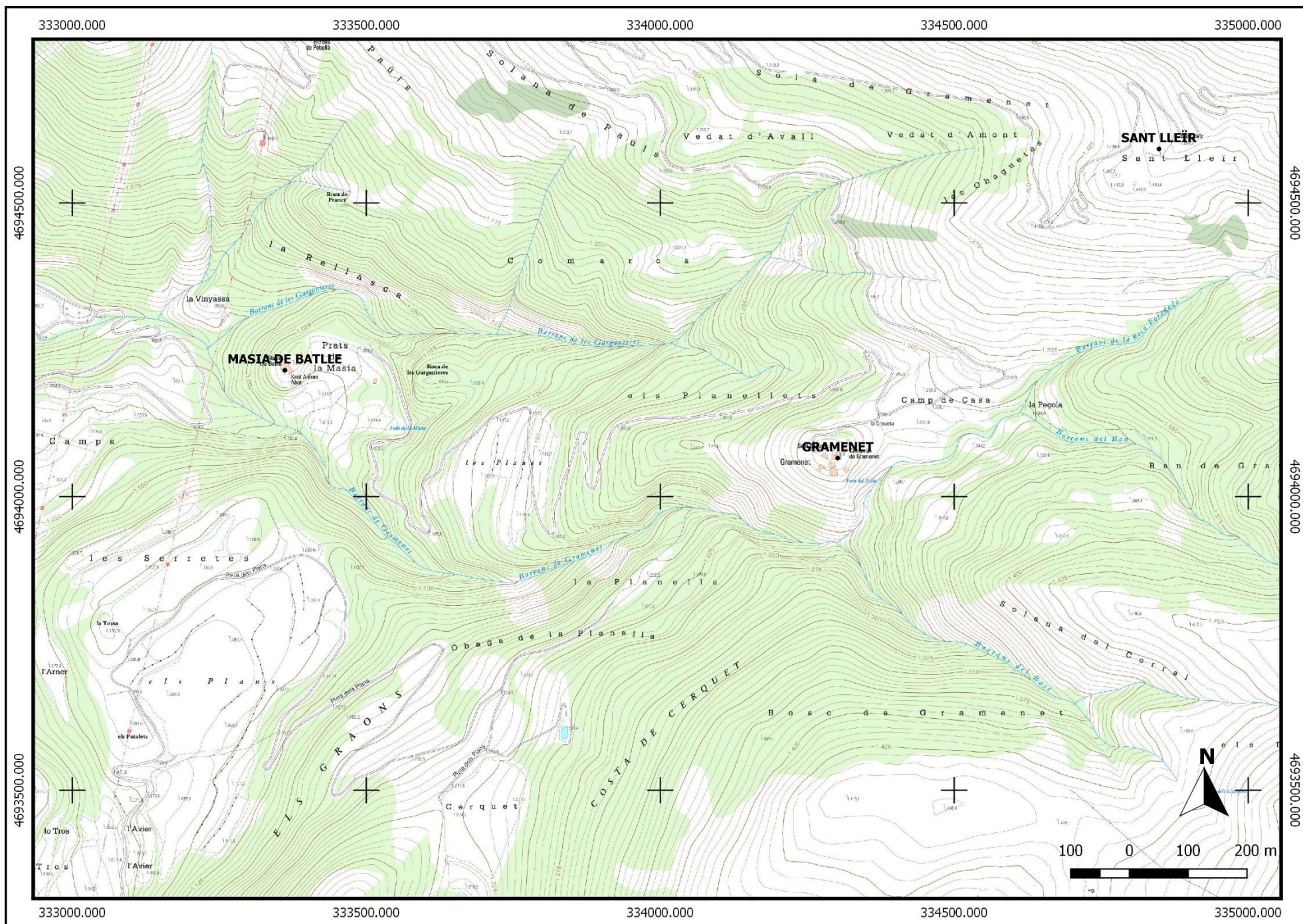
ANNEX V: PLÀNOLS

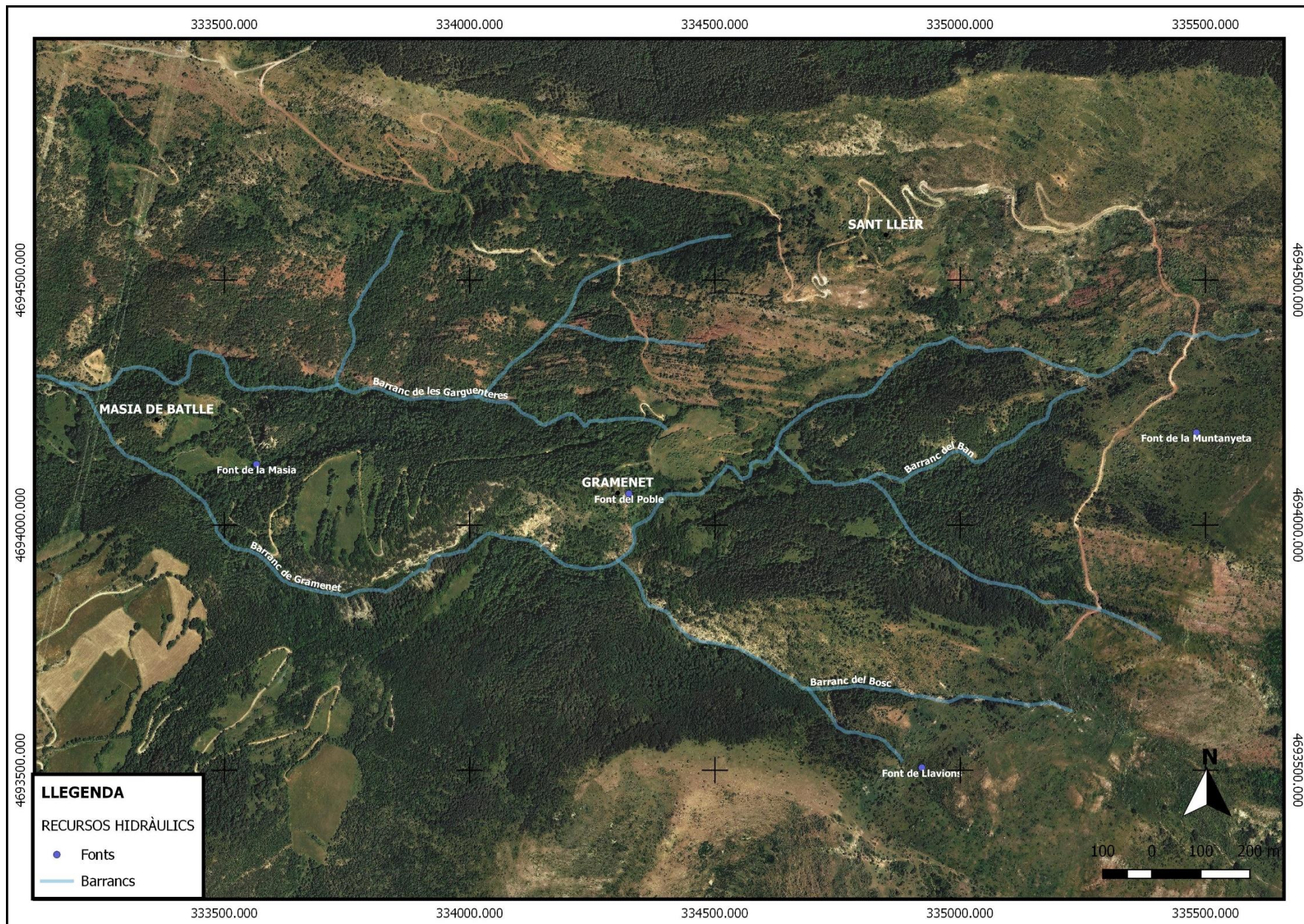
Plànol 1: Situació del poble de Gramenet i de la Masia de Batlle respecte el municipi de la Torre de Capdella, a la comarca del Pallars Jussà. Base: Ortofoto 1:2500 vigent de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

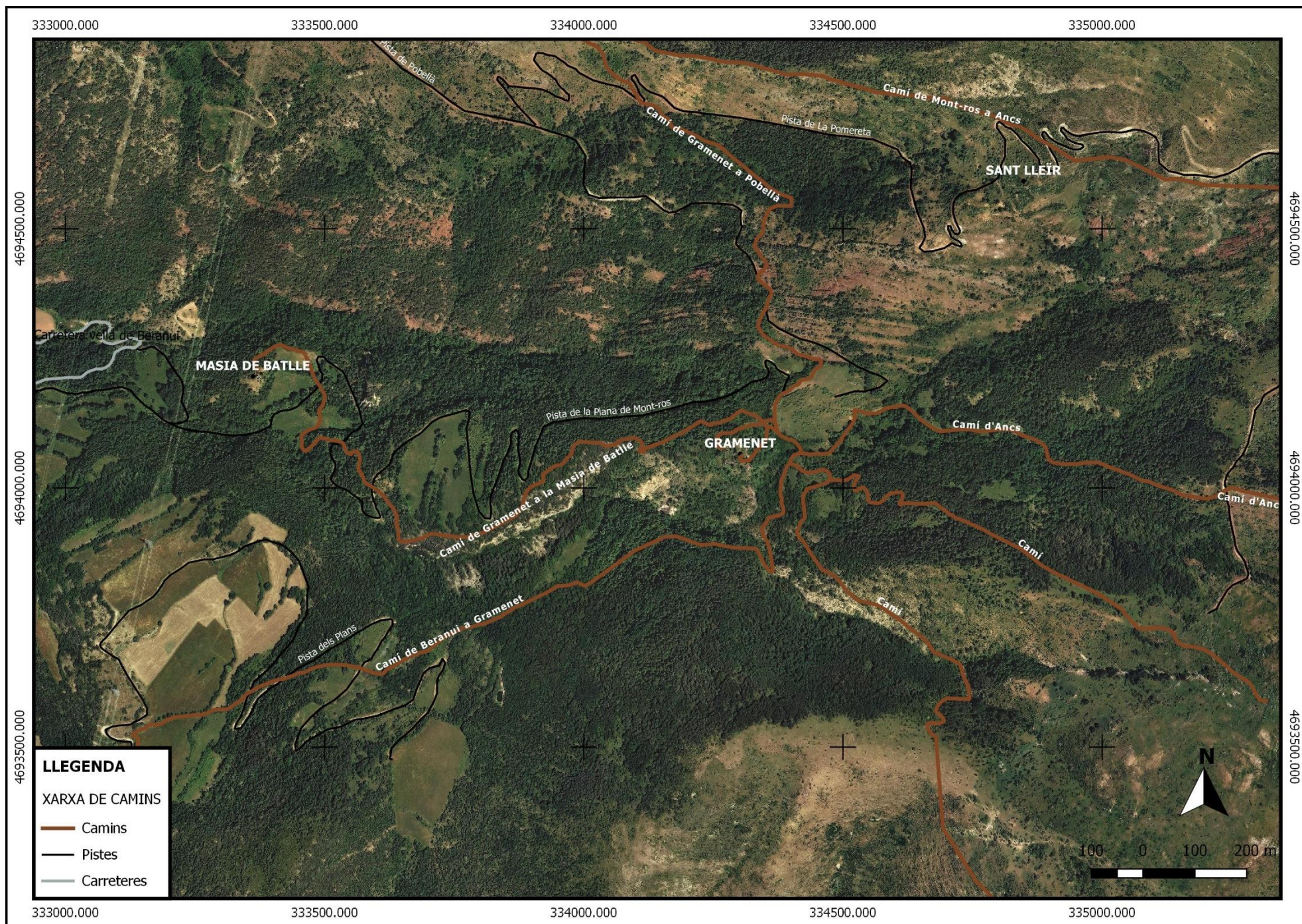
Plànol 2: Plànol de l'altimetria de la zona mitjançant les corbes de nivell per tal de poder visualitzar l'alçada en la qual es situen els dos espais estudiats i l'entorn que els envolta. Estan posats els camins i els barrancs per veure com aquests estan relacionats i també per veure el pendent que tenen en el seu recorregut. Base: Model d'Elevacions del Terreny amb model de malla regular de 2x2m de l' ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

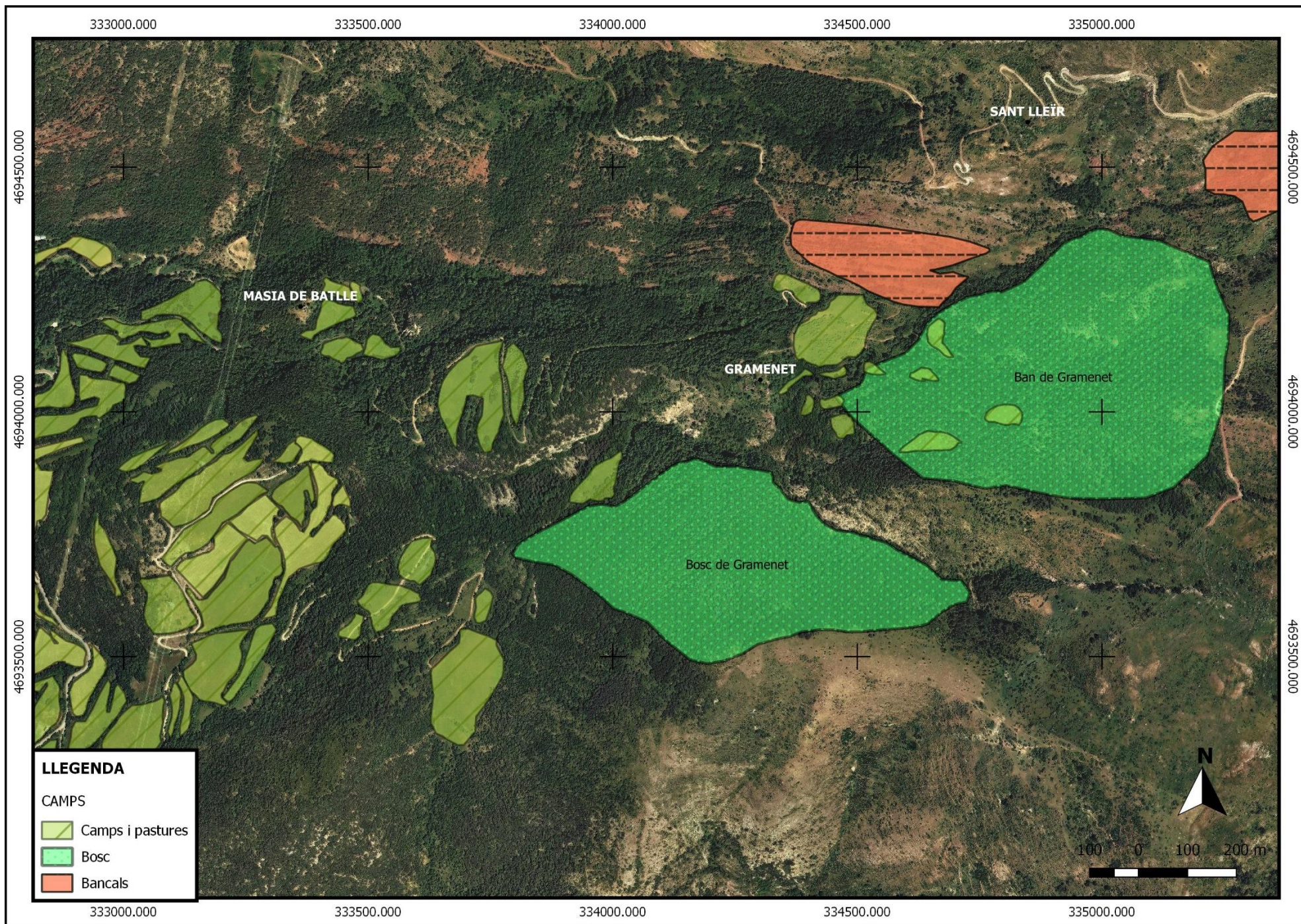
Plànol 3: Mapa topogràfic de la zona duta a estudi, on observem tota la toponímia de la zona i la seva disposició. Base: Base topogràfica 1:5000 de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 4: Plànol hidrogràfic de la zona amb les representacions més importants de barrancs i fonts properes al poble de Gramenet i a la Masia de Batlle. El plànol ens permet apreciar com l'aigua es troba just al costat dels nuclis, el que hi permet un accés ràpid. Base: Ortofoto 1:2500 vigent de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

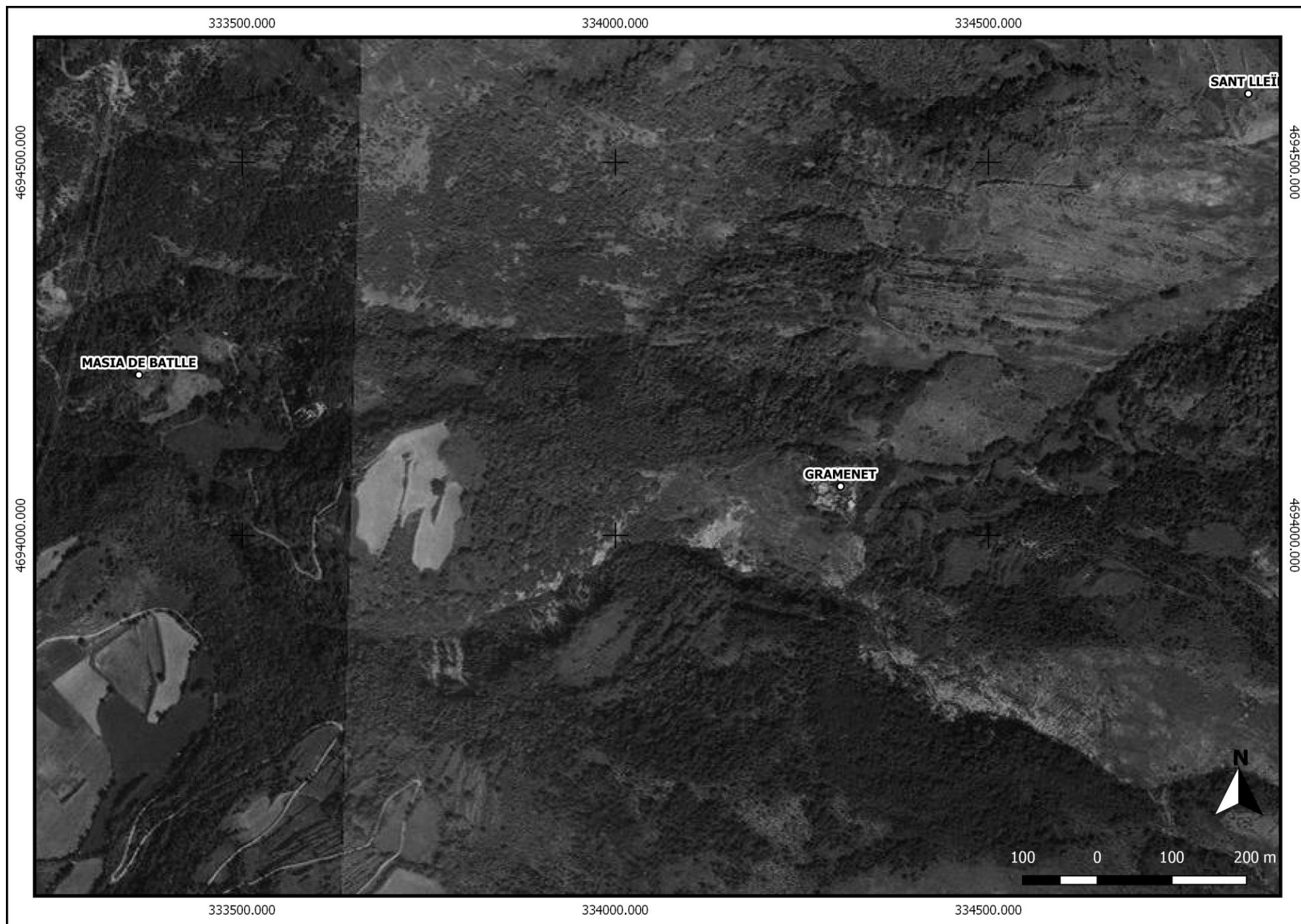
Plànol 5: Plànol de la xarxa de camins i pistes forestals que comuniquen el poble de Gramenet i la Masia de Batlle amb la resta de nuclis d'hàbitat de la zona. Aquests camins permeten mostrar les connexions que hi havia i observar per on passaven els camins antics. Base: Ortofoto 1:2500 vigent de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

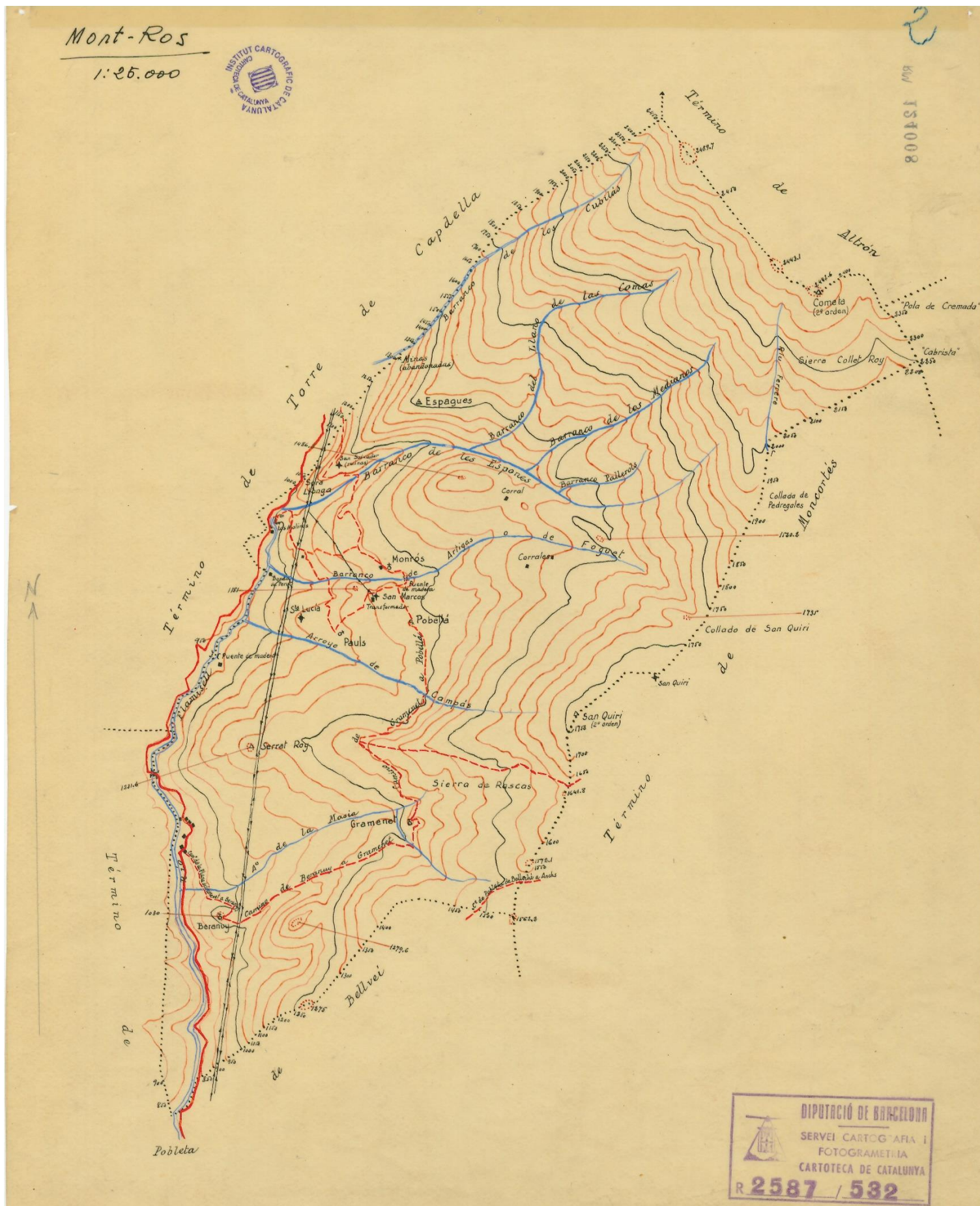
Plànol 6: Plànol de tots els espais relacionats amb la ramaderia i els cultius que es realitzaven vora el poble de Gramenet i de la Masia de Batlle. També s'hi inclouen els boscos pròxims al vilatge de Gramenet, els quals devien ser utilitzats per a obtenir la fusta necessària. Base: Ortofoto 1:2500 vigent de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 7: Plànol de la fotografia aèria del vol realitzat el 1956 que permet veure com ha canviat el paisatge des de llavors o poder identificar camps, pastures i estructures. Base: Ortofoto del vol de 1956 de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 8: Plànol de la fotografia aèria del vol realitzat el 1988, la qual permet els canvis que es produeixen en el paisatge i distingir elements relacionats amb l'agricultura i la ramaderia. Base: Ortofoto del vol de 1988 de l'ICGC. Realitzat per Guillem Cívit.

Plànol 9: Plànol del municipi de Mont-ros que mostra la xarxa de camins del terme. Títol: *Mapa planimètric de Mont-ros*. Data de realització: 1914 Autor: Institut Geogràfic y Estadístic d'Espanya. Escala: 1:25000. Referència: RM.124006 Font: ICGC.

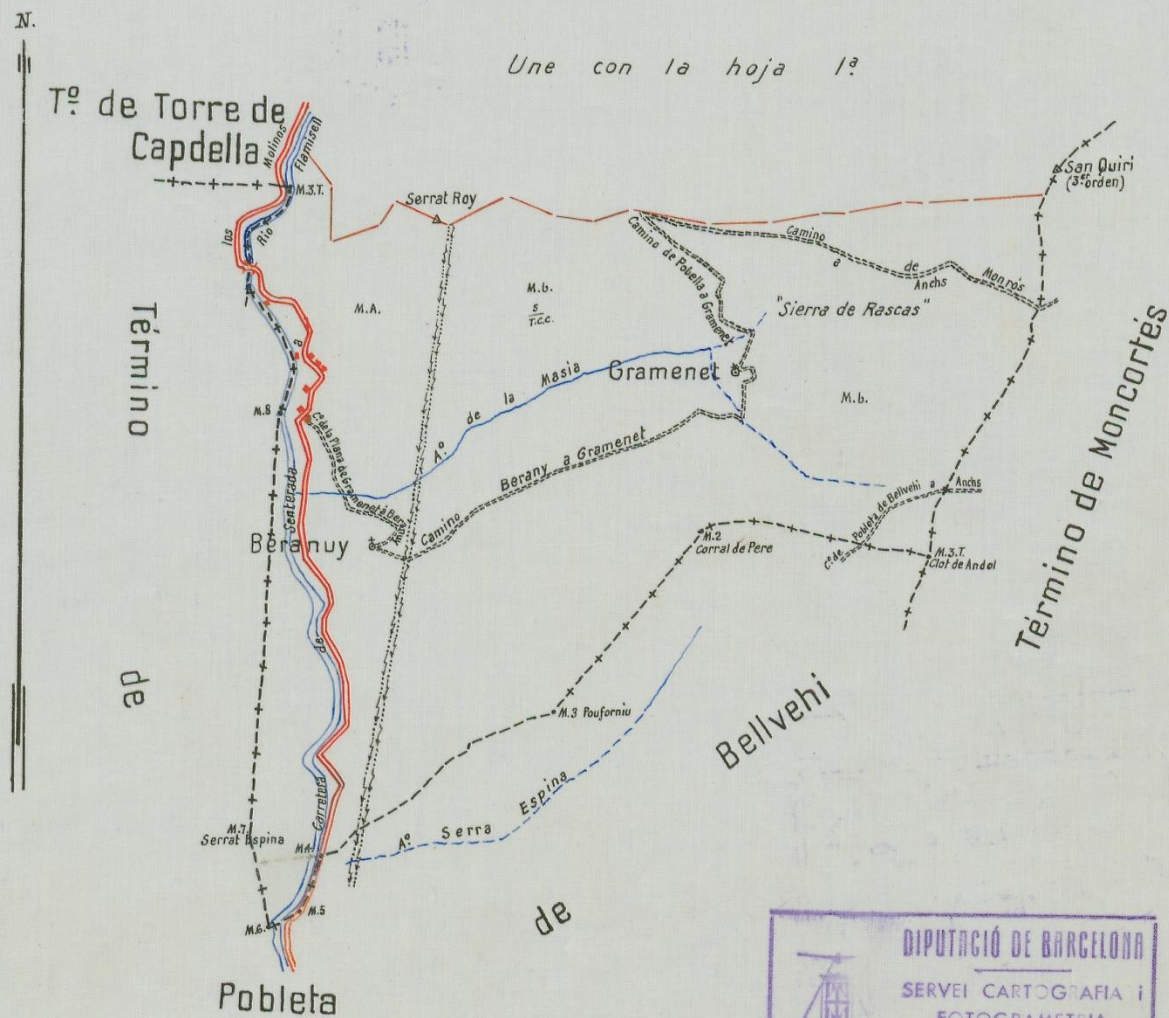
6W 151006

PROVINCIA DE LÉRIDA

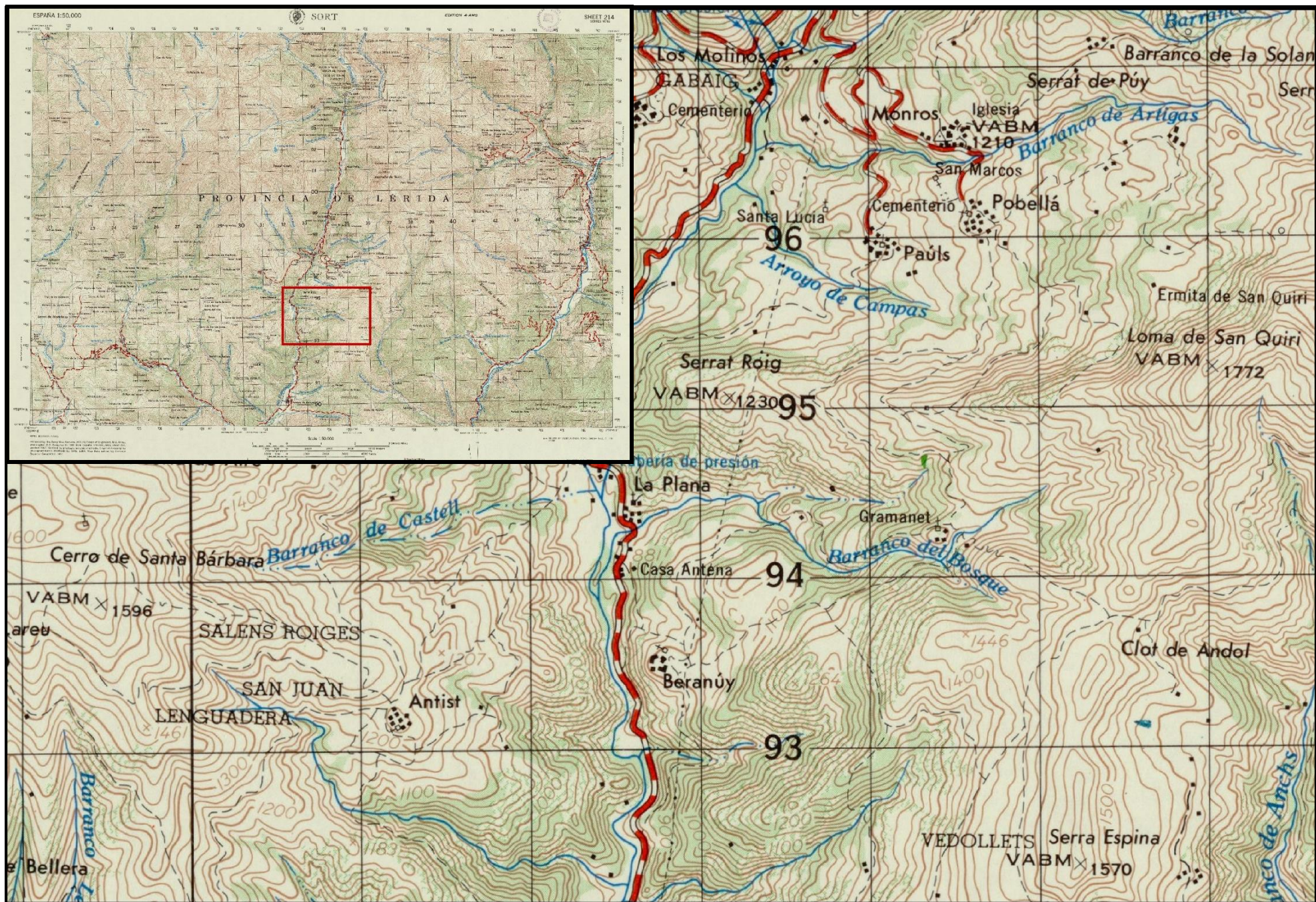
TÉRMINO DE MONT-ROS

Planimetria

Escala de 1:25.000

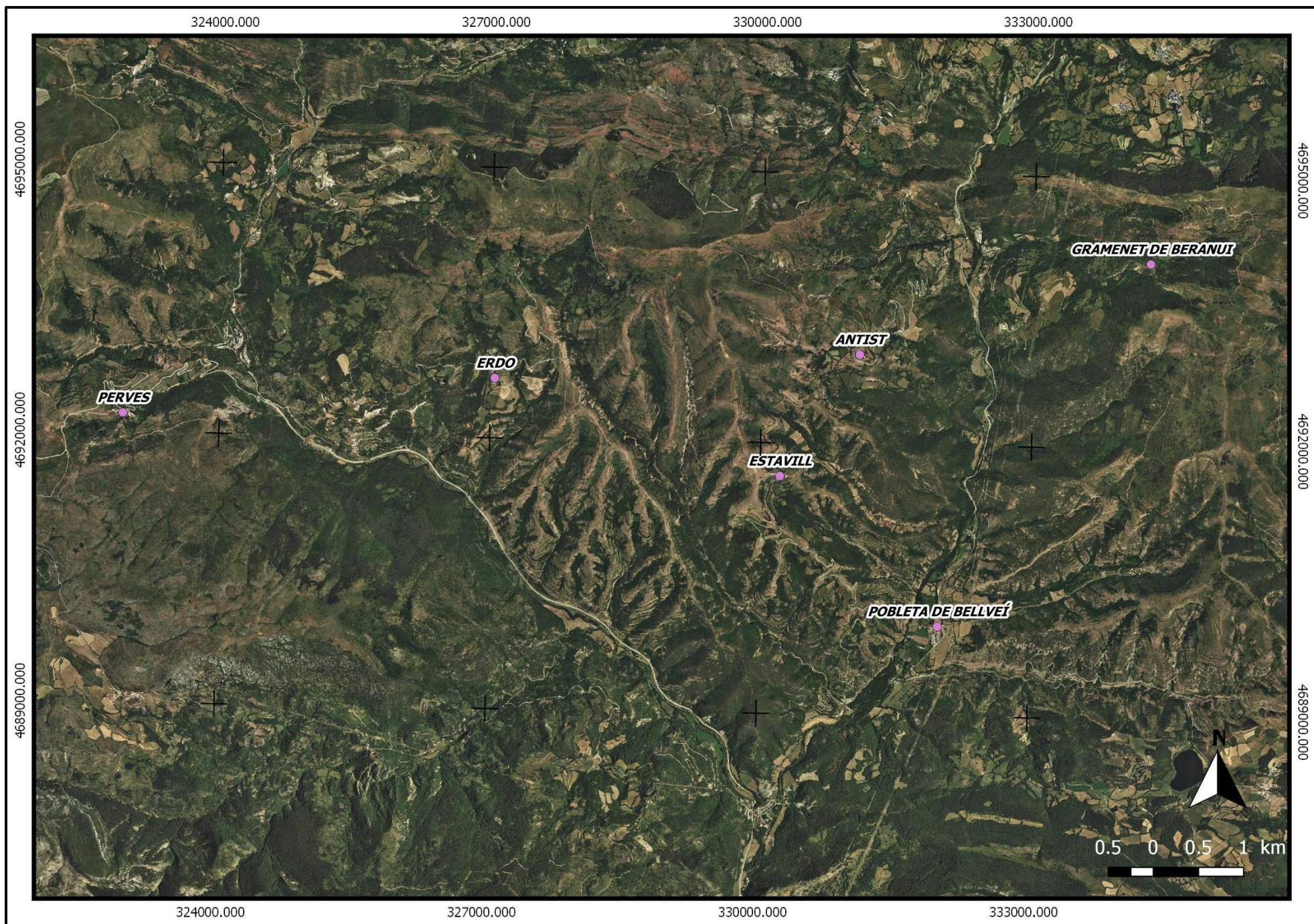
Plànol 10: Plànol del municipi de Mont-ros que mostra els camins del sector sud del municipi. Títol: *Mapa planimètric de Mont-ros (Sector Sud)*. Data de realització: 1914 Autor: Instituto Geográfico y Estadístico d'Espanya. Escala: 1:25000. Referència: RM.124006 Font: ICGC.

Plànol 11: Plànol del terme de Sort, on trobem representat Gramenet i on s'indiquen els camins que connecten amb el poble, marcats amb una línia discontinua.
Títol: *Mapa Topográfico Nacional 1:50000, hoja de Sort, ed. 4 AMS*. Data de realització: 1969. Autor: U.S. Army Map Service Escala: 1:50000 Referència: RM.12047 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

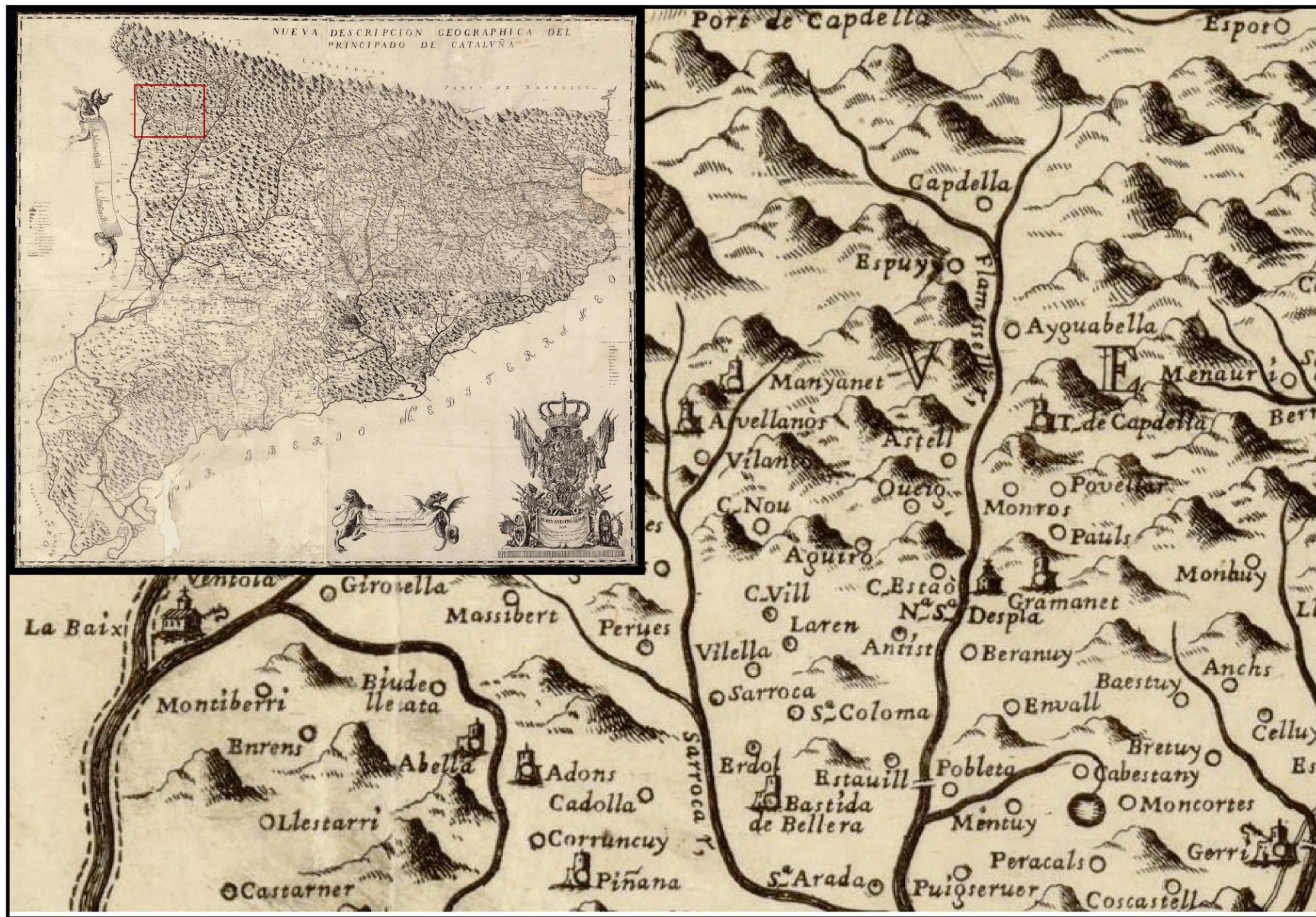
Plànol 12: Plànol de les vies de transhumància de Catalunya. Al nord, veiem com passa una d'aquestes vies just pel límit del municipi de la Torre de Capdella, molt a prop d'on es situa Gramenet. Títol: *La transhumancia en Cataluña. Una encuesta sobre transhumancia en Cataluña*. Data de realització: 1950. Autor: Joan Vilà Valentí Referència: 28089 Font: Fototeca.cat.

Plànol 13: Plànol de les poblacions on apareix el cognom de Canut en tot el fogatge de 1497 (Iglésies, 1991). S'observa amb claredat que la zona on es concentra el cognom, és molt reduïda i es situa en poblacions properes de Gramenet, el que confirmaria la hipòtesi. Base: Ortofoto 1:2500 vigent de l'ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

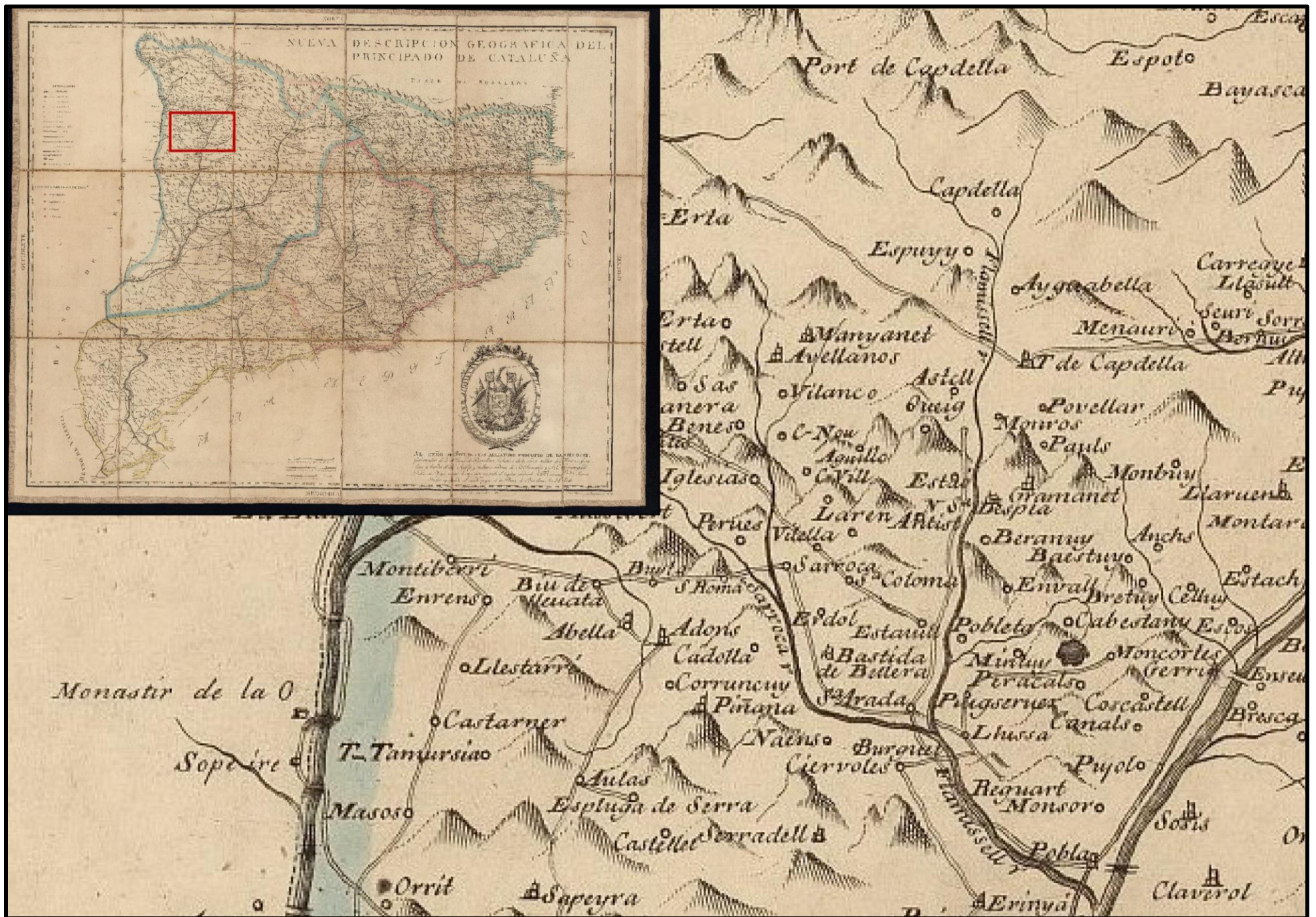
Plànol 14: Detall del plànol general de Catalunya en el qual apareix, per primer cop, el poble de Gramenet en un mapa. Com a curiositat, en aquest plànol apareix la població de Serra de Pinel, avui desapareguda i sense saber-ne la seva localització exacta. Títol: *Descripcion y sucinto resument de las cosas mas notables del principado de Cathaluña*. Data de realització: 1720. Autor: Desconegut. Escala: 7 horas de camino. Referència: RM.248432 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 15: Detall del plànol general de Catalunya en el qual s'observa la població de Gramenet, situada a la dreta del plànol, i és indicada com a un lloc gran.
Títol: *Nueva descripción geographica del principado de Catalyña*. Data de realització: 1720. Autor: Josep Aparici. Escala: 1:230000 aprox. Referència: RM.292394 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 16: Detall del plànol general de Catalunya en el qual s'observa la població de Gramanet, situada a la dreta del plànol, i la qual és indicada com a un lloc gran, igual que succeeix amb la població de la Torre de Capdella. Títol: *Nueva descripción geographica del principado de Cataluña*. Data de realització: 1769. Autor: Josep Aparici. Escala: 1:230000 aprox. Referència: RM.4539 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 18: Detall del plànol general de Catalunya en el qual s'observa la població de Gramenet, situada a la dreta del plànol, i on apareix indicat com a un lloc gran. Títol: *Nueva descripción geográfica del principado de Cataluña. Parte de Rosellon*. Data de realització: 1834. Autor: Ramon Indar. Escala: 1:430000. Referència: OE0898 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.

Plànol 20: Detall del plànol general de Catalunya en el qual s'observa la població de Gramenet, situada a la dreta del plànol. En aquest cas, els pobles tots tenen el mateix rang. Títol: *Mapa del principado de Cataluña: comprehende los corregimientos de Barcelona, Cervera, Gerona, Lerida, Manresa, Mataró, Puigcerdá, Talam, Tarragona, Tortosa, Villafranca, Vique y la subdelegación del Valle de Aran*. Data de realització: 1776. Autor: Tomás Lopez y Vargas. Escala: 1:350000. Referència: RM.4543 Font: ICGC. Realitzat per Guillem Civit.